

**מדריך למורים
להוראת ספר
יהושע**

**מאת
שמחה פישר**

מדריך למורים
לחוראת ספר יחושע
מאת
שמחה פיישר

הוצאת משרד החינוך היהודי בני-חזק
בהשתתפות המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה

תשל"ו
1975

ובניהם אשר לא ידעו
ישמעו ולמדו
ליראה את ה' אלקיכם, כל הימים
אשר אתם חיים על האדמה
אשר אתם עוברים את הירדן
שמה לרשתה
(דברים ל"א, י"ג)

לזכר הורי היקרים
אבי מורי ר' מתתיה זאב, בן ר' אברהם, ה' יקום דמו.
ואמי מורתי מרת חיה שינדל בת ר' ישראל, עליה השלום.
שהורוני דרכי תורה – דרכי נועם ונתיבות שלום.

תוכן הענינים

עמודים

8 - 5	הקדמה
12 - 9	מבוא
23 - 20	התכונות המורה לקראת הוראת ספר יהושע

מספר החידה	נושא החידה	מספר השעורים בחידה	עמודים
יחידה א'	הכנת התלמידים ללימוד ספר יהושע	שני שיעורים	40 - 24
יחידה ב'	דברי הבטחה ועודד מצד ה' ומצד ראשי השבטים (פרק א')	שני שיעורים	50 - 41
יחידה ג'	הכנות ראשונות לכבוש יריחו - שליחת המרגלים (פרק ב')	שני שיעורים	57 - 51
יחידה ד'	מעבר הירדן והקמת אבני זיכרון (פרקים ג' - ד')	ארבעה שיעורים	70 - 58
יחידה ה'	קיום מצוות לפני תחילת הכיבוש והופעת מלאך ה' לפני יהושע	שני שיעורים	79 - 71
יחידה ו'	כיבוש יריחו (פרק ו')	שני שיעורים	90 - 80
יחידה ז'	הכישלון בכיבוש העי - החטא ועונשו	שני שיעורים	98 - 91
יחידה ח'	הכיבוש המוצלח של העי (פרק ח' פסוקים א-כ"ט)	שני שיעורים	106 - 99
יחידה ט'	מעמד הברכה והקללה (פרק ח' פסוקים ל-ל"ה)	שעור אחד	112 - 106
יחידה י'	כניעת הגבעונים (פרק ט')	שני שיעורים	130 - 112
יחידה י"א	מלחמת גבעון וכיבוש הדרום (פרק י')	שלושה שיעורים	140 - 131

ה ק ד מ ח

=====

זה שנים שהמחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה משגרת מירושלים יועצים חינוכיים למשרד החינוך היהודי בניו-יורק על מנת לעזור בקידום החינוך היהודי בעיר רבתי זו.

היועצים שקדמוני בתפקיד זה בניו-יורק הניחו יסוד למפעל חשוב של הכנת מדריכים למורים במקצועות ההוראה השונים, והנני שמח ומודה להי"ת על שזיכני לכתוב את המדריך הזה ולהוסיף נדבך לבנין החינוך היהודי בתפוצות.

כל מי שמצוי אצל הבעיות של החינוך היהודי בתפוצות יודע עד כמה זקוקים המורים למדריכים כאלה. חלק ניכר של המורים (הגברים במיוחד!) מגיע למקצוע ההוראה בלי כל הכנה פדגוגית. אם לא נבוא לעזרתם, מיד עם כניסתם להוראה, בהכוונת האינטואיציה הטבעית שלהם להוראה ובהדרכה מתאימה, הרי הסכנה של "שבשתא כיון דעל על" גדולה מאד. יתר על כן, המורה היהודי בתפוצות חייב לעבוד שעות רבות (לעתים בשתי משרות מלאות) כדי לפרנס את משפחתו בכבוד וכדי לשמור על רמת חיים ההולמת את מעמדו. משום כך אין לו לפעמים הכוח הפיסי (פשוטו כמשמעו!) להכין את שיעוריו כראוי. זכאים, אפוא, כל המורים האלה שנבוא לעזרתם בהכנת מדריכים ונעזור להם על ידי כך בשיפור רמת הוראתם. ויותר מכך זכאים ילדי ישראל בתפוצות ללמוד תורה מרבותיהם כשהיא ערוכה וסדורה בפיהם. המעיין במדריך הזה יגלה, שלא הסתפקתי (כלל וכלל) במסירת החומר המעובד בבחינת "כזה ראה וקדש". מטרות המדריך הזה רחבות הרבה יותר. אפשר שדברים רבים במדריך הזה לא יהיה להם שימוש בתהליך ההוראה הממשי בכיתה, אך הם בוודאי יעשירו את המורה הן מבחינה עיונית והן מבחינה דידיאקטית כללית (והמורה שיעבוד לפי המדריך הזה יבוא על שכרו הן כאדם מבוגר, הלומד ומשתלם להנאתו, והן כמורה המעוניין להתקדם תמיד ולהשתמש בדרכי הוראה משופרים).

הריני משתדל לשתף את המורה בבעיות ובהכרעות על כל צעד ושעל ורואה אני בו שותף פעיל בשיקולי-הדעת הדידאקטיים, בעיבוד מערכי השיעורים ובהנחת יסודות עיוניים למעשה-ההוראה היום-יומי בכיתה. (ומשום כך השתמשתי במדריך זה בלשון רבים; "אנחנו" ולא "אני").

להלן כמה מן הסגולות המאפינות את המדריך הזה:

- א. חילקתי את ספר יהושע ל-19 יחידות לימוד (הפרק לא תמיד מסמן יחידה לימודית!). לפני כל יחידה, ולעתים לפני כל שיעור ביחידה, הקדמתי מבוא דידקטי ופרשני. במבוא הזה הנני מעורר את תשומת-לב המורה לבעיות העיקריות והעקרוניות של היחידה ורומז על גישות שונות להוראת היחידה הנדונה, ולבחירת פירושים ופרשנים העשויים לקרב אותנו למטרות שהיחידה מציגה לפנינו.
- ב. מהלכי השיעורים נפסקים מדי פעם בפעם כדי להסביר למורה את המטרה הדידקטית במהלך מסוים ולהכניס אותו "לבית היוצר" של כותב המדריך. הערות "למורה" כוחם יפה במיוחד למורה המתחיל, כדי שיראה ש"סוף מעשה במחשבה תחילה".
- ג. **לחלק מן היחידות צורפו נספחים** שונים והרי כמה מהם:
 1. מפות שונות (אילמות ומפורטות), שהוכנו כדי להבליט את העניינים הדרושים להדרכת היחידה הנלמדת (קשה להפיק תועלת ממפות רגילות בכיתות ד' -ה', בגלל הפרטים הרבים הכלולים בהן).
 2. דפי עבודה עצמית המרגילים את התלמידים לעבודה עצמאית ומגוונים את השיעורים (ראה להלן בפרק הגישה המיתודית).
 3. מראה הלוח אחרי שיעורים אחדים (תיכנון הלוח מראש גם הוא ממעשה האמנות של ההוראה!).

4. הרצאה מקיפה על התכנית של כיבוש הארץ לפי ספר יהושע בסוף יחידה י"ג (רצוי שהמורה יקרא את הנספח הזה לפני שהוא מתחיל להורות את ספר יהושע ויבוא על שכרו).

ד. הקדמתי למדריך שני מבואות קצרים, שבהם אני מצביע על הגישה החינוכית ועל הגישה המיתודית להוראת נביאים ראשונים בכלל ולהוראת ספר יהושע בפרט. מבואות אלה נראים לי חשובים, כי בקבלת הגישות האלה תלויה, לדעתי, מידת התועלת שהמורה יפיק מן המדריך הזה. (ראה את הגישה לבעיית "ההכשרה הלשונית" ולהדגמת "שיטת המעגלים").

ה. ואחרון אחרון – מהמדריך הזה יכיר המורה מקצת מן החידושים האחרונים באמצעי-העזר, העומדים לרשותנו, ויקבל עידוד לנסות ולהשתמש בהם בעצמו (וישבור את המעגל של "כך למדתי מרבתי וכך אלמד את תלמידי"). הבאתי שפע של פעילויות לימודיות וחזקה על המורה שידע להתאימן למציאות כיתתו ולהשתמש בהם כראוי.

ו. הערה אחרונה לגבי אופן הכתיבה. לפי עצת חברי הכנסתי גיוון בכתיבת מערכי השיעורים. חלק מן השיעורים פותחים בשיטה המקובלת של "מורה-תלמיד" כדי לעזור למורה המתחיל לפתוח את השיעור. אחרי הפתיחה, ההדרכה היא כללית יותר והיא מסמנת קווים אפשריים לפתוח את השיעור תוך כדי הערות דידקסיות שונות. בכך באנו לרמוז גם למורה, שאין להכין את השיעור בקו אחד ויחיד ואין להוביל את הכיתה בקו היחיד, אותו הכין. עליו להכיר את החומר היטב וליצור אפשרויות לפתיחת השיעור בהתאם לענין, שתלמידים בודדים עשויים למצוא במהלך השיעור.

ותפילתי מעומק הלב; כשם שזיכני ה' ללמוד וללמד ספר יהושע כך יזכני להמשיך ולעסוק בדברי תורה ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל – כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

שלמי תודה לכל אלה שעמדו לימיני בהוצאת המדריך הזה:

למחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בירושלים; לד"ר ח. חמיאל, מנכ"ל המחלקה, שקרא וערך את הספר מתחילתו ועד סופו והוסיף בו תיקונים והערות ענייניות ופידגוגיות משלו.

לד"ר א.י. שיף, מנהלו הדינמי של משרד החינוך היהודי בניו-יורק, ולרב ש. רוזנפלד (מנהלו הקודם של המשרד) – על האימון, העידוד ושיתוף-הפעולה ההדוק, שגילו במשך כל הזמן שמילאתי את תפקידי, בניו-יורק.

לחברי היקרים במחלקת הישיבות של משרד החינוך היהודי על עצותיהם המועילות.

לעמיהוד אמיר על הכנת המפות והשרטוטים שבמדריך.

ואחרון אחרון – לילדי ישראל, תלמידי בתי-הספר בניו-יורק רבתי, ששמעו לקחי ומתגובותיהם והערותיהם למדתי יותר מכולם ("ומתלמידי יותר מכולם").

כולם יעמדו על התודה – ועל הברכה.

ש.פ.

גבעתיים, אור ליום כ"ב בתמוז לפרשת "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו", תשל"ד

מ ב ו א

=====

א. המטרה החינוכית בהוראת ספר יהושע

ספר יהושע הפותח את החלק השני שבתנ"ך קשור קשר הדוק בחלק הראשון – התורה. אמנם הפסוקים האחרונים של ספר דברים מראים על סיום תקופה: "לא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" – והתחלת תקופה חדשה בתולדות העם. סימניה של התקופה החדשה הם חילופי המנהיגים (ממשה "עבד ה'" ליהושע "משרת משה") והמעבר מהבטחות וממצב של התהוות ונדודים אל מצב של התנחלות, יצירה והגשמה. המעמד של הירדן מסמל את המפנה הזה. בתורה למדנו על אורח חייו של העם הנבחר בארץ האבות. בתורה ניתנו ההלכות המחייבות את העם בארצו ואילו מעתה נלמד על המעשה שקבע את דמות העם. לפיכך אין לראות בספרי הנביאים הראשונים (ובפרקים ההיסטוריים בתנ"ך כולו) סיפורי היסטוריה בלבד; תיאורי המעשים והקורות נמסרים לנו מתוך מגמה חינוכית ברורה – להראות כיצד הביאו מעשי בני ישראל להגשמת האידיאלים ולהצלחה חומרית ורוחנית, וכיצד נענשו על מעשיהם הרעים כפי שהתורה הזהירה. מגמה זו ניכרת בכל סיפורי המלחמות בספרי הנביאים, ועל תלמידינו לדעתה. לדוגמה נזכיר את כיבוש העי. הרי ניתן להבין את מהלך העניינים בלי כל תוספת של הסברה היסטוריוסופית דתית. בני ישראל נכשלו בכיבוש העי כי זלזלו באויב, ככתוב: "וישובו אל יהושע ויאמרו אליו: אל יעל כל העם, כאלפיים איש אומגלושת אלפים איש יעלו ויכו את העי, אל תיגע שמה את כל העם כי מעט המה" (יהושע ז, ג). גם דבצחון שבא אחרי כן מוסבר יפה בהכנות המרובות ובטכסיסי הקרב המצויינים. ואכן, בלי לוותר בשיעורים שלנו על כל הפרטים האלה, עלינו לראותם תמיד במסגרתם התכליתית "וימעלו בני ישראל מעל בחרם"... ואחרי כן "וישלח יהושע אנשים מיריחו העי וכו'".

הכשלון הרוחני קודם לכשלון הצבאי, ואילו עליונות רוחנית או מצב רוחני

תקין מביטחים לנו גם את העליונות הצבאית. זאת ועוד, זכינו בחסדי ה' וגם אנו חיים בתקופה של שידוד מערכות ישראל; תמונות שלימות מן העבר הרחוק משתקפות באירועי הימים בוואריאציות שונות, וכלום אפשר שלא נחוש את משק כנפי ההיסטוריה בעת הוראת נביאים ראשונים וספר יהושע במיוחד? הלימוד, העיון והעיסוק בפרקי הספר יביאו את התלמידים לא רק "לדעת העבר" אלא גם לדעת את עתידם הם. גם הם יוכלו בבוא העת להיות מנוחלי הארץ וממנחיליה. בשיעורים שלנו עלינו להשתדל להחיות את המאורעות ולהאיר אותם באור המציאות הן מבחינה גיאוגרפית והן מבחינה היסטורית צבאית. ברם, בראש ובראשונה חייבים אנו בשיעורינו להחדיר בלבבות תלמידינו את התחושה הדתית – היסטורית של עם ישראל. גם בימינו אין כיבוש הארץ מתנהל על פי תכניות מוכנות מראש. יד ה' היא המנהלת והמכוונת את מהלך המאורעות. לא תמיד אנו מכירים בניסים המתרחשים לנגד עינינו ("אין בעל הנס מכיר בניסו"). לעתים הם נראים לנו כחתפתחות טבעית וכמעט הכרחית של מהלך העניינים. אך אין זה, כאמור, אלא למראית עין. בתוך תוכנו אנו חשים את התערבות ה' ואת התגלות חסדו עלינו. אנו עדים להתגשמות ההבטחות שניתנו לאבותינו לפני אלפי שנים, וכלום אפשר שלימודנו יהיה מנותק מן המציאות הזאת? הלקח הדתי והמוסרי הוא מטרת התנ"ך והוא גם מטרתנו הראשית בהוראת ספר זה.

ב. הגישה המיתודית בהוראת נביאים ראשונים בתפוצות.

הוראת "נביאים ראשונים" כמקצוע נפרד בבתי-הספר שלנו חדשה יחסית. עד לפני דור או שניים לא ייחסו חשיבות מיוחדת להוראת נביאים ראשונים, המלמדים העדיפו להקדיש את הזמן ללימוד החומש ותושבע"פ, והתלמיד למד את עובדות היסוד של ספרי נביאים ראשונים דרך אגב ובכוחות עצמו. היום מלמדים מקצוע זה ברוב הישיבות הקטנות לסוגיהן, אין זאת אלא שמונכי הדור גילו מחדש את האפשרויות החינוכיות העצומות, הגלומות בהוראת ספרים אלה. התרומה שלימוד כזה עשוי לתרום לעיצוב השקפת-עולם דתית מוסרית ולאומית היא כבירה. משום כך וכיון שנקבעו שעות מיוחדות להוראת מקצוע זה –

חייבים אנו, המורים, לנצל שיעורים אלה כראוי ולא להפכם לתרגילי קריאה או לתרגילים ללימוד שפת התנ"ך. יתר על כן, כדי להשיג הזדהות ערכית של התלמידים עם המעשים והדמויות, חייבים אנו להשקיע מחשבה רבה באופן הגשת החומר לתלמידים (תלמידים מחוננים בודדים בלבד יקבלו גירוי ממגע ראשון עם החומר הנלמד; מרבית התלמידים זקוקים למורה מעורר ומכוון). להלן מוצעת בקיצור אחת משיטות ההוראה, שהוכיחה את יעילותה.

יסודות השיטה:

1. הגישה הפסיכולוגית (לעומת הגישה הלוגית) גורסת להכין את החומר ולעבדו בהתאם לכללי למידה, המבוססים על המחקר הפסיכולוגי של הלמידה. לפי גישה זו אין כל הכרח להתחיל ניתוח קטע דווקא בפסוק הראשון או בענין הראשון שבקטע. אנו נתחיל בדבר הבולט ביותר בקטע, בדבר המעורר אסוציאציה מידית וכד'. ונאפשר לתלמידים להתחיל לעתים בדיון "במקום שלבם חפץ" (ולא נכפה על התלמידים את הסדר הלוגי של הכתובים).
2. עריכת השיעור מסביב לבעיה או שאלה במקום פתיחה בקריאה או בסיפור תוכן הכתובים. על כל התלמידים לדעת לשם מה הם לומדים את העניין שלפניהם ומה הם מחפשים בו וכד'.
3. הסקת מסקנות על-ידי משא ומתן מתמיד בין התלמידים לבין עצמם (התפקיד העיקרי של המורה הוא לעזור לתלמידים ללמוד בעצמם).
4. שיטה זו מחייבת למעט במסירת אינפורמציה ולהרבות בפיתוח דרך החשיבה של התלמידים בהבנת טקסט מקראי סיפורי.
5. הדגשת הערכים שבסיפור לעומת לימוד הטקסט ושינונו. כללים אלה הם נכסי צאן ברזל של כל הוראה טובה ומחנכת, אין הם

פוגעים בקדושת החומר שאנו מלמדים, אלא מעלים את ערכו
וחשיבותו בעיני הלומד.

ג. המכשול הלשוני:

לפני שנעבור לתאור שלבי ההכנה והביצוע של השיעור בהתאם
לכללים הנ"ל חייבים אנו לטפל "במכת מדינה" זו ששמה "המכשול
הלשוני". מכשול זה בולט ביותר בכיתות הבינוניות, כאשר על
התלמידים להתמודד עם אוצר מלים תנ"כי בכמות גדלה והולכת, הק
בתורה והן בנביאים ראשונים, ויחידת השיעור אף היא הולכת וגדלה.
יתר על כן, אוצר רב של מלים נדרש מן התלמידים כדי להשתתף
בדיונים ולהביע דעתם בע"פ או בכתב, בעבודות בכיתה ובבית.
מורים רבים מנסים להקל על עצמם ובמקום הכשרה לשונית משמעותית
הם מכינים לתלמידיהם מילונים, ובסופו של דבר הם מתלוננים על
"עומס עבודה". לדעתנו, אין ערך רב למילונים אלה הנמסרים
לתלמידים לפני שלמדו את הפרק שממנו לקוחות המלים. שום גישה
פידגוגית אינה סובלת כיום שינון מלים בלי משמעות עניינית
המוגדרת מראש ומקובלת על הלומד. ההנחה שהקדמת ביאורי המלים
הזרות לתלמידים, כתיבתן ושינונן מבטיחה את שימושן הנכון בשעת
הצורך – בטעות יסודה, הגישה הבקורתית דורשת למיין מראש את
המלים ואת הביטויים החדשים בכל יחידת שיעור. אנו מבחינים בדרך
כלל בשלושה סוגים של מלים.

1. מלות המפתח של יחידת השיעור. בלי מלים וביטויים אלה
אין להבין את עיקר הרעיון של השיעור, כגון הביטויים:
"חזק ואמץ", "לא ארפך ולא אעזבך" בפרק א'. או הביטויים:
"תקות חוט השני" ו"דמו בראשו" בפרק ב' וכו'. בכל יחידת
שיעור נמצא מלים אחדות כאלה.

2. מלים סבילות שאינן דרושות אלא לשעה, לשם הבנת העניין בכללו, אותן אין צורך לצרף לאוצר-המלים הפעיל של התלמידים; אין לדרוש מהם לדעת את פירושן המדויק, וודאי שאין לדעת להשתמש בהן בקונטקסט שונה (הרי אין אנו מעוניינים שהתלמידים ידברו בלשון התנ"ך). (לדוגמה נזכיר את הביטויים "מבוקעים ומצוררים" בפרק ט').

3. מלים וביטויים שחשוב מאד לצרפם אל אוצר-המלים הפעיל של התלמיד. ערכים לשוניים, שכוחם יפה לא רק לשיעור זה או לפרק זה אלא הם נחוצים לנו בחיי יום יום לשם דיבור עברי שוטף. במקרים אלה רצוי לתרגל את השימוש בביטויים ובמלים אלה גם מחוץ לקונטקסט שלהם. מן האמור משתמע שלא נרשום על הלוח אלא מלים וביטויים מן הסוג הראשון והשלישי, אך גם את אלה אין להציג לפני התלמידים כשלב נפרד לפני לימוד הנושא עצמו, אין להפריד בין "הסיפור" לבין המלים הדרושות להבנתו ולניתוחו. על התלמידים להרגיש את הצורך (ויש ליצור צורך זה) בביטוי החדש, הנרשם על הלוח או המוקרן לפניהם ברגע מסוים. מורים המעדיפים לרשום לפני השיעור את כל המלים, הדרושות לשיעור, יכולים לעשות כן בתנאי שלא יתנו להן פירושים ולא ינסו להסבירן מראש, אלא שבבוא העת יצביעו על המלה ויאמרו את פירושה (לעתים קורה שמורים מחליפים עיקר בטפל; ההכשרה הלשונית נעשית עיקר והלימוד המשמעותי של הסקסט - טפל). אצחנו ממליצים לנקוט בדרך ההכשרה הלשונית האינטגרלית במהלך כל השיעור; קטע קטע וההכשרה הלשונית שלו. כאן המקום לציין שאין להטיל על התלמידים ללמוד מלים ללא קישורן למשפטים שלמים או לפחות ליחידות-הבעה שלימות (ובוודאי שאסור לבחון "מלים לשם מלים"). להלן ביחידות ב' וג' (פרקים א' - ב') אנו מדגימים בהרחבה את השימוש בשיטה של ההכשרה האינטגרלית. בהמשך

השיעורים אנו מצביעים על דרכים שונות להקל על הבעיה הלשונית. על המורים להעלות את הרמה הלשונית של התלמידים בעקביות ובהתמדה, אך בלי לעייף את התלמידים יתר על המידה. בכיתה חלשה (מבחינה לשונית) אפשר בהחלט לבחור בדרך הקריאה המבארת (בעת הקריאה מחליף המורה את המלה הקשה במלה נרדפת קלה וידועה לתלמידים. ואין הוא קורא כלל את המלה הקשה – ראה פרטים בראשית יחידה ג'). כן יש להקל על התלמידים ע"י קריאה מפרשת של המורה, היינו קריאה מודגשת ודרמאטית תוך המחשת ביטויים ומלים ע"י הבעות פנים ותנועות גוף וטונאציה נכונה. כללו של דבר – אסור לוותר על החוויה הלימודית (הריגושית והאינטלקטואלית) על חשבון העיסוק המופרז באוצר מלים מלא ומדויק. ואשר לשימוש בתרגום אנגלי בדפי המלים ובעת השיעור – אין לנקוט בדרך קיצונית כלשהי; אין להפוך את השימוש באנגלית לשיטה קבועה ואין גם לאסור את השימוש באנגלית איסור מלא ומוחלט. יש לאפשר לתלמידים להביע עצמם בעת הדיון ולהרשות להם להשתמש בביטוי אנגלי כשהביטוי העברי אינו ידוע להם. המורה יציע לתלמיד בקול נמוך ובטון חברי מלה עברית מתאימה, אך לא יפריע את שטף הדיבור של התלמיד. המורה עצמו ייעזר בתרגום אנגלי – בעיקר בהסברת המלים הסבילות – כשירצה לוודא שכל התלמידים ירדו לסוף דעתו וכדי לקצר את הדרך ולהגיע מהר יותר לדיון משמעותי. אגב, רצוי לעודד את השימוש בתרגום כדי להשוות פירוש לפירוש או תרגום לתרגום (בעיקר בכיתות גבוהות מתקדמות). שימוש בדרך זו מרחיב את הדעת ותורם לפיתוח החוש המחקרי הבלשני של התלמידים. לסיכום סוגיה זו הרי עצות אחדות:

א. המלים והביטויים החשובים יהפכו לרכושם של התלמידים רק אם

גם אנו נחשיב אותם. עלינו להשתמש בהם ולחזור עליהם פעמים רבות (על כל ביטוי חדש יש לחזור לפחות חמש פעמים בשיעור עד שהוא מתחיל להיות "מבויית"), ועלינו לעודד את התלמידים להשתמש במלה החדשה בשיחותיהם.

ב. אנו יכולים להמתיק את הבעיה הלשונית אצל תלמידינו אם נציג לפנייהם את יסודות הלשון ואת "סודותיה". מראשית לימוד החומש יש להרגיל את התלמידים לנסות למצוא את הפירוש בכוחות עצמם, תחילה ע"י ניחוש (יותר לנחש וצריך לנחש !!) ואחר כך ע"י עיון במפרשים (לשם מה כתב בעל "מצודת ציון" את פירושו אם לא כדי לעזור לתלמיד ולמתלמד ?!) יש להיעזר "במצודות" מיד עם תחילת לימוד ספר יהושע. תחילה יש להפנות את התלמיד לקטעים בהם "המצודות" נותן מלה נרדפת קלה יותר הידועה לו (שאם לא כך – במקום ללמד מלה חדשה אחת נצטרך להסביר שתי מלים חדשות). כן יש להקנות לתלמידים את הכלים לגילוי משמעותן של מלים ע"י התבוננות בשורש ובמשמעות היסודית של השורש. התקבולת גם היא אחת מיסודות השפה והרבה מלים וביטויים קשים מתפרשים בתנ"ך בקלות ע"י שימוש באמצעי זה.

ג. על המורה להקפיד ולדבר עברית עם התלמידים. ידעו התלמידים ש עם "המורה הזה" אין לדבר אלא עברית בין בענייני חול ובין בענייני קדש. דיבור מתמיד כזה במשך שעות מרובות מן ההכרח שיתן פירות גם בהוראת התנ"ך (הנסיון מוכיח כי בכיתות שבהן מקפידים על דיבור עברי, קל יותר ללמד גם תנ"ך ובעיית הלשון הופכת לאט לאט לבעיה משנית בלבד).

ד. נזכיר אפשרויות אחרות העשויות לעודד דיבור עברי ולהגדיל, במישרין ובעקיפין, את אוצר המלים הפעיל של התלמיד. השימוש

ברשם-קול הוא אחד האמצעים הפשוטים והזולים לכך. המורה ישתמש בשיעוריו לעתים קרובות במכשיר זה ויעודד גם את תלמידיו להשתמש בו. לעתים רצוי שהתלמידים יקליטו את הקריאה המפורשת או המבוארת של המורה ויחזרו על כך בבית (בכך גם יביאו את אורת ביה"ס לבית ויתהדק הקשר בין שני השותפים הראשיים בחינוך). כן רצוי להרבות בשימוש בכרזות שונות, המבליטות את השימוש בביטויים החדשים הנלמדים. ואחרון אחרון – הספרן והספרייה גם הם עשויים לתרום תרומה חשובה לקידום הפתרון של בעיית הלשון. יש לעודד ולהמריץ תלמידים לקרוא ספרים בעברית להנאתם (החל בסוף כתה א'!) ואין ספק שסוף הברכה לבוא.

א. שלב ההכנה של המורה:

שלב זה כולל את הכנת השעור בו צריך יהיה המורה לתת את הדעת לשש הנקודות הבאות:

1. קביעת "היחידה הלימודית" ומטרותיה הכלליות.
2. חלוקת היחידה הלימודית "לשיעורים" וקביעת המטרות הספציפיות.
3. חלוקת השיעור לאירועים ענייניים בהתאם לאופי הקטע הנלמד (עלילתי או תיאורי), ראה להלן.
4. קביעת האמצעים להסרת המכשולים הלשוניים (הכשרה לשונית).
5. קביעת דרכי השינון והחזרה (דף עבודה, קריאה בתפקידים, מקהלה, דרמטיזציה וכד').
6. קביעת השימוש באמצעי-עזר מיוחדים (מכשירי-עזר אור-קוליים, תמונות, פלקאטים וכד').

ב. שלב הביצוע

מעגל א':

1. שיחה מכינה שמטרתה הנעת היחידה הלימודית (או חלק ממנה) והעמדת הבעייה המרכזית שאתה נתמודד בשיעור זה.
2. קריאה מפרשת של יחידת השיעור או חלק ממנה ע"י המורה.
3. הכרת המבנה של אירוע אחד או יותר, תפיסת הדברים הבולטים ביותר באירוע (הנפשות הפועלות באפיזודה; שאלה ותשובה, ביצוע פעולה מסוימת, נתינת הוראה לביצוע פעולה, תיאור אדם או מקום וכד').

מעגל ב':

ניתוח ראשון של האירועים הנ"ל; שאלות תוכן. קריאה חוזרת ועיון בפסוקים (שאלות-התוכן הן מן הקל אל הכבד ומן הכלל אל הפרט והתשובות הולכות ונעשות מדויקות יותר ויותר).

מעגל ג':

עיון מחודש באירועים – שאלות על התוכן ועל המשמעויות הנובעות ממנו. הסברת המניעים ולא רק המעשים. קשירת קשרים בין תוכן של אירוע הנלמד למקורות אחרים ולמקצועות אחרים. השוואת אישים ודעות. הסקת מסקנות ושימוש בהן.

מעגל ד':

חזרה וסיכום כפי שנקבע מראש, רישום והצעות לפעולות נוספות, העמדת בעיות חדשות והכנה לשיעור הבא (עלינו להרגיל את תלמידינו להציג בעיות ולא רק לחפש פתרונות).

ה ע ר ו ת

1. בכתות ו'–ח' מתקדמות אפשר ללמד בבית אחת את יחידת השיעור כאירוע אחד ולחזור עליה בהתאם לארבעת המעגלים הנ"ל (קביעת מספר האירועים הנלמדים בבית אחת תלויה ברמת הכיתה, באיכות החומר מבחינה לשונית ובמהותו מבחינה רעיונית)!
2. עם סיום מעגל ב' ולפני תחילת מעגל ג' רצוי לתת לתלמידים "דף עבודה" הבודק את מידת השליטה המינימלית בתוכן העניין הנלמד. ברם, ייתכן שכבר במעגל ב' יעוררו התלמידים–החושבים שבכיתה שאלות מעבר לתוכן המילולי של הסיפור. הדבר קורה בעיקר בכיתות מתקדמות ובעת הדיון מיטשטשים התחומים בין שני מעגלים אלה (גם אין לעמוד בתוקף על חלוקה זו).
3. אפשר להקדיש זמן למעגל השלישי, כבר בכיתות ד' – ה' וזאת לפי יכולת התפישה של התלמידים ואין להסתפק במעגל ב' בלבד (בכל כיתה ישנם תלמידים מתקדמים ועלינו להתחשב בכשרם ובדרישותיהם האינטלקטואליות ולספק את הצרכים הלימודיים שלהם).
4. בכיתות ז'–ח' יש למהר ולהגיע למעגלים ג' ו–ד', בכיתות אלה יכולים התלמידים להתגבר בעבודה עצמית ועצמאית (ובעזרת דפי הדרכה מיוחדים) על הקשיים של הבנת התוכן הסיפורי של השיעור ועל בעיות לשוניות שבשיעור.

ל ס י כ ו ם:

אחד הסימנים המאפיינים מורה טוב הוא סגולת הגמישות, גם בהפעלת השיטה המוצעת כאן נדרשת סגולה זו. עליו לשנות ולגוון את השיטה גם תוך כדי הביצוע כאשר תגובותיהם של התלמידים מחייבות שינוי.

נסיים מבוא קצר זה בפירוש רש"י על הביטוי "אשר אנכי מצוך היום" (בפרשת שמע): "לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה" (דיוטגמא: מצוות המלך הבאה במכתב).
הנה כי כן: לא כל חדש אסור מן התורה.

התכוננות המורה לקראת הוראת ספר יהושע

ורשימת ספרי למוד ועיון למורה

1. הננו מציעים למורה לרכוש מיומנות בשירטוט מפת א"י. מיומנות זו תסייעו בהמחשת עניינים שונים בהוראת תנ"ך ומקצועות אחרים. כל מורה יקבע לעצמו נקודות מפתח בשירטוט המפה ויתאמן בשירטוט על הלוח בבית-הספר. בדרך זו ירכוש המורה בטחון רב ולא יהסס להשתמש באמצעי-ההמחשה הזול ביותר והקל ביותר (הלוח). במשך הזמן יתרגלו כל התלמידים לשרטט בקווים כלליים את מפת הארץ ויוכלו להכין שיעוריהם ביתר קלות וביתר הבנה.
2. מורים המתקשים בשירטוט מהיר על הלוח יכולים להכין לעצמם בבית מפות מתאימות לכל יחידה ויחידה על קרטונים גדולים. מפות אלה תשמשנה אותו בשיעורים השונים. ברור כי נוסף לכך תימצא תמיד מפת א"י בכיתה ובמיוחד בעת לימוד ספר יהושע – אך המפה הכללית אינה פוטר את המורה מהבלטת העניינים המיוחדים בשיעור. לצורך זה הננו מציעים שביה"ס ירכוש Chart Table רצוי שיהיה Wire bound באופן שהמורה יוכל לתלותו על הלוח. (המידה הסבירה היא 24x16).
3. אנו ממליצים מאד להשתמש במטול עילי (Over Head Projector). מכשיר זה מאפשר לגוון את דרכי ההוראה וההסברה של המורה (אפשר להכין מראש נושאים שונים ולהקרינם בשעת הצורך).
4. יש סרטים, סרטונים (Film strips) ושקופיות (Slides) שאפשר לנצל להדגמת עניינים שונים, הקשורים במישרין או בעקיפין בחומר הנלמד. רצוי שהמורה יצטייד גם באוספי תמונות וגלויות מצוירות, תמונות של לוחות קיר ומוצגים אחרים מא"י, שיוכל להקרין על הקיר בשעת הצורך. (בדרך זו יכין לו המורה למעשה מעין מרכיזה פידגוגית פרטית, שתביא ברכה לו, לתלמידיו ולבית-ספרו).

(רשימות מעודכנות של ציוד אור-קולי אפשר להשיג בסוכנות היהודית
בניו-יורק או ב- (A.A.J.E., 101 Fifth Ave., N.Y.C.)

5. ספרי לימוד ועיון למורה (רשימה חלקית):
- א. תנ"ך מקראות גדולות: נביאים ראשונים עם פירוש רש"י, רלב"ג, רד"ק ומצודות.
- ב. מקראות גדולות: עם פירוש מלבי"ם,
- ג. ספר יהושע מפורש ע"י י. קיל, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים.
ספר זה חייב להמצא בידי כל מורה המלמד ספר יהושע.
- ד. יהושע עם פירוש דעת סופרים מאת הרב ח.ד. רבינוביץ.
- ה. אברבנאל, כרך ב', פירושו על ספרי הנביאים.
- ו. ילקוט שמעוני על ספר יהושע.
- ז. "מוסר נביאים" מאת הרב י.ל. גינזבורג (ילקוט של פנינים מדברי המוסר בדרשות חז"ל), כרך ראשון.
- ח. "עיונים בספר יהושע", דיוני החוג למקרא בבית ד. בן-גוריון.
(י. אליצור - עמ' 1-6).
- ט. ערך "יהושע" באנציקלופדיה העברית.

6. ספרי-עזר למורה (רשימה חלקית):
- א. "פני עולם המקרא" (בצילומים מקוריים בצבעים, כרך ב', נביאים ראשונים) בהוצאת החברה הבין-לאומית להוצאה לאור, 1959
(ספר-עזר ממדרגה ראשונה להמחשה חזותית של עולם המקרא).
- ב. ספר יהושע, מפורש ע"י י. אליצור וי"א זידמן, הוצאת ראובן מס ירושלים.

- ג. "שאלות לעיון בנביאים ראשונים" מאת הרב י. יעקובסון, הוצאת המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, ירושלים.
- ד. יהושע - חוברת לחזרה ולהעמקה בתוספת לקט פרושים מאת ד. רחמני, הוצאת ציוני ת"א.
- ה. "מדריך להוראת נביאים ראשונים" - חוברת יהושע. נערך ע"י הרב ח.ד. רבינוביץ (מחבר "דעת סופרים").
- ו. "הוראת תנ"ך" מאת עובד אמיתי, הוצאת הסתדרות המורים (בספר שיעורים מעובדים לבית-הספר הממלכתי בארץ).
- ז. "אנציקלופדיה לגיאוגרפיה מקראית" (ב-4 כרכים) מאת פנחס נאמן, הוצאת י. צ'ציק, תשכ"ג, ת"א. האנציקלופדיה היא תמציתית ורצויה שתמצא בספרייתו של כל מורה יהודי.
7. אטלסים ומפות למורה (רשימה חלקית):
- א. "אטלס כרטא לתקופה המקרא" מאת יוחנן אהרוני (אטלס יסודי מאד ורצוי שכל מורה המלמד תנ"ך ירכוש לעצמו אטלס זה. יחד עם זאת עלינו להסתייג ממספר השערות באטלס, שאינן מבוססות על המסורת המקובלת).
- ב. "אטלס היסטורי של עם ישראל", הוצאת ד"ר נ. שפירא, תל-אביב (אטלס זול ושימושי הן להוראת תנ"ך והן להוראת היסטוריה בכל הכיתות).

8. חוברות עבודה לתלמיד:

הרבה חוברות עבודה יצאו בישראל, אך אלו אינן מותאמות לילדי התפוצות ולכן לא נרשום כאן את שמותיהן.
בניו-יורק יצא תרגילון לספר יהושע מטעם ועד החנוך היהודי בניו-יורק:
תרגילון "יהושע" מאת הרב ח.ד. שעוועל בהשתתפות ש. איסרוב, תשט"ו.

יחידה א'

נושא היחידה: הכנה ללימוד ספר יהושע.

חלוקת היחידה:

שעור א': הרקע ההיסטורי וקישור החוליות מדור האבות עד דור כובשי הארץ.

שעור ב': דמותו של המנהיג החדש.

שעור ג': הבעיות שעמדו בפני יהושע והעם בעמדם מול הירדן.

השיקולים הדידקטיים:

1. רוב התלמידים בישיבות הקטנות שלנו מתחילים ללמוד ספר יהושע לפני שלמדו ספרי שמות ובמדבר (לרוב לא סיימו אלא את ספר בראשית בלבד). עלינו להקדיש לפחות שיעור אחד כדי למלא את החלל ההיסטורי הזה. יש להשתמש בכל הידיעות על תקופת מצרים והמדבר, שהתלמידים כבר למדו בהזדמנויות שונות (בקשר לחגים וכד'), ולבנות בעזרתן את הרקע ההיסטורי לתחילת ספר יהושע.

בהזדמנות זאת חייבים אנו לתת את הדעת גם להכנת הרקע הגיאוגרפי של הארץ, אליה עומדים בני ישראל להיכנס (ראה השיקול להלן).

2. זאת ועוד, הפסוק הראשון בספר מניח הנחה ודאית, שהלומד קרא בתורה מי הוא יהושע זה שה' מדבר אליו וכיצד נבחר דוקא הוא להיות המנהיג אחרי משה. אכן עדים אנו בתנ"ך בדרך כלל לגדילתו ולהתפתחותו של האדם הנבחר, הן מבחינה דתית והן מבחינה חברתית כללית. ה' בוחר במנהיג בצעירותו "בבחינת סוף מעשה במחשבה תחילה", אך על "בחיר ה'" להתגלות גם לעם כ"בחיר העם" (כך אנו מוצאים בבחירת שאול למלך ובבחירת דוד המלך ועוד). הנבחרים הם המשכנעים את העם שאכן ראויים הם למנהיגות. גם יהושע הוכן להיות מנהיג העם מזה 40 שנה, ולכן שומעים אנו עליו פרטים הרבה המצטרפים לתמונה שלימה של מנהיג מחונן בחסד עליון, ואין פלא שהעברת המנהיגות ממשה ליהושע נתקבלה

ע"י העם ברצון ובהסכמה מלאה. ברם, תלמידינו שלא למדו עדיין את כל התורה, אינם יודעים מי הוא יהושע ומדוע זכה דווקא הוא להיות המנהיג המכניס את בני ישראל לארץ. צריך איפוא להקדיש שיעור אחד לפחות לדמותו של יהושע לפני שנלמד את הפסוק הראשון בספר יהושע.

3. עלינו לעורר סקרנות וליצור חוויה לקראת לימוד הספר החדש והתקופה החדשה בתולדות ישראל. החוויה הריגושית והאינטלקטואלית לא תושג אלא אם נשתף את תלמידינו בהכרת הבעיות של יהושע ובני-ישראל כשעמדו מול יריחו. על התלמידים להיכנס לתפקידי הנפשות הפועלות בפרק ולהתמודד, לפי כוחם, עם הבעיות של חילופי הנהגה. ככל שנעורר את סקרנותם של תלמידינו לקראת הבאות – כן תהיה המוכנות שלהם (Readiness) טובה יותר ושלימה יותר. הנה כי כן לפנינו לפחות 3 שיעורי הכנה בסדר שצינו לעיל.

יחידה א' - שיעור ראשון

- המטרות: (1) מקומו של ספר יהושע בתנ"ך.
(2) הכרת עובדות-היסוד של תקופת החומש וקישורן לתקופת יהושע.
(3) "הצצה ראשונה לארץ כנען" (מושגי-יסוד ראשוניים).

אמצעי עזר:

- 1) שימוש באמצעים אורקוליים.
(2) מפות: א. מפת נדודי בני-ישראל עד הגיעם לערבות מואב מעבר לירדן יריחו.
ב. מפת א"י והמזרח הקדום.
ג. מפת מדינת-ישראל של היום (מפת הפסקת-האש).
ד. מפת פני הארץ.
(ראה דוגמאות של המפות הנ"ל בנספח של יחידה זו. רצוי מאד לשכפל את המפות הנ"ל ולתיתן לכל התלמידים בכיתה).
(3) כרזה-פלקט "ארץ חמדה טובה ורחבה".
(4) סרט או סרטון על א"י. ראה הצעה בסוף השיעור.

פתיחת השיעור

על שולחן המורה מונחים חמישה חומשי תורה (בחמישה חלקים נפרדים!)
ספר יהושע ותנ"ך שלם. על הקיר תלויה מפת א"י של תקופת התנ"ך, על הלוח כתובים הדברים דלהלן:

התורה (חומש)

1	_____
2	_____
3	_____
4	_____
5	_____

נביאים
כתובים

המורה מרים את ספר התנ"ך השלם ואומר:

- כולכם מכירים את הספר הקדוש הזה שאני מראה לכם. אך מי שאינו יודע את שמו ימצא אותו כתוב על הלוח.

התלמידים יעמדו על ראשי התיבות הבולטים. המורה יציע לאחד התלמידים להבליט עוד יותר את האותיות הבולטות על-ידי סימון בצבע-גיר בולט.

- מדוע נקרא ספר זה בשם "תנ"ך"?

- התלמידים עומדים על שלושת חלקי הספר. המורה מזמין תלמיד אחד "לבדוק" את ספר התנ"ך שבידו ולהיווכח שאכן מורכב הספר משלושה חלקים (החלקים יסומנו מראש).

- כל חלק משלושת החלקים האלה מחולק לספרים בודדים, 24 ספרים, אני יודע שכולכם מכירים את הספרים של החלק הראשון.

- התלמידים מציעים את שמות חמשת הספרים של החומש. אחד התלמידים רושם את שמותיהם על הלוח במקום המסומן ותלמיד אחר קורא את שמות חמשה הספרים שעל שולחן המורה (ספר יהושע נמצא בינתיים בצד) ומסדר אותם זה על גבי זה בסדר הנכון. תוך כדי כך עומדים התלמידים על משמעות הביטוי "חומש".

- יום חג לנו היום. אנו מתחילים ללמוד חלק חדש של התנ"ך, הוא חלק "הנביאים", והספר הראשון בחלק זה (מרים את ספר יהושע) הוא... (מזמין אחד התלמידים לקרוא את שם הספר) ספר יהושע.

- אחד התלמידים יסמן את שם הספר החדש על הלוח במקום הנכון.

- לא נלמד היום את השמות של כל 24 הספרים הקדושים. את הספרים

האלה לומדים כל ימי החיים. אתם התחלתם בחלק הראשון של התנ"ך, בספר התורה, ואף-על-פי שלא סיימתם אלא ספר אחד בלבד, הרי אנו מתחילים בחלק השני- נביאים - ונלמד את הספר הראשון שלו. אבל כדי להבין מה כתוב בספר יהושע, חייבים אנו לדעת לפחות בקיצור מה כתוב בחומש (אי אפשר להתחיל באמצע הסיפור).

מהלך השיעור (חלק א')

רצוי להתחיל את השתלשלות המאורעות מן הנקודה שאליה הגיעו בלימוד החומש, ולהמשיך (בעזרת המפה) עד למות משה בערבות מואב. חלק זה של השיעור יסתיים בקריאת הפסוקים האחרונים של התורה (אם מתחילים ללמוד ספר יהושע מיד אחרי שמחת תורה - אפשר לקשר את התחלת לימוד ספר יהושע עם סיום התורה). כאמור לעיל, חלק מן התלמידים כבר יודע את השתלשלות המאורעות בקווים כלליים, לכן יאפשר להם המורה לספרם לכיתה. להלן ראשי פרקים למהלך השיחה החל בבואו של אברהם אבינו לארץ - אין להאריך יתר על המידה בחלק זה של השיעור (אפשר לסכם את כל הנקודות דלהלן ב-15 דקות לכל היותר).

א. ה' אמר לאברהם לבוא לארץ הזאת (ציטוט).
ב. הארץ הובטחה לאברהם ולזרעו אחריו (ציטוט).
ג. יעקב יורד למצרים (המקור!).
ד. הסבל במצרים ותפילת בני-ישראל לה'. ה' זוכר אותם ושולח את משה לגאול את העם.

ה. עשר המכות, יציאת מצרים, מעבר ים סוף (חג הפסח, שירת הים).
ו. בני-ישראל לא נכנסו לארץ מיד בדרך הקצרה (להצביע על המפה על "דרך ארץ פלשתים") (לחלק מפות לתלמידים!).

ז. ארבעים שנות המדבר (מעשים טובים של ישראל, קבלת התורה) (מעשים רעים, העגל והמרגלים).

ח. המסעות של ישראל במדבר - (מפה!).

המלחמה הראשונה; שתי ממלכות חזקות נכבשות (כיבוש עבר הירדן).
ט. בני-ישראל יצאו בשבעים נפש דרך מערב וחזורים לארץ כעס גדול דרך המזרח.

י. מות משה בערבות מואב (קריאת הקטע מן התורה) - וכך הגענו לראשית התקופה החדשה בתולדות ישראל, תקופת כיבוש הארץ וקיום ההבטחה "ברית בין הבתרים", "ודור רביעי ישובו הנה" (בראשית טו, טז).

מחלך חשיעור (חלק ב')

1. החל בשיעור הראשון בספר יהושע חייבים אנו להמחיש ולקשר את הלימוד בספר במציאות הפיזית של הארץ. עלינו להחיות את הארץ לפני התלמידים הצעירים ככל שהם מסוגלים לקלוט בגיל רך זה. תוך לימוד ספר זה אנו רוצים להביא את תלמידינו לתחושת הזדהות עם הארץ ונופיה. על תלמידי התפוצות להכיר את הארץ כאילו ישבו בה (חלק מהם וודאי ישב בה בבוא הזמן ואחרים יבקרו בה לעתים מזומנות). ארץ ישראל היא ארצם ועליהם להתוודע אליה, לפחות, כפי שהם מתוודעים אל ארץ-מגוריהם הנוכחית. בהזדמנות זו רצוי לעודד את התלמידים לרכוש את מפת א"י ולתלותה על הקיר בחדר-עבודתם בבית. מטרת חלק זה של השיעור היא, אפוא, להציץ הצצה ראשונה לארץ שאליה עומדים בני-ישראל להיכנס.

2. בכיתות חלשות נקדיש לחלק זה שיעור אחד שלם, אך בכיתה מתקדמת אפשר בהחלט ללמד את שני החלקים של השיעור ב-50 דקות. המורה יפתח חלק זה בהדבקת כרזה (פלקט) על הקיר מעל למפת א"י:
"ארץ חמדה טובה ורחבה".

- עד עתה עסקנו בשיעור הזה בבני ישראל ובדרכם לארץ כנען. בהמשך השיעור נעסוק קצת בארץ שה' הבטיח לאבותינו. הנה הפסוק המתאר בקיצור נמרץ את הארץ הזאת. "ארץ חמדה טובה ורחבה". מתי אמרנו לאחרונה פסוק זה? התלמידים עונים. המורה מציץ לעיין בסידור בברכת המזון (ובברכת הנהנין) ולמצוא את המשפט הזה. כעת מתפתחת שיחה על משמעות המשפט. אפשר להתחיל את הדיון בצורה פרובוקטיבית ולשאול: האם ארץ זו (ארץ מגורי התלמידים) אינה ארץ חמדה טובה ורחבה? הרי זו ארץ עשירה וכו'.

והרי הצעת נקודות אחדות לשיחה על הנושא. המורה לפי שיפוטו יצמצם או ירחיב את הנקודות האלה. המטרה העיקרית היא לחבב את הארץ על התלמידים הן מבחינה רוחנית דתית-לאומית והן מבחינה פיזית.

1. הדבר הבולט והמאפיין את הארץ הוא הגיוון השולט בכל (בנוף, באקלים, בצמחיה, בצורות ההתיישבות, בתרבויות). ובכל זאת בשטח מצומצם מאד ביחס לגודל של ארצות אחרות.

א. נוף-הארץ. המבנה המעניין של נוף הארץ, החלוקה לאורך; שפלה, הר ועמק; כל אזור והצמחיה האופיינית שלו.

בשפלה: חיטה שעורה וזית (

בהר: גפן רימון ותאנה. (7 המינים!)

בעמק: תמר (דבש). (

אך הדבר הבולט הוא הגיוון המרובה בנוף הארץ. שטחי מזרע ואזורי

מדבר מכל הצורות מתרכזים כולם בשטח מצומצם יחסית.

ב. האקלים. כתוצאה מן הגיוון במבנה הארץ שיש לנו גם אקלים מיוחד. ההבדלים האקלימיים מורגשים ביותר הואיל והם מתרחשים על שטח מצומצם יחסית.

כדי להמחיש לתלמידים עניין זה, רצוי לתאר בפניהם טיול ביום-חורף מן החרמון דרך צפת טבריה לבקעת הירדן עד ים המלח ומשם לירושלים. אילו בגדים נקח אתנו לטיול כזה? אילו סוגי נוף נראה? וכד'. אפשר, כמובן, לקצר את הטיול ולנסוע מתל-אביב דרך ירושלים ליריחו. תלמיד מניו-יורק, הרוצה לראות מדבר, חייב לנסוע במכונית 6-7 ימים, או תלמיד ממיאמי, הרוצה לשחק בשלג ביום-חורף, צריך לנסוע מספר ימים במכונית (או לטוס באוירון במחיר יקר!), מה שאין כן בארץ. הכל נמצא בהישג ידו של כל אחד אפשר להמחיש את ההבדל בגבהים ע"י חתך ברוחב הארץ כדלהלן:

לכיתח מתקדמת בלבד

2. חשיבות הארץ כגשר וכמעבר בין המזרח למערב. הקשר בין מצרים לארצות-הקדם היא דרך הארץ (שים לב לשיירות בספר בראשית ממזרח למערב). ארץ-ישראל נמצאת בנקודת מפגש בין 3 יבשות; אירופה, אסיה ואפריקה.
3. המושג "גבולות ההבטחה" מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת. השווה לארץ האבות; מן הים עד הירדן (אבותינו התהלכו בה, בנו בה מזבחו וניהלו מלחמות). יהושע עומד להכניס את בני ישראל לארץ האבות.
4. גבולות ישראל כיום, גבולות הפסקת-האש (בדרום, בצפון ובמערב

הגענו כנראה לגבולות ההבטחה).

סיים השיעור:

למדנו היום על בני-ישראל ועל הארץ שתהיה בקרוב "ארץ-ישראל".
בשיעור הבא נלמד להכיר את האיש שיביא את בני-ישראל אל ארץ-ישראל.

אנו מציעים להראות לתלמיד סרט או סרטון קצר על ארץ-ישראל. במקרה זה אפשר לקצר את החלק המילולי ולעבור מהר יותר לחלק החזותי של השיעור. (חלק זה ידבר אל לב כל התלמידים). הסרטון (This is Israel) מתאים למטרה של השיעור שלנו ואנו ממליצים עליו. (ניתן להשיגו ב- סוכנות היהודית בניו-יורק).

לעבודת בית

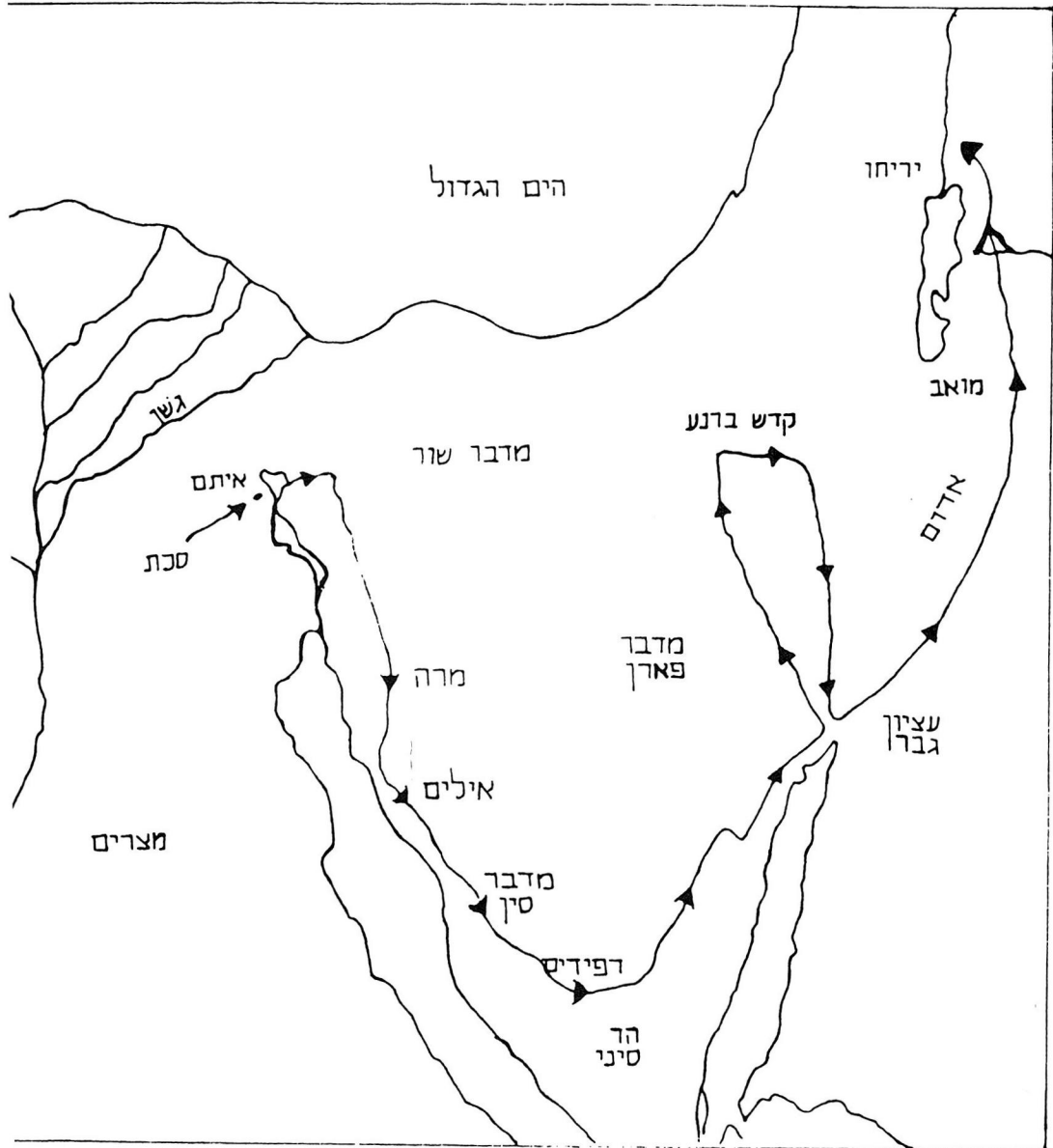
1. התלמידים יצבעו את מפת א"י לפי אזורי האורך.
2. סימון מקומות בולטים במפה (כגון: ים הגדול, ים המלח, הנגב וכד').
3. התלמידים יכירו רשימת שמות של ערים שנזכרו בספר בראשית (אין לסמן במפה אלא אם כן יש להם מפה בבית ולפיה יכולים הם לסמן את מקום העיר). אפשר גם לערוך מעין תחרות: "מי זוכר יותר שמות של ערים מספר בראשית?"

מטרות שיעורי הבית:

- א. מיומנות בהכרת מפת א"י.
- ב. חזרה וחזיון ידיעות מספר בראשית.
- ג. מוכנות להבנת הוצר הגיאוגרפי של ספר יהושע.

נדודי בני ישראל

[40 שנה במדבר]

5/4

יחידה א', שיעור שני

=====

נושא:

מותו של יהושע לפי התורה.

וכנה

ודפסת פסוקי התורה הקשורים בדמותו של יהושע (ראה דוגמה המצורפת בעמ' 39-40) ומורה יכין את החומר בשלימותו או בחלקו ללא כותרות ותוך כדי לימוד יציעו לתלמידים כותרות מתאימות לפסקאות השונות).

מטרות:

מטרות לימודיות:

1. יהושע זכה להיות מנהיג האומה אחרי משה, כי היו בו התכונות המתאימות:

א. מאמין בה' ודבק במשה (איש הרוח).

ב. מצביא (מפקח צבא).

ג. עניו.

2. מטרות חינוכיות:

א. יש שכר למעשים טובים ולנאמנות (תלמיד המשמש את רבו).

ב. אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה - יהושע, זכה לתפקיד

רק אחרי שנים רבות של התכוננות.

יבליוגרפיה:

1. "חזון המקרא" מאת הרב י. יעקובסון, כרך א'.

"מדוע לא ניתן ליהושע התואר "נביא" במקרא? עמ' 375-383.

2. "חזון המקרא", כנ"ל, כרך ב'.

יהושע לפי התורה, עמ' 432-445, מאמר זה הוא יסודי ביותר. המחבר

מנתח כל פסוק בתורה, הקשור ביהושע, ומביא דברי המפרשים השונים

בגישתם לדמותו של יהושע.

3. "משה ויהושע", חוברת מאת הרב ד"ר ר. פרבר, הוצאת אתאזא, תל-אביב

תשכ"ב.

מחלף השיעור (בראשי פרקים)

1. אנו יודעים מי הוא האיש הנבחר על-ידי ה' להיות המנהיג אחרי משה רבנו... אך השאלה היא: מדוע דוקא הוא?
המורה רושם על הלוח את נושא השיעור בצורת שאלה:
מדוע זכה דווקא יהושע בן-נון להיות המנהיג אחרי משה?
דיון: התלמידים פותחים בדיון, מעלים הצעות שונות. תלמידים אחדים ודאי יזכירו עובדות אחדות מן התורה. המורה ימריץ התבטאות התלמידים וירשום את תשובותיהם בצד הלוח "לזכרון", כי עוד נהיה זקוקים לתשובות אלה. המורה יעורר את הדיון על-ידי המחשת הבעיה כדלקמן:
2. הבה נדון רגע אחד לא על משה רבנו ויהושע בן נון אלא על הכיתה שלנו. נניח שנשיא הכיתה עולה עם הוריו לארץ. וכעת עלינו לבחור בנשיא חדש. במי נבחר? אנא אל תציעו שמות של ילדים כעת. אין אנו מבקשים אלא לשמוע לפי מה תחליטו במי לבחור? מה הן התכונות (מלה זו תימסר באנגלית) הנדרשות ממנהיג?
דיון: מתקיים דיון ער בין התלמידים במי לבחור כנשיא הכיתה ומדוע.
המורה רושם על הלוח כל תכונה שיש לה שייכות ליהושע. לאחר שנרשמו תכונות טובות אחדות מפסיק המורה את הדיון ומחזיר את התלמידים לנושא: יהושע בן נון.
- הנעה זו נותנת הזדמנות טובה למורה להכיר את תלמידיו; אילו תכונות הם מעריצים, מי הם התלמידים הפופולריים וכו'. לכן אין לזלזל בדיון כזה ואין לחשוש משום "ביטול זמן" הכרוך בכך.
- הזכרתם תכונות חשובות אך האם גם ליהושע היו תכונות אלה? איך נדע דבר זה?
- דיון:** התלמידים יציעו לעיין בחומש ולעקוב בתורה אחרי המעשים שעשה יהושע. המורה יחלק את הדפים (המשוכפלים) (ראה בנספח) לשעור ויתחיל את הדיון במקורות.
- הננו מציעים להגיש את המקורות ללא כותרות. תוך כדי עיון במקור יתבקשו התלמידים לקרוא שם למקור שהם מעיינים בו. בניסוח הכותרת יכוון המורה

להבליט את התכונה, המתגלית באישיותו של יהושע בקטע הנדון. להלן הצעות לכותרות. אך המורה יקבל את הצעות התלמידים גם אם הניסוח אינו תואם את המוצע כאן.

1. יהושע גיבור חיל ומפקד מוכשר.
2. יהושע משרתו הנאמן של משה.
3. יהושע מן התרים את הארץ – בוטח בהבטחות ה'.
4. משה דואג למנהיג שיבוא אחריו וה' בוחר ביהושע.
5. משה מוסר את התפקיד ליהושע.
6. יהושע איש עניו.

אנו מציעים לטפל טיפול אינטנסיבי בשלושת המקורות הראשונים בלבד. המורה ירחיב את המקורות ויוסיף פרטים שיש בהם כדי להשלים את התמונה על אישיותו של יהושע (בכיתה מתקדמת יתבקשו התלמידים לתת כותרות לכל הקטעים כעבודה עצמית בכיתה או כעבודת-השלמה בבית).

להלן רמזים לדרך ניתוחם של כמה מן המקורות:

מלחמת עמלק

זהו המקור הראשון, שבו אנו שומעים על יהושע. התלמידים מגלים את תפקידו של יהושע. המורה מתאר את המצב הקשה, שבו היו בני ישראל נתונים ("אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים"), ועומד על חלוקת התפקידים בין משה ויהושע.

בסיכום: יהושע התגלה כאן כמצביא מעולה וכמפקד מוכשר. התלמידים ירשמו כותרת מעל לקטע המתאים בדף המשוכפל שלהם.

מיד עם סיום המלחמה מבקש ה' את משה לרשום את דבר המלחמה בספר כמו שכתוב: "כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמה את זכר עמלק מתחת השמים". רוצים אנו לציין, כי נרמז כאן שיהושע יהיה ממשיכו של משה (מכילתא שמות: "מגיד שאותו יום נמשח יהושע"). ואולי יש כאן גם רמז ליהושע שלא יתפאר יתר על המידה בהצלחתו כמצביא: "ושים באזני יהושע כי מחה אמה" וכו'. יהושע החליש את עמלק, אך ה' הוא שימחה את זכר עמלק.

יהושע, כנראה, היה זקוק להערה זו, כדי שילמד כי המצביא אינו אלא מתכנן את המלחמה – אך הביצוע הוא בידי ה'.

פרשת המרגלים

גם בפרשה זו חייב המורה להשלים פרטים אחדים. התלמידים צריכים

לקבל מושג ברור על התכונות המתגלות כאן ביהושע. לפי דעתנו מתגלות כאן שתי תכונות יסודיות:

א. בעל אמונה ובעל בטחון.

ב. בעל הבנה מדינית צבאית.

"ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צילם מעליהם וה' אתנו אל תיראום". יהושע מסביר שאין לפחד מהאויב, כי הוא במצב של היסטריה ופחד (סר צילם מעליהם) ולכן נוכל לנצח גם אם רב הוא מאתנו (ראה פירוש הרמב"ן בנידון וכן ניתוח כל הקטע במאמרו של הרב יעקובסון שהזכרנו לעיל).

ענותותו של יהושע

נזכיר כאן מקור נוסף, שלפי דעתנו הוא מציין קו-אופי חשוב בדמותו של יהושע (פרט זה חסר משום מה במאמר הנ"ל, וכדאי שהתלמידים המתקדמים יעמדו גם עליו). בסיום שירת האזינו כתוב: "ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא ויהושע בן נון".

רש"י מסביר למה דווקא בסוף ימי משה הוא נקרא בשם הושע: "ולמה קראו כאן הושע? לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שניתנה לו גדולה, השפיל עצמו כאשר מתחילתו" (דברים לב, מד – רש"י). נקרא את דברי רש"י עם התלמידים ונבקשם לקרוא בשם התכונה הנלמדת מכאן.

סיכום השיעור:

המורה ירשום על הלוח (מתחת לשאלה שנרשמה בראשית השיעור) את התכונות של יהושע:

1. בעל אמונה ובטחון בה'.
2. מפקד צבא (מצביא).
3. תלמיד נאמן של משה (משרת משה).
4. עניו.

חיידא א', שיעור שלישי

הנושא :

הבעיות שעמדו בפני יהושע והעם עם מות משה (סיום יום השלושים למות משה רבנו).

המטרה:

להכין את התלמידים להבנת פרק א' ולשתפם בהתרחשויות על-ידי הזדהות עם הדמויות הפועלות.

מהלך השיעור

המורה יפתח את השיעור בתיאור דרמאטי של יום השלושים למות משה רבנו. המורה יבקש מן התלמידים להקשיב בעיניים עצומות "ולראות" את כל מה שהוא מתאר לפנייהם. הכיתה כולה עוברת כעת לעבר הירדן "ורואה" את כל הנעשה שם (איש איש לפי דמיונו). בגיל זה מסוגלים התלמידים "לעבור" בקלות מן הכיתה לכל מקום שנכוין אותם, ועצימת עיניים היא אות להפעלת הדמיון. והרי הצעה לתיאור סיום יום השלושים למות משה. ...שקט גמור במחנה ישראל. כולם מתכנסים בתוך האוהלים. בני המשפחה מדברים ביניהם בלחש על עבר ועתיד. היום עובר. האורות באוהלים כבים אחד אחד. רק באוהל אחד נשאר אור... באוהלו של יהושע. האוהל פתוח לרווחה ויהושע מתהלך בו אנה ואנה. איש אינו מעז להיכנס לאוהל ולהפריע. גם אנו לא ניכנס. אך על מה הוא חושב באותה שעה ומה הן בעיותיו? כאן יפסיק המורה את התיאור לזמן מה ואח"כ ישאל :

האם מישוהו מכם מוכן לספר לנו על מחשבותיו? המורה יבקש מן התלמידים המצביעים להוסיף לחשוב ולסדר את מחשבותיהם. בינתיים הוא ירשום על הלוח את הכותרת ותחת הכותרת יסמן מספרים, כדלהלן:

הבעיות שעמדו בפני יהושע:

- 1.
- 2.
- 3.

כעת יתחיל התלמיד לתאר את הבעיות (רצוי בגוף ראשון). הבעיות תסוכמנה בשלוש שאלות:

1. ה' : מה יהיה יחסו של ה' אליו?
2. העם : מה יהיה יחס העם אליו?
3. האויב: מהו כוח האויב – איך יעבור את הירדן? ואיך יכבוש את הארץ? הדברים יירשמו על הלוח.

בהמשך לעיון בבעיות שעמדו בפני יהושע מציע המורה לחשוב על הבעיות שעמדו בפני העם. השיחה תסוכם על הלוח במקביל לבעיות של יהושע כדלקמן:

הבעיות שעמדו בפני העם:

1. האם יוסיף ה' להיות אתנו?
2. איזה מנהיג יהיה יהושע?
3. איך נעבור את הירדן? איך נכבוש את הארץ?

הבעיות שעמדו בפני יהושע:

1. {
2. { כ נ " ל
3. {

סיכום השיעור

בשיעור הזה עסקנו בבעיות בלבד. בשיעור הבא נשתדל למצוא פתרונים לכמה מן הבעיות. מי שיקרא בבית את עשרת הפסוקים הראשונים של הפרק הראשון יוכל לעזור במציאת התשובות.
(מחלקים את ספר יהושע לתלמידים).

יהושע יורשו של משה

(מקורות)

1. ויאמר משה אל-יהושע בחר-לנו אנשים וצא הלחם בעמלק...
ויעש יהושע כאשר אמר-לו משה להלחם בעמלק...
ויחלש יהושע את-עמלק ואת-עמו לפי חרב.
(שמות י"ז, ט' - י"ג)
2. ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל-הר האלקים.
(שמות כ"ד, י"ג)
ומשרתו יהושע בן-נון נער לא ימיש מתוך האהל.
(שמות ל"ג, י"א)
ויען יהושע בן-נון משרת משה מבחוריו ויאמר: אדני משה כלום.
(במדבר י"א, כ"ה)
3. וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה' כולם ראשי בני-ישראל המה.
..... למטה אפרים הושע בן נון.
(במדבר י"ג)
ויהושע בן-נון וכלב בן-יפונה מן-התרים את-הארץ קרעו בגדיהם.
ויאמרו אל-כל-עדת בני ישראל לאמר: הארץ אשר-עברנו בה לתור
אתה, טובה הארץ מאד מאד. אם חפץ בנו ה' והביא אתנו אל הארץ
הזאת ונתנה לנו, ארץ אשר הוא זבת חלב ודבש. אך בה' אל תמרדו
ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם וה' אתנו,
אל תיראום.
(במדבר י"ד, ו' - ט')
4. וידבר משה אל-ד' לאמר: יפקוד ד' אלקי הרוחות לכל-בשר אשר על-
העדה, אשר-יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר
יביאם ולא-תהיה עדת ד' כצאן אשר איך-להם רעה.
ויאמר ד' אל-משה: קח-לך את-יהושע בן-נון איש אשר-רוח בו
וסמכת את-ידך עליו... ונתתה מהודך עליו... על-פיו יצאו ועל-פיו

יבואו... ויעש משה כאשר צוה ד' אותו ויקח את-יהושע... ויסמוך את-ידיו עליו.

(במדבר כ"ז, ט"ו-כ"ג)

יהושע בן-נון העומד לפניך: הוא יבוא שמה אתו חזק כי-הוא ינחילנה את ישראל.

(דברים א', ל"ה)

וצו את-יהושע וחזקהו ואמצהו כי-הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את-הארץ אשר תראה.

(דברים ג', כ"ח)

5. ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל-ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את-העם הזה אל-הארץ אשר נשבע ד' לאבותם לתת להם ואתה תנחילנה אותם. וד' הוא ההולך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזובך לא תירא ולא תחת.

(דברים ל"א, ז'-ח')

6. ויבוא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם והושע בן-נון.

(דברים ל"ב, מ"ד)

חידה ב' (יהושע פרק א')

נושא החידה:

דברי הבטחה ועידוד מה' ליהושע ודברי הבטחה של ראשי השבטים ליהושע.

חלוקת החידה:

שיעור א':

דברי ה' ליהושע (א', א' - ט').

שיעור ב':

דברי יהושע לשופטים ולשניים וחצי השבטים ותשובת ראשי השבטים ליהושע (א', י' - י"ח).

חידה ב' שיעור ראשון

מטרות:

מטרה לימודית: הבנת תוכן השיעור (דברי ה' אל יהושע; משה מת ויהושע מכניס).
מטרה חינוכית-דתית:

1. אשרי האדם הזוכה להיות תלמידו של רב גדול.
2. התכונות הדרושות למנהיג בישראל.
3. הקשר בין עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל (התנאי לירושת הארץ).
4. מצוות לימוד תורה לשמה.
5. ברכת התורה ולימוד התורה בכל בוקר.

מהלך השיעור (ראשי פרקים)

- בשיעור האחרון דברנו על הבעיות שעמדו בפני יהושע והעם (חזרה על הבעיות). היום נלמד על פתרונם. אקרא בפניכם 9 פסוקים. הקשיבו יפה ושימו לב לאיזו שאלה מן השאלות ששאלנו קיבלנו תשובה ומה התשובה.

המורה קורא את הפסוקים בהטעמה. בשעת הקריאה ידגיש את הביטוי החוזר "חזק ואמץ" (לא קריאה סתם אלא קריאה מכוונת!)

- התלמידים מוסרים את התרשמותם. תחילה ללא כל סדר ואח"כ פותחים

בדיון. הדיון יתנהל בשני חלקים על הפסוקים א'–ה' ועל הפסוקים ו'–ט'.

להלן השאלות העיקריות המכוונות את הדיון בחלק הראשון:

1. מה הוא כינויו של משה רבנו בפסוק הראשון ומה הוא כינויו של יהושע בן-נון?
משה – עבד ה' רשום על הלוח
יהושע – משרת משה
2. האם הביטוי "משרת משה בא להוסיף כבוד ליהושע או לגרוע מכבודו? ילקוט שמעוני: זה שאמר הכתוב (משלי כז, יח) "נוצר תאנה יאכל פריה". "נוצר תאנה" – זה יהושע, "יאכל פריה" שנאמר "קח לך את יהושע" ואומר: "ויאמר ה' אל יהושע".
3. מהו תוכן ההבטחה שה' מבטיח ליהושע – ראשון ראשון ואחרון אחרון? (המורה ירמוז שיש יותר מהבטחה אחת).

מעגל שני רעיון מחודש בפסוקים ב–ה.

הבטחות (פסוקים ב'–ה').

הדיון יתנהל לפי סדר הכתובים על-פי סדר ההבטחות. אחרי הדיון תסוכמנה ההבטחות בשלוש נקודות (על הלוח!).

1. כל מקום אשר תדרוך...
2. גבולות א"י הגדולה, גבולות ההבטחה (עיין בראשית ט"ו).
3. לא יתיצב איש לפניך...

השינון יעשה ע"י קריאה חוזרת. רצוי ע"י תלמידים; כל תלמיד קורא ומדגיש הבטחה אחת. הביטויים יוסברו כל אחד במקומו (ראה מראה הלוח בסוף השעור). יש להשתמש בדרכים מגוונות להסברת הביטויים ולהשרשתם. לדוגמא: "תדרוך" – משרש "דרך"; "לא יתיצב" – להזכיר "סולם מצב ארצה"; "לא ארפך" – להסביר ע"י התקבולת הנרדפת. ("לא ארפך" מוכרח להיות לפי לשון הכתוב משהו קרוב מאד ל"לא אעזבך").

פסוקים ו' - ט'

- (לפני קריאת הפסוקים) אילו היה זה כל מה שאמר ה' ליהושע היה קל מאד ליהושע ולעם, ה' הבטיח הבטחות יפות מאד. האם זה הכל?

מטרת השאלה היא להבהיר לתלמידים את העובדה שבדרך כלל כל הבטחה קשורה במילוי תנאים מסויימים. אפשר להביא דוגמאות מן המציאות היום-יומית ומחיי התלמידים. רק לאחר שיחה קצרה יקרא המורה מחדש פסוקים ו' - ט' ויתחיל הדיון בדרישות (או בזירוזים שה' מזרז את יהושע).

הדיון

לפי הביטוי החוזר "חזק ואמץ" אפשר לעמוד על שלש הדרישות ועל הזירוזים שבקטע שלנו (קריאה חוזרת והדגשת "המלה המנחה"). במקביל לטור "ההבטחות" ירשום המורה "דרישות" (ראה מראה הלוח בסוף השיעור) ויכוון את מהלך השיעור ע"י הסימון של מספר דרישות או הזירוזים שיופיעו בקטע.

דרישות

- 1.
- 2.
- 3.

בירור הדרישות:

1. חזק ואמץ... (בהנהגת העם, שלא יפחד מן העם)

המורה מפנה את התלמידים ל"מצודת דוד" ומבררים מדוע תכונה זו חשובה למנהיג שינחיל את הארץ. רצוי לעמוד על המלה הנרדפת "אמץ" ולהסביר אותה כדרך שהסברנו את הביטויים - "לא ארפך ולא אעזבך". בכיתה מתקדמת אפשר לציין ששתי מלים נרדפות בכל זאת אינן זהות במשמעותן. במקרה שלנו אומר הגר"א ש"חזק" פירושו בגוף "ואמץ" משמעו בלב.

2. חזק ואמץ מאד... (בשמירת המצוות ובלימוד התורה).

התלמידים שמים לב שבדרישה זאת יש הדגשה מיוחדת ואין הכתוב מסתפק בביטוי החזק כשלעצמו "חזק ואמץ".

פירוט הדרישות בפסוקים ז' - ח'.

התלמידים יעמדו על הפירוט על-ידי קריאה חוזרת ומודגשת.

א. יהושע יצליח בהנהגת העם ובכיבוש הארץ אם ילך בדרך התורה.

התלמידים יעיינו ב"מצודת דוד" "כי לולי זאת לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי". יש לעמוד על מילת התנאי "למען". הביטוי "תשכיל" חוזר פעמיים בקטע, התלמידים יעמדו על משמעותו לפי השורש "שכל" הידוע להם, שמקבל כאן משמעות של הצלחה. (אפשר, כמובן, לעמוד על משמעותו על-ידי הבלטת התקבולת הנרדפת על הלוח "אז תצליח את דרכיך אז תשכיל").

לעבודה עצמית: התלמידים יתבקשו להביא דוגמה לקשר בין הבטחות ה' לקיום תנאים מסויימים מצד העם (פרשת "והיה אם שמוע" וכו'). אפשר להפקיד עבודה זו כעבודת בית.

ב. והגית בו...

בפסוק ז' צונו רק על שמירת התורה אך שמירה זאת אינה אפשרית בלי לימוד יום-יומי של התורה, ומכאן החזרה המודגשת "למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו" לפי זה מצוות "והגית בו" באה לחזק את הצוו של "לשמור ולעשות" שבפסוק הקודם. ללמוד כדי לעשות!

דיון בכיתה בדבר תחולת מצוה זו על כל אחד ואחד מישראל ועל קיום מצוות "והגית בו יומם ולילה".

הניסוח של הצו הוא אמנם בלשון יחיד אך צו זה מחייב כל אחד מישראל, ילקוט שמעוני מביא כאן קל וחומר: "מה יהושע שכתוב בו, ויהושע בן נון מלא רוח וְכַמָּה (דברים ל"ד, ט) נאמר בו לא ימוש שאר בני אדם על אחת כמה וכמה".

בכיתה מתקדמת יעיינו התלמידים בסידור, יקראו את ברכות התורה וישימו לב למטבע הברכה "לעסוק בדברי תורה" ולביטוי "לומדי תורתך לשמה" ומיד אחרי הברכות אנו לומדים קטעים מן התורה שבכתב (ברכת כהנים) ומן התורה שבע"פ (אלו דברים...).

3. הלוא צויתך חזק ואמץ (במלחמה).

התלמידים מבררים את הצורך בזירוז השלישי והאחרון. אי אפשר לנהל מלחמה בלי "חזק ואמץ" האויב ירגיש מיד אם יש מורך בלב העם וינצל זאת לטובתו.

סיכום השיעור

- הגיע הזמן לסכם מה למדנו היום. מה נרשום ביומן שלנו?

- מציעים הצעות כגון:

"משה מוציא ויהושע מכניס"

"ה' מבטיח להיות עם יהושע"

1. לפני סיכום סופי של השיעור יש לערוך (על הלוח) חזרה על עיקרי הרעיונות שנלמדו.
2. יש ביחידה זאת מספר פסוקים חשובים שכדאי ללמוד אותם בעל פה. אך אנו מאמינים שעל-ידי טיפול עיוני ולשוני בפסוקים ילמדו אותם התלמידים ממילא בע"פ. אנו מציעים לסדר פינה שבה יירשמו משפטים טעוני ערכים חינוכיים-דתיים. רצוי שגם התלמידים ייחדו מקום במחברת שבו ירשמו את הביטויים החשובים. הביטויים יירשמו לפי הצעות התלמידים (חזרה נוספת).
3. אפשר לתת לתלמידים לשנן את הפסוקים על-ידי הטלת עבודה עצמית נוספת (רצוי בבית). הם יתבקשו לרשום את כל המלים הנרדפות בפסוקים א'-ט'.
4. אין צורך לבקש את התלמידים בסוף כל שיעור להעתיק כל מה שכתוב על הלוח. אם המורה מעוניין מאד שעיקרי הדברים יישארו בידי התלמידים, הרי הדבר הפשוט ביותר הוא לשכפל מראש את מראה הלוח בסוף השיעור ולחלק לתלמידים. דף כזה עשוי להביא תועלת רבה בחזרה ולחסוך זמן יקר מן השיעור.

נספח א'

=====

מראה חלוח בסוף חשיעור

יהושע א, א-ט

משה - עבד ה'

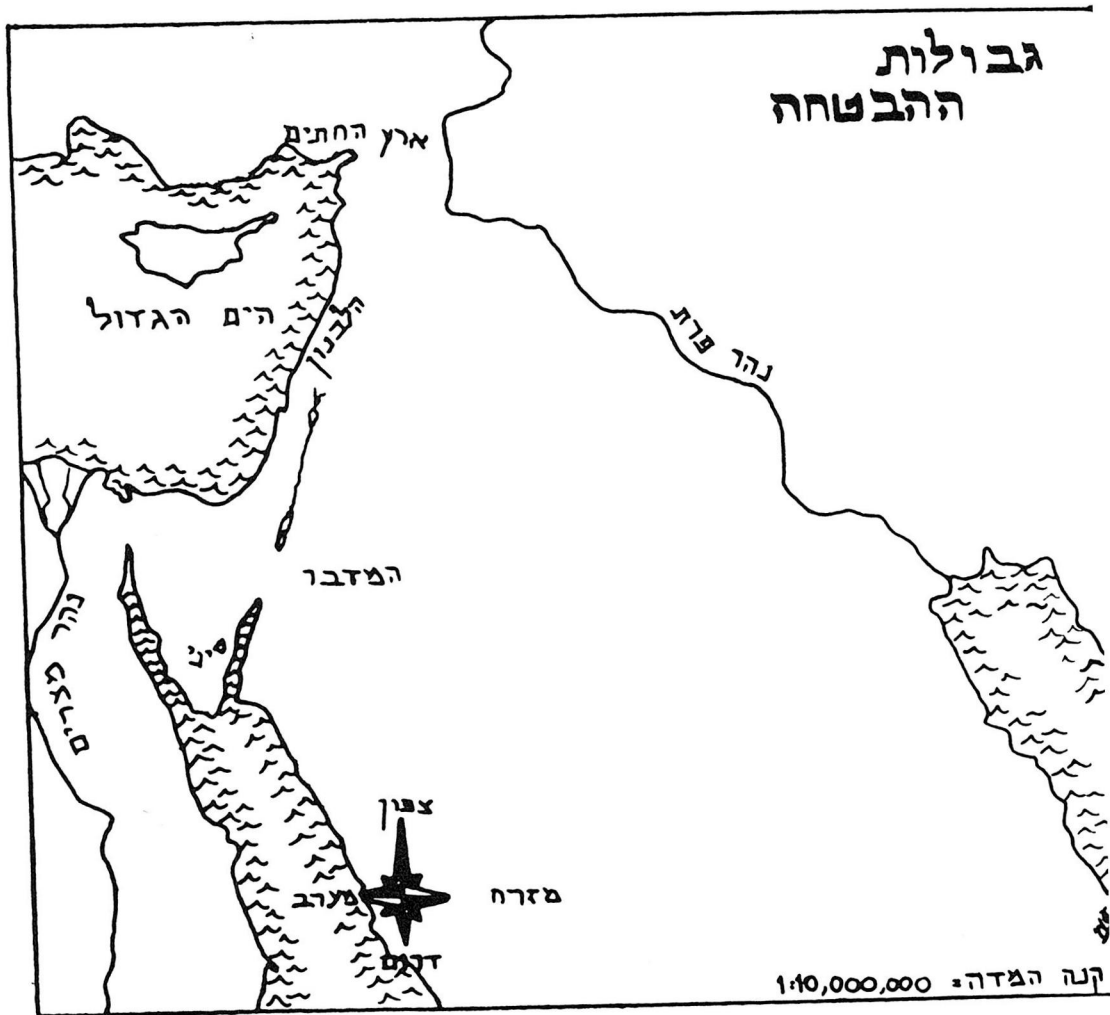
יהושע- משרת משה

דברי ה' ליהושע

דרישות (זירוזים)

הבטחות

1. חזק ואמץ... (בהנהגה העם).	1. כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו - לכם נתתיו.	1. תדרוך - (דרך) בכל מקום שתלך ברגלך.
		מבוא - השמש - צד מערב.
2. חזק ואמץ מאד (בשמירת המצוות) ובלימוד התורה).	2. גבולות ההבטחה.	2. לא יתיצב - לא יעמד נגדך. לא ארפך - לא אעזוב אותך.
3. הלוא צויחתיך - חזק ואמץ (במלחמה).	3. אל יתיצב איש לפניך... 3. הלוא צויחתיך - חזק ואמץ (במלחמה).	3. תשכיל(שכל) - תצליח אל תערץ - אל תפחד ואל תחת.

חידה ב' - שיעור שני

(יהושע א, י' - יח')

המטרות

מטרת לימודיות:

1. משמעות הפקודה הראשונה (להכין צידה).
2. תנאי בני-גד, ראובן וחצי שבט המנשה וקיום התנאי.
3. המושג עבר הירדן המזרחי והשבטים שישבו בו.

מטרות חתוכות:

1. השפעת דברי ה' על יהושע - הבטחון בה' נותן כוח לאדם לבצע דברים קשים.
2. "את אשר תדור תשלם". בני גד וכו' מקיימים ברצון את הבטחתם למשה.
3. שותפות הגורל של היהודים (עד אשר יניח ה' לאחיכם וירשו גם המה את הארץ... ושבתם לארץ ירושתכם וירשתם אותה). המשמעות האקטואלית של רעיון זה. (עזרה בגוף למדינת-ישראל בעת מלחמה).

הכנות:

1. עיקר השיעור יוקדש לעניין שנים וחצי השבטים ודבר זה מחייב את המורה להכין גם את במדבר ל"ב. אנו מציעים ללמד את הפסוקים העיקריים מתורה כשלב מכין למסופר בפרקנו. בכיתה מתקדמת אפשר לקרוא מקור, ואילו בכיתה חלשה יספר המורה את תוכן הכתובים בספר במדבר פרק ל"ב.
2. המורה יכין מפות אילמות ויחלקן לתלמידים. התלמידים יסמנו במשך השיעור את נחלת שנים וחצי השבטים.

פתיחת השיעור

- בשיעור האחרון למדנו על דברי ה' ליהושע. מה היו הדברים העיקריים?
- התלמידים עונים בקצרה. חזרה על תמצית השיעור הקודם.
- מה דעתכם: איך השפיעו הדברים על יהושע?
- התלמידים נותנים תשובות שונות, כגון: "הוא קבל ביטחון", "הוא היה שמח" ועוד.
- מה לפי דעתכם תהיינה הפעולות הראשונות של יהושע?

- התלמידים נותנים תשובות שונות.

המורה ישתמש במידת האפשר בדברי התלמידים ויסכם את דבריהם במשפט אחד, כגון:

"יהושע נותן את הפקודות הראשונות" או "ההכנות לקראת הכניסה לארץ".
(המורה רושם את המשפט על הלוח ככותרת לשיעור).

- ועתה נשמע את תוכן הפקודות הראשונות. הבא נקרא בספר... (קריאת המורה).

נקודות לדיון ושאלות מנחות בהמשך השיעור:

1. השפעת דברי ה' על יהושע.

מלא בטחון, מוציא פקודות. "ויצו...!" (בקיצור... מפקד שיודע מה עליו לעשות).

קביעת תאריך המעבר, והכנות לקראת המעבר.

2. מדוע ביקשו שניים וחצי השבטים להתיישב בעבר הירדן?

מדוע דוקא שבטים אלה? (עיון במפה).

3. מהו התנאי שבו הסכים משה לבקשתם?

4. מדוע העמיד משה תנאי זה?

5. מדוע חשוב כל כך ליהושע קיום התנאי ברגע זה?

ענין זה הוא אבן-בוץ ליהושע: אם שבטים אלה ישמעו לו, אין ספק שכל העם ישמע בקולו. פיצול ופילוג בעם הם הסכנה הגדולה ביותר כעת (ראה פרק ד', פסוקים י"ב - י"ג, והערתנו שם).

6. תשובת השבטים:

א. כל אשר צויתנו נעשה...

ב. ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך...

ג. כל איש אשר ימרה את פיו...

רק חזק ואמץ!

המורה יבליט בצורה זו את תשובת שניים וחצי השבטים (כל תשובה מתחילה ב"כל" - רצוי לרשום על הלוח, ולאחר מכן - לנתח את התשובה. הם עונים לכאורה גם על דברים שלא נשאלו עליהם).

סיום השיעור:

בסיום הפרק יודגש הביטוי "חזק ואמץ". ביטוי החוזר פעם רביעית בפרק. הפעם אומר העם ליהושע: "חזק ואמץ". ובכן, יהושע בטוח שה' אתו והוא בטוח שגם העם אתו. נשאת עוד שאלה אחת: האם גם האויב אתו? (לשאל בצורה אירונית). איך יכיר יהושע את האויב – על כך נלמד בשיעור הבא.

פעילות התלמידים:

1. ויכוח בקשר לבני גד וכו', השוואות למצב בימינו.
2. התלמידים מסמנים במפות שלהם את נחלת שניים וחצי השבטים (היום הגולן שוב בידינו).
3. קריאה בתפקידים: דברי יהושע.
דברי שניים וחצי השבטים.
4. הפעלת הדמיון – אילו הכנות נעשו לקראת הכניסה לארץ ולא נזכרו בסיפור?

יחידה ג'

(יהושע פרק ב')

נרשא היחידה: הכנה למלחמה ביריחו - שליחת המרגלים.

חלוקת היחידה:

שיעור א': יהושע ב', א' - י"ג

שיעור ב': יהושע ב', י"ד - כ"ד.

בחינות דידקטיות:

1. בעית הלשון.

היחידה היא עלילתית ממדרגה ראשונה ואין ספק שהתלמידים ייהנו מאד מן העיסוק בעלילה. אולם, שפת העלילה קשה (יש ביחידה לפחות 20 מלים וביטויים חדשים). גם המורים הגורסים הכשרה מילולית כשלב מוקדם לשיעור יצטרכו להבחין בין ערכים לשוניים קיימים לבין מלים וביטויים משניים, ואין להטיל על התלמיד לזכור את כל המלים הקשות שבפרק. לשם המחשה נביא להלן את הערכים הלשוניים שביחידה שלנו, המסתכמים בשש מלים ובשלושה ביטויים ורק אליהם נתייחס בהכשרה הלשונית שלנו.

א. מרגלים (משורש רגל) לרגל את הארץ או לחפור את הארץ (יש ללמוד את שני הביטויים יחד).

ב. חרש - בשקט ובסתר (אדם חרש).

ג. ותצפנו - השורש - צפן, ומכאן המלים: צפון, מצפון, מצפן.

בפרק ישנם גם השרשים: טמן וחבא (ותסמנם, ונחבתם) וכולם

במשמעות להסתיר. התלמידים ימצאו בקלות כי משמעות אחת

לשלוש המלים. אבל הכתוב רצה לגוון את סיפור המעשה והשתמש

בביטויים שונים (וכך ראוי גם לנו לעשות).

ד. המעברות - מלשון מעבר (מעברות הירדן).

ה. תקות חוט השני - המורה יכין את חוט השני וזאת תהיה ההסברה

הטובה ביותר.

תקוה מלשון קו (ואולי יש כאן משחק-מלים מכוון: המלה תקוה היא דו משמעית, כי הקו הזה מבשר גם תקוה בשביל רחב).

ו. נמוגו - השווה שירת הים: נמוגו כל יושבי כנען (מוג לב-פחדן).

ביטויים

א. וימס לבבנו. ביטוי מושאל - הניתן להמחשה: "גלידה נמסה".
"שלג נמס". כך גם לבו של הפחדן "נמס".

ב. ולא קמה עוד רוח באיש. ביטוי מושאל. משל לסירת מפרשים בים - "ורוח אין".
ביטויים דומים: רוח גבורה, רוח אלקים, ועוד.

ג. דמו בראשו - (הניב חוזר פעמים רבות בתנ"ך). האדם עצמו אחראי למעשיו, הוא עצמו אשם במיתתו (ולהפך: "דמו בראשנו" - האחריות היא עלינו). כאמור, כל שאר המלים הקשות ילמדו התלמידים רק אגב הסברה מילולית לצורך הבנת העניין בלבד ואין לדרוש מן התלמידים בגיל זה בקיאות מילולית בכל מה שהם לומדים.

2. השוואות עם מקורות אחרים:

כל השוואה בשיעור, ברכה רבה בה; על-ידי ההשוואה מתבררים עניינים שונים, דעתם של התלמידים מתרחבת וחוש המחקר מתפתח, ברם, כיצד לנהוג כאשר המקור, שאליו אנו רוצים להשוות, הוא פחות ידוע מן המקור שעוסקים בו כעת. רוב התלמידים אינם בקיאים עדיין בפרשת המרגלים. אם כן, לשם מה להשוות (עיקר ההשוואה יהיה מצד המורה ותועלתה לתלמיד מועטה ביותר). כדי לצאת ידי חובת שני הצדדים וכיוון שיהושע עצמו השתתף במשלחת הראשונה, הננו מציעים לכיתה מתקדמת להכין דף עבודה. על הדף יהיו רשומים ביטויים אחדים מפרשת המרגלים ולעומתם ירשמו התלמידים ביטויים מקבילים מפרקנו כדוגמת הרשימה דלהלן (אפשר להרחיב ואפשר לקצר. הכל תלוי ברמת הכיתה. בכיתה חלשה אין לתת כלל עבודה בכתב על נושא כזה).

המרגלים ששלח יהושע

המרגלים ששלח משה:

1. שלח לך אנשים ויתורו את (התלמידים ימלאו בעבודת-כיתה ארץ כנען. או בשיעור-בית).

2. איש אחד איש אחד למטה אבותיו

תשלחו כל נשיא בהם.

3. וישבו מתור הארץ מקץ 40 יום.

4. ... לא נוכל לעלות אל העם כי

חזק הוא ממנו (המרגלים).

5. ... ואתם אל תיראו את עם הארץ

כי לחמנו הם... וה' אתנו אל תיראם.

(יהושע וכלם)

ברור שהשוואה כזאת תיערך רק עם סיום היחידה כולה, כאשר התלמידים יוכלו גם להעריך עובדות ולא רק לדעת אותן.

3. הבעיה המוסרית (בגידתה של רחב בעמה):

אפשר שבעיה זאת תתעורר בכל חריפותה (הילדים רגישים מאד לנאמנות מדינית) ומוטב שלא תפתיע. המורה ינסה להביא את התלמידים למחשבה של "אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו" – שתי שאלות יסודיות ישנן כאן. מה היו שיקוליה של רחב (ראה פסוק י"א) ומה היית אתה עושה במקומה? המורה יניח לתלמידים להתווכח ביניהם ובסיכום יציין שאנחנו שילמנו לרחב טובה תחת טובה! והיא זכתה לכבוד גדול בישראל (חולדה הנביאה מבניה של רחב היתה, ועוד...).

הכנות המורה:

1. שרטוט דרך המרגלים (ראה בנספח).

2. הדפסת גליון להשוואת פרשת המרגלים (כנ"ל).

מטרות הוראת היחידה:

מטרה לימודית – ידיעת תוכן היחידה.

מטרה פורמלית – השוואת מקורות, דיוק במקורות.

מטרה חינוכית – דתית:

1. אין סומכין על הנס (יהושע שולח מרגלים אעפ"י שה' אומר לו כי הארץ תיכבש על ידו).
2. ה' מקיים את הבטחתו לאבות ולמשה (ידעתי כי נתן לכם ה' את הארץ, פסוק ט').
3. כשישראל עושים רצונו של מקום שמו מתגדל בעולם (כי שמענו את אשר הוביש ה'... וכו', ראה ילקוט שמעוני).
4. כאשר רוצים להציל אנשים, יש הרבה דרכים לכך. (פקחותה וערמתה של רחב).
5. לשלם טובה תחת טובה.

פתיחת השיעור הראשון של היחידה:

- בפרק האחרון ראינו שה' הבטיח להיות עם יהושע. גם העם הבטיח לו להיות אתו.
- רצוי לשאול את התלמידים מה היה הביטוי שחזרנו עליו פעמים מספר.
- אם כן, לפי דעתכם לא נשאר אלא לקום ולעבור את הירדן? !
- שאלת התגרות. -
- לא: הדבר אינו פשוט כל כך – בצד השני של הירדן מחכה האויב.
- אבל ה' הבטיח... .
- עיקר תפקידו של המורה הוא לעורר את המחשבה ולמסור ידיעות שיש בהן כדי לפתח את המחשבה.
- גם אם ה' הבטיח, צריך להתכונן ולערוך תכניות של כיבוש, כי אין סומכין על הנס!
- רושם על הלוח!
- ובכן כולנו מסכימים כי על יהושע להכיר את הארץ אותה הוא עומד לכבוש.
- מה עושים בימינו כדי להכיר את ארץ האויב?
- להביא דוגמאות מן המציאות של ימינו. התיחסנות התלמידים תהיה משמעותית יותר.
- מצלמים את השטח מלמעלה וכו'
- יהושע לא היה יכול לשלוח אוירונים, אבל... .
- קצת הומור!
- הוא יכול לשלוח מרגלים.
- מה דעתכם? לשלוח מרגלים?

שאלה קצרה של המורה מפנה תשומת לב ומביאה תגובה של תלמידים נוספים.

- לא כדאי לשלוח, כי המרגלים חטאו.
- ובכל זאת ישלח יהושע מרגלים. אנחנו נשוה את המרגלים של משה למרגלים של יהושע, ונעשה זאת כשנלמד את פרשת המרגלים של יהושע.
- אבל הרי יהושע כבר היה בארץ.
- הוא היה בין המרגלים של משה והוא מכיר את הארץ.
- ובכן למה לו לשלוח עוד פעם מרגלים?
- עברו 40 שנה. אולי האויב התחזק.
- המרגלים ההם לא היו ביריחו.
- מה הם שני הדברים החשובים ליהושע כעת?

- א. פרטים על הארץ (גיאוגרפיה וטופוגרפיה).
- ב. פרטים על האנשים – האם מוכנים הם למלחמה?
- נקרא כעת על המרגלים של יהושע ונראה מה קרה להם ביריחו? ואיזו בשורה הביאו ליהושע?
- קריאת שני האירועים הראשונים, פסוקים א'–ז'.

נקודות מנחות לדיון (לכל היחידה)

- על המורה לבחור את הנקודות המתאימות לכיתתו. אנו מציעים להכין גם מספר שאלות קשות אחדות לתלמידים המתקדמים.
1. מה מספר המרגלים ששלח יהושע? מדוע? מי הם? עיין במפרשים.
 2. למה שלח יהושע את המרגלים חרש?
 - א. שישראל לא ידעו – מדוע?
 - ב. שהאויב לא ידע.
 3. למה הלכו המרגלים דווקא לבית רחב?

- א. מקום מפגש אנשים (בית קפה בימינו).
ב. הבית בחומה - ציור או תמונה.
4. בעיית התנהגותה של רחב:
א. מדוע לא הסגירה אותם? (ראה שיקול דעת דידקטי מס' ב).
ב. מדוע לא אמרה שבכלל לא באו אליה האנשים האלה?
ג. תכסיסי רחב.
1. הצפנה.
2. בילבול השומרים.
3. הטמנה בפשטי העץ - מדוע דוקא בפשטי העץ?
4. (ריח רע נודף מהם).
5. שליחתם לכיוון ההר. (כיוון נגדי).
5. השיחה על הגג וחשיבותה.
6. מה הם המאורעות ששמועתם הגיעה לכנען?
7. מהו ההסכם בין רחב למרגלים?

פעילות התלמידים:

1. דיון מילולי.
2. שירטוט מפה - דרך המרגלים ודרך שליחי המלך (בשני צבעים שונים).
ראה דוגמה מצורפת.
3. קריאה דמומה וקריאה קולית להוכחת רעיונות ולמציאת תשובות לשאלות אינפורמטיביות.
4. ציור: הצעות
א. בית בקיר החומה.
ב. ותורידם בעד חבל...
ג. ותקשור את תקות חוט השני בחלון.
5. תיאור דמיוני (בע"פ או בכתב).
שיחה "בבית-הקפה" של רחב ליד אחד השולחנות בין שני שומרים.
פעילות זו יכולה להיעשות בכיוון מסויים באמצע השיעור. שני תלמידים "מרגלים" נשלחים מחוץ לכיתה, הם מתגנבים ל"בית-הקפה" מקשיבים

לשיחות וחוזרים לכיתה לספר מה שמעו. יש להוציא שני תלמידים בעלי דמיון המסוגלים תוך מספר דקות להכין את ההצגה.

שיתון:

1. הסיפור ניתן להמחזה בקלות רבה אחרי שהתלמידים יקבעו מי הם המשתתפים: יהושע, המרגלים, רחב, מלך יריחו ושוטרי המלך. יחלקו ביניהם את התפקידים ויתחילו בהמחזה. המורה יכין פלסט גדול עם מלות-המפתח כדי שהתלמידים ייעזרו בו בשעת ההמחזה (החזרה). המחזה רחבה יותר אפשר למצוא בספרו של נ. דביר "פרשיות במקרא", הוצאת טברסקי עמ' 21.

2. אפשר לגוון את השינון והחזרה על כל היחידה על ידי הכנת פתקאות בשני צבעים, בצבע אחד ירשמו את השאלות ובצבע השני ירשמו את התשובות המתאימות. קבוצה אחת תקבל את השאלות והשנייה את התשובות. (רצוי לגוון את השאלות: שאלות אינפורמטיביות, שאלות של הנמקה, ביטויים וניבים וכו') תלמיד מקבוצה א' יקרא בקול רם שאלה והתלמידים מן הקבוצה השנייה יצטרכו להשיב את התשובה הנכונה (מותר להם להתייעץ ביניהם). בהזדמנות אחרת, כמובן, תתחלפנה הקבוצות ואלה שמילאו תחילה את התפקיד הקל וקראו את השאלות, ימלאו הפעם את התפקיד הקשה; למצוא תשובות לשאלות. אפשר, כמובן, להקשות קצת על "המשחק" ולנסות למצוא שאלה לתשובה שנקראה בקול רם, גיוון "במשחק" תורם הרבה ללימוד הלשון (ניסוח שאלות).

סיום השיעור השני של היחידה:

- ... ובכן, המרגלים חזרו וסיפרו מה שסיפרו. השוטרים כבר נשלחו להכין את העם למעבר הירדן. הם ילוננו עוד לילה אחד לפני המעבר... גם אנו נלון עוד לילה ומחר, אי"ה, נעבור את הירדן...

יחידה ד'

=====

(יהושע פרקים ג-ד)

נושא היחידה:

מעבר הירדן והקמת אבני זכרון.

חלוקת היחידה:

שעור א':	פרק ג', פסוקים א-ו.
שעור ב':	פרק ג', פסוקים ז'-י"ז.
שעור ג':	פרק ד', פסוקים א'-י'.
שעור ד':	פרק ד', פסוקים י'-כ"ד.

בחיתות דידקטיות:

1. פרקים ג-ד מהווים יחידה לימודית אחת והם משלימים זה את זה. חוסר הסדר הכרונולוגי המדויק מכביד, אמנם, על עיבוד דידקטי של החומר אך זוהי הדרך של הסיפור התנכי ועלינו לבנות את שיעורינו לפיה. לדוגמא: ביחידה שלנו פרק ג', פסוק י"ג, הוא המשכו של פסוק י"א ואילו פסוק י"ב מתקשר עם פרק ד', פסוקים ב-ג. ברור שלא נוכל ללמד את היחידה בדילוגים כאלה. עלינו, איפוא, לשחזר תמיד את סדר העלילה כדי להתגבר על בעיית המוקדם והמאוחר. לפנינו למעשה שלשה עניינים:

א.	ההכנות למעבר.	שיעור א' וחלק משיעור ב'.
ב.	מעבר הירדן.	שיעור ב'
ג.	הקמת המצבות	(
	והשפעת המעמד	(
	על ישראל ועל העמים.	)

2. גם ביחידה זו מתבקשת השוואה עם פרשת בשלח (והרי הפסוק עצמו משווה את שני המאורעות האלה, עיין פרק ד' פסוק כ"ג). יש להניח שגם התלמידים שטרם למדו על מעבר ים-סוף, שמעו על המאורע ובוודאי קראו לא אחת את שירת הים מתוך הסידור. החומר המינימאלי

הזה ישמש לנו נקודת-אחיזה להסברת הנס במעבר הירדן.
התלמידים ודאי ימצאו עניין בהשוואה הזאת כאשר בראשית נדודיהם
עמדו בני-ישראל לפני המים עם משה, ובסוף הנדודים הם עומדים
לפני המים עם יהושע.

3. כדי שהתלמידים יקבלו מושג ממשי על משמעות הנס, עלינו להקדים
ולספר להם דברים אחדים על הירדן. הירדן הוא עביר במשך חדשים
אחדים של השנה וכן אין הוא כלל נהר גדול במושגים המקובלים אצל
ילדי חו"ל. בכל זאת היה כאן נס גדול כפי שמתברר מן הפסוקים.
א. המעבר היה בחודש ניסן כאשר הירדן מלא על גדותיו (הפשרת
השלגים בחרמון).
ב. המים פסקו לרדת מאדם העיר - אך עד אדם העיר זרמו המים כרגיל.
ג. מי הירדן נכרתו ברגע שנחו כפות רגלי הכהנים במים.

נוסף ונעיר שלפי דעת מפרשים אחדים, אפשר היה להתגבר על מעבר
הירדן גם בלי הניסים, אך כאן היתה כוונה מיוחדת מאת ה': למען גדל את
יהושע (ד', יד') ולמען כל עמי הארץ וכו' (ד', כד')
(וזה לשון המלבי"ם)... "כי הירדן אינו נהר גדול כל כך שלא יוכלו לעבור בו
בלא נס; יעקב אמר: כי במקלי עברתי את הירדן הזה, והמרגלים עברו בו בלא
נס".

המטרות:

מטרה לימודית:

מעבר הירדן - ידיעת פרטי המעבר והקמת מצבת-הזכרון.

מטרה פורמלית:

השוואות בין מעבר הירדן לבין מעבר ים-סוף (הדומה והשונה רק בכיתה
מתקדמת).

מטרת חינוכיות:

1. פירסום ה' ע"י מעשיו ("בזאת תדעון כי א-ל חי בקרבכם").
2. קדושת הארון (השוואה לארון-הקודש בימינו).
3. השפעת המעמד על העמים ועל ישראל:

על העמים-----למען דעת כל עמי הארץ את יד ה' כי
חזקה היא (יראת העונש).

על ישראל-----למען יראתם את ה' אלקיכם כל הימים
(יראת הרוממות).

4. דור לדור יספר נפלאות ה' ("כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים
האלה לכם").

פתיחת היחידה והשיעור הראשון של היחידה:

השיעור ייפתח בחלוקת מפות אילמות לכל התלמידים (ראה דוגמה
רצופה). התלמידים יתבוננו במפה, המורה ישרטט מפה דומה על הלוח. המורה
ישאל את התלמידים: מה מספרת המפה הזאת? התלמידים ישימו לב שבמפה
מסומנת העיר יריחו, ומולה - מחנה ישראל. מחנה-ישראל, יש סימון של מקום,
אך שם המקום לא נרשם.

חשובות התלמידים תבאנה אותנו לשיחה על הירדן המפריד בין מחנה-ישראל
לבין יריחו. לאחר שמתברר לילדים שהירדן הוא נהר, יצבע המורה ויצבעו
התלמידים את הנהר בצבע כחול. בשלב זה ישאל המורה את התלמידים; ובכן,
על מה נלמד היום? התשובה המנוסחת, הטובה ביותר, נרשמת על הלוח:

איך יעברו בני ישראל את הירדן?

המורה יוציא תלמיד לפני הכיתה וישאל אותו: -איך אתה היית פותר את הבעיה
הזאת? (הרי מדובר במעבר של אלפי בני אדם בכל הגילים ובהעברת רכוש רב).
המורה פונה גם אל הכיתה ושואל, מי רוצה לעזור לו בפתרון הבעיה. בכיתה
מתפתחת שיחה על הירדן, על רוחבו וכו'. רצוי להשוותו לנהרות באיזור מגורי
התלמידים; התלמידים מציעים הצעות, מתדיינים ביניהם (מספרים חוויות של
הוריהם וקרובים שביקרו ליד הירדן). לסיכום הדיון: - הירדן הוא נהר לא
רחב, כ-150 ירד רחבו ולא קשה לעבור אותו. אבל כאן יפנה המורה את
תשומת לב התלמידים ליום המעבר; יהושע ד', יט "בעשור לחדש הראשון"
(התאריך נרשם על הלוח). אמנם תאריך זה הוא אחרי עונת הגשמים, אבל
הירדן עודנו גואה, מלא ורחב. המורה מפנה את התלמידים ליהושע ג' ט"ז:

הירדן מלא על כל גדותיו

כל ימי קציר.

המורה יסביר לתלמידים עניין זה, יסמן במפה שעל הלוח את החרמון ויספר
על הפשרת השלגים ועל המים הרבים היורדים מן ההר. (התלמידים מסמנים

במפה שלהם את החרמון. רצוי בהזדמנות זו שהתלמידים ינחשו למה נקרא שמו ירדן - "ירדן מלשון יורד" - לא כדאי להיכנס כעת לפרטים נוספים). הדיון יסוכם בהסכמה כי הבעיה שלפנינו - איך יעברו בני ישראל את הירדן, תעסיק אותנו בשיעור הזה.

המשך השיעור הראשון בראשי פרקים:

1. המורה מבקש מהתלמידים לעיין בפסוק הראשון של פרק ג'. - האם יש תשובה לשאלתנו? בפסוק לא נאמר אלא שהתקרבו והגיעו עד הירדן.
2. המורה מציע לתלמידים לעיין בפרק ולמצוא את הפסוק שבו מתחילה התשובה לשאלתנו. התלמידים מציעים פסוקים שונים. הפסוקים נבדקים ומתברר, כי כל הפסוקים עד פסוק י"ד "רק מדברים", (בשפת התלמידים) אבל בפסוק י"ד מתחיל המעשה: "ויהיה בנסוע העם".

אנחנו מייחסים חשיבות רבה לתירגול זה. אחת המטרות של התרגיל היא להכיר את מבנה הפרק לפני שניכנס לפרטיו (בדרך זו מתרגלים התלמידים למצוא רעיון מרכזי בקטע ולעבוד עבודה עצמית ועצמאית. ברור שיש לאמן כיתה לתרגילים כאלה בהדרגתיות, אך בכל כיתה נמצא תלמידים מעולים, שיוכלו לעזור לכיתה ולקדם אותה בשטח זה ועלינו להביא בפניהם אתגרים הראויים להם.

3. ובכן נבדוק כעת את החלק הראשון: מי מדבר ועל מה מדברים? קריאת פסוקים ב' - ז' על ידי המורה.

המורה קורא את הקטע בהטעמה, מדגיש את "המדברים" בקטע ומפסיק "בין דיבור לדיבור". קריאה ראשונה חייבת להיות של המורה, כי היא קריאה מפורשת המאפשרת דיון מיידי בקטע.

4. התלמידים מציעים את רשימת המדברים בקטע שקראנו (לעת עתה אין נכנסים לתוכן הדברים). ההצעה נרשמת על הלוח:
 - א. השוטרים אל העם;
 - ב. יהושע אל העם;
 - ג. יהושע אל הכהנים.

הצעד הבא יהיה לברר מה דיבר כל אחד מהם; ובמלים אחרות: הקטע שנלמד בשיעור הזה וכן הקטע שנלמד בשיעור הבא הם שלב ההכנות.

5. ניתוח דברי השוטרם לעם:

- א. חישוב שלוש הימים. עיון ביהושע א', פסוקים י-יא. מדובר כאן באותם שלוש הימים. (המרגלים הספיקו לחזור במשך שלוש הימים. ראה יהושע ב', טז).
- ב. תוכן הציווי של השוטרים.
- הארון יעבור הפעם לפני העם; המרחק בין הארון ובין העם והסיבה לכך (רעיון קדושת הארון. השוואה לקדושת ארון-הקודש ובית-הכנסת בימינו).

6. דברי יהושע אל העם:

"התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות"

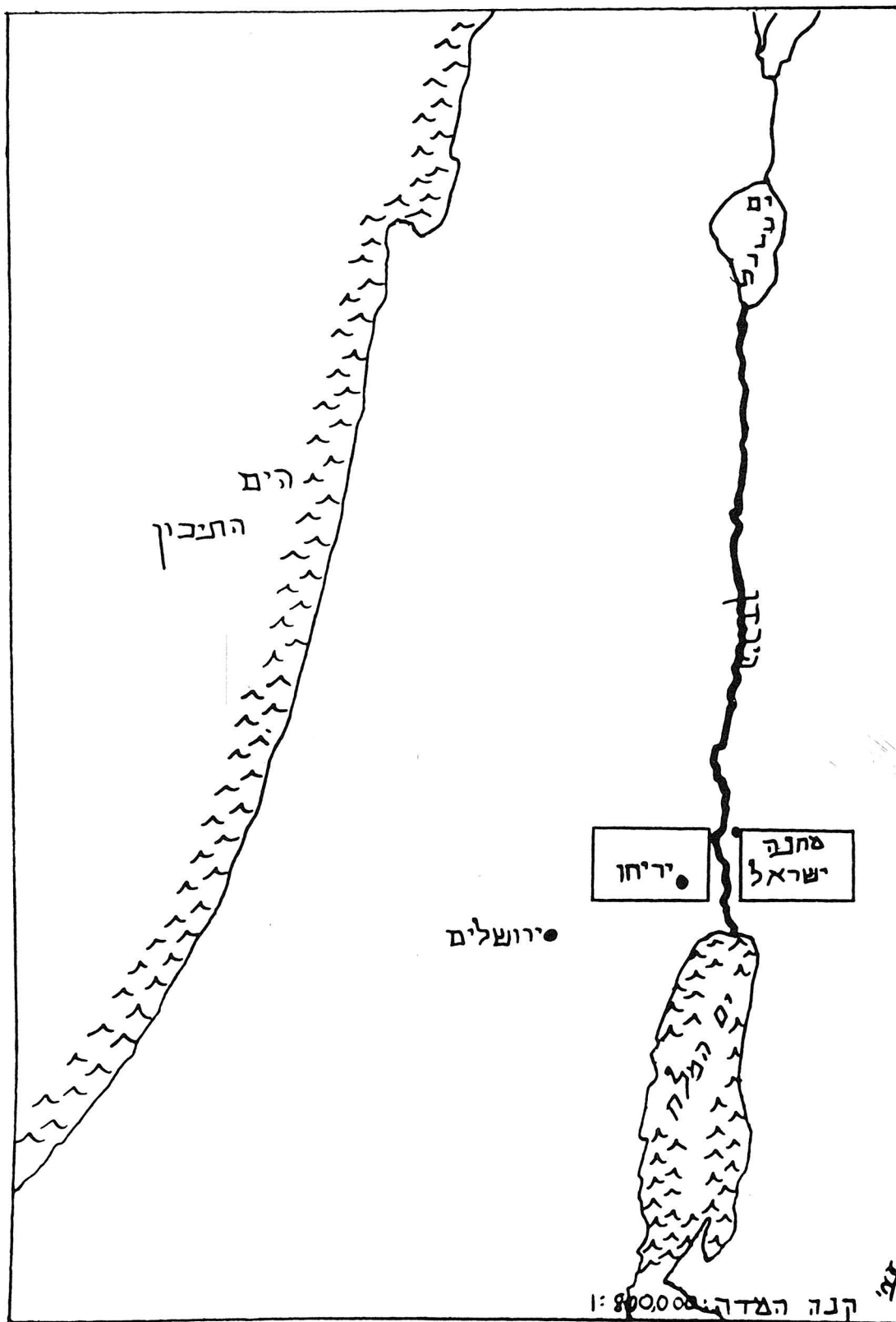
המורה יעתיק פסוק זה על הלוח ויתנהל דיון על כל ביטוי וביטוי שבפסוק. רצוי להציג פסוק זה לפני התלמידים בצורה המבליטה את המשמעות שבכל ביטוי.

הצעה: המורה יתן לתלמידים אחדים לקרוא את הפסוק כאשר כל תלמיד מדגיש בקריאתו ביטוי חשוב ביותר לפי דעתו. לבסוף יתברר לתלמידים שעליהם לשים לב לכל ביטוי ולעליית המתח מביטוי לביטוי.

בני ישראל צריכים להתקדש, להיטהר - ולהיות מוכנים למעמד הגדול, הצפוי למחר (הכנה זו מזכירה לנו את מעמד הר-סיני). לפי פסוק זה מנחשים אנו אמנם, מה יקרה, אך אין אנו יודעים כיצד יקרה המעשה הגדול. לא ברור לנו אלא שיהיו נפלאות ושייעשו על ידי ה'.

סיום השיעור הראשון:

השיעור יסתיים בהערת המורה שאמנם לא ענינו עדיין על השאלה המרכזית של השיעור (מצביע על הכותרת שעל גבי הלוח), אבל התקרבנו לתשובה. "מחר יעשה ה' נפלאות".

חידה ד' שיעור שני

(פרק ג', פסוקים ז' - יז)

אחרי חזרה קצרה על התוכן, כשנושא השיעור של היום כבר ברור לתלמידים, יש לבקש מן התלמידים שיקשיבו לקריאת יחידת השיעור מפי המורה ולשים לב לשני דברים:

א. מה קרה?

ב. וכיצד קרה הנס?

אחרי הקריאה הדרמטית והמפורשת של המורה משיבים התלמידים מתוך התרשמות ראשונה - המורה מציע לעיין מחדש ולראות את סדר ההתרחשויות.

1. פסוקים ז' - ח': דברי ה' ליהושע ביום י' בניסן.

א. יש להבליט בדברי ה' את הרמז למעבר ים סוף: "כאשר הייתי עם משה אהיה עמך."

ב. הארון יעבור לפני העם (כבר נאמר בפסוק ז') וייעצר בקצה המזרחי של הירדן.

תמחשה על הלוח

יריחו	ה	הארון	העם
	י		
	ר		
	ד		
	ן		

ג. יש לברר מדוע לא עבר הארון לפניהם גם בירדן?

2. פסוקים ט' - יג: יהושע מסביר לעם את הנס העומד להתרחש עוד מעט והוא מכין אותם להבנת משמעות הנס.

הננו מציעים להתעכב בקטע זה על פסוק י"ג בלבד. שאר הפסוקים יתבררו בהמשך השיעורים (אם התלמידים יתעניינו בתפקיד שנים-עשר האנשים שצריכים להיבחר - יופנו לתחילת פרק ד'). השיקול שלנו בשיעור הוא לשמור עד כמה שאפשר על רצף המאורעות.

1. ניתוח פסוק יג.
הסבר המלים "כף" (יש כף יד, יש כף רגל ויש "כף" או "כפית" חלק מן הסכו"ם).
יכרתון – ייגזרו, ייחתכו (לכרות ברית)
נד אחד – חומה או הר (בכיתה מתקדמת: מציאת המלה בשירת הים).
2. תיאור הנס והשוואתו למעבר ים-סוף.
מעבר ים-סוף: המים להם חומה מימינם ומשמאלם.
מעבר הירדן: אין צורך בשתי חומות. המחשה על הלוח (ראה נספח).
3. פסוקים יד – יז (המשך תיאור המעבר בהוספת פרטים חשובים):
 - א. בשעה שרגלי הכהנים טובלים בירדן – הירדן מלא עדיין על כל גדותיו (כי הזמן הוא זמן הקציר, עונת האביב – ועל כך דיברנו בפתיחת היחידה) ואז מתרחש הנס...
 - ב. המים היורדים מלמעלה (מהר חרמון) נעצרים באדם העיר.
(עיר, ששמה "אדם", בעברו המזרחי של הירדן, ליד שפך נהר ירוק).
 - רישום שם המקום על המפה, שחולקה לתלמידים בפתיחת היחידה.
 - ג. דיון מסכם על גודל הנס שנתרחש זה עתה. (על השפעת הנס נדבר בשיעורים הבאים).

יחידה ד', שיעור שלישי ורביעי

(פרק ד')

פתיחת השיעור

לשני שיעורים אלה מתבקשת הנעה מחודשת. הנושא העיקרי של השיעורים הוא הקמת המצבות בגלגל ובירדן. נראה לנו, שהתלמידים יבינו יפה עניין זה של מצבות-זכרון, אם נמחיש זאת בעובדות מציאות ימינו.

הצעה א:

האסטרונומים הראשונים שביקרו על הירח עשו שני דברים:
א. השאירו את דגל ארצות-הברית (נוסף למכשירים שונים) במקום שנחתו.
ב. לקחו אתם אבנים לארץ.

בשיחת פתיחה מבררים התלמידים את הסיבות לשתי פעולות אלה. הפעולות נעשו לא למטרות מחקר בלבד אלא גם כמזכרת לדורות הבאים בבחינת...
"אשר ישאלון בניכם מחר את אבותם לאמור: מה האבנים האלה?"

הצעה ב:

לפתוח את השיעור בשיחה על אחת ממצבות-הזכרון שבסביבת מקום מגורי התלמידים: מה מספרת המצבה?, לאחר השיחה הנ"ל יתברר לתלמידים, שגם מעמד זה ונס גדול זה רצוי לשמור ולזכור לדורות. השאלה המרכזית היא, איפוא, מה ניתן לעשות כדי שבני ישראל יזכרו את הנס? השאלה נרשמת על הלוח והיא הכותרת לשיעור שלנו היום. התלמידים מציעים הצעות שונות, כגון: כתיבת ספר על המאורע, קביעת חג לזכר המאורע וכד'. המורה מקבל הצעות אלה, אך רומז שבני ישראל לא הסתפקו בכתיבת המאורעות בספר - מדוע? - והם מבקשים להנציח את המאורע גם בדרך מוחשית.

המשך השיעורים (בראשי פרקים)

1. קריאת יחידת השיעור השלישי, פסוקים א'-י'

ניתוח הקטע לפי סדר תוכן הכתובים.

פסוקים א'-ג': ה' מזכיר ליהושע שהגיע הזמן לקיים את הצו בעניין הקמת המצבה. (עניין זה נרמז בפרק ג', פסוק י"ב). לדיון בכיתה:

מדוע צריכים להשתתף במבצע זה נציגים מכל שנים-עשר השבטים?

פסוקים ד' -ה': יהושע מוסר ההוראה לנציגי השבטים.

פסוקים ו' -ז': יהושע מסביר את מטרת ההוראה לשנים -עשר הנציגים.

הסבר מפורט יותר ימסור יהושע לבני ישראל אחרי הקמת המצבות בגלגל. לכן אין להתעכב כאן על עניין זה. מוטב לספל בכך בשיעור האחרון, כשנלמד את הפסוקים כ"א-כ"ד.

פסוק ח': ביצוע ההוראה.

פסוק ט': יהושע מקים שתיים עשרה אבנים אחרות בירדן.

יש להביא את התלמידים לגילוי, שמדובר כאן על אבנים אחרות. כנראה, ציווה ה' את יהושע גם על מצבה זו אף-על-פי שלא שמענו על-כך עד כה.

פסוק י':

עם כניסת בני-ישראל לארץ כנען מדבר יהושע אל העם, כפי שנתבקש על ידי משה רבנו (עיין ברד"ק ובמלבים בקשר לדברים שקרא יהושע לעם מתוך התורה).

השיעור הרביעי - סיכום היחידה
פרק ד', פסוקים י"א-כ"ד.

יחידת שיעור זה לא תעורר קשיים מיוחדים, כי למעשה רוב העניינים שביחידה נתבררו לתלמידים בשיעורים הקודמים. לכן יש להשאיר זמן גם לסיכום כל היחידה (לא רק סיכום השיעור האחרון). המורה יאפשר לתלמידים לחזור ולשחזר את חווית הלמידה של שני הפרקים.

מהלך השיעור הרביעי (ראשי פרקים):

1. פסוקים י"א - י"ד: המשך סיפור המעבר והדגשת פרטים אחדים.

א. עם סיום המעבר חוזרים הכהנים עם הארון ללכת לפני העם.

ב. גם שנים וחצי השבטים עוברים את הירדן ומקיימים את

הבטחתם למשה.

רצוי להחזיר את התלמידים לפרק א' ולהראות, שאחת הדאגות העיקריות של יהושע היתה - אם שנים וחצי השבטים יקבלו את מרותו עד הסוף. עניין זה היה אבן בוחן ליהושע - אחרת קשה להבין מדוע צריך לציין כאן שגם

הם עברו את הירדן?

ג. סימון ערבות יריחו במפות של התלמידים. בני ישראל עוברים, איפוא, מ"ערבות מואב" ל"ערבות יריחו".

ד. יהושע מגיע לשיא גדולתו ובה נשאר כל ימי חייו. (שים לב למלים "כל ימי חייו" המכוונים לחיי יהושע!)

התלמידים משווים את הנאמר בראשית היחידה עם הנאמר בסופה. לפני המעבר: "כאשר הייתי עם משה אהיה עמך" - (ג', ז'). אחרי המעבר: "וייראו אותו כאשר יראו את משה, כל ימי חייו" (פרק ד', י"ד). (על הלוח!)

2. פסוקים ט"ו - י"ט: סיכום פרשת המעבר.

- א. ברגע שהכהנים עולים מתוך הירדן, חוזרים המים למסלול זרימתם. השווה: והיה כנח כפות רגלי הכהנים... מי הירדן יכרתו נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה... וישובו מי הירדן למקומם.
- ב. תאריך המעבר (כבר דובר על כך בראשית היחידה). ציון מדויק של מקום המעבר ומקום החניה. (סימון מקום גלגל במפה של התלמידים). לדיון: כיצד כבשו את גלגל? - כנראה שהאויב נטש את גלגל, והסתגר ביריחו ובטח בחומותיה.
- פסוקים כ' - כ"ב: הסבר מפורט להקמת המצבה בגלגל.

- רצוי לחלק את קריאת הקטע בין שתי קבוצות תלמידים:
- א. קבוצה אחת של תלמידים תמלא את תפקיד "הבנים" (הדור הבא) וקבוצה שנייה - את תפקיד "האבות". אפשר גם לבקש שני תלמידים שישוחחו שיחה חופשית בין אב לבן "שמבקרים" ליד המצבה... .
- ב. הזכרת מעבר ים-סוף והשוואה בינו לבין מעבר הירדן.

פסוק כ"ד: סיכום והסבר מטרת הנס הן כלפי הגויים והן כלפי ישראל.

א. "למען דעת כל עמי הארץ את יד ה' כי חזקה היא".

ב. "למען יראתם את ה' אלקיכם כל הימים".

רצוי להשוות את הנושא של הפסוק עם דברי רחב למרגלים.
פסוק זה מסביר לנו מדוע צריך היה שלב ראשון זה להיעשות על-ידי ה'
בדרך ניסית. המטרות הן כה נשגבות שלא ניתן להשיג אותן בדרך אחרת
(פרטים נוספים בנידון ראה בפרק סיכום כיבוש הארץ, אחרי פרק י"ב).

סיים החידה והכנה לשעור הבא

...עברנו את הירדן. המחנה הוקם בגלגל. האויב הסתגר בערים. מהו הצעד

הבא?

התלמידים מציעים להתחיל בכיבוש ולתקוף את יריחו.

המורה מציע להם לעיין בבית בפרק ה' (עיון שטחי) ולראות אם אכן זהו

הצעד הבא?

הצעות נוספות לעבודת בית:

אנו מציעים לגוון את עבודות הבית ולאפשר שכל תלמיד ימצא ענין מיוחד
בחלק מהן. הצעתנו היא לתת מבחר של עבודות וכל תלמיד יבחר בחלק מהן,
לדוגמא:

א. יהושע מתייעץ עם אנשים אחדים בדבר ניסוח הכתובת שעל המצבה

הגדולה בגלגל. הצע גם אתה את הצעתך!

ב. צייר את המצבות בירדן ובגלגל!

ג. אבני המצבות מספרות... (שיחה דמיונית).

לפנינו שלש צורות הבעה, יבחר כל תלמיד דרך אחת הקרובה ללבו ויביע
את חוויותיו בדרך הרצויה לו.

ה' יחידה

=====

(פרק ה')

נושא היחידה: קיום מצות מילה ופסח לפני התחלת הכיבוש

והופעת מלאך ה' לפני יהושע

=====

חלוקת היחידה: שיעור א. קיום מצוות ברית מילה (פסוקים א' - ח')
שיעור ב. קיום מצוות הפסח, הפסקת המן, הופעת המלאך
(פסוקים ט' - ט"ו)

הערות דידקטיות ופרשניות:

1. היחידה הזאת מורכבת משלש חוליות של חטיבה אחת.
 - א. חידוש הברית על-ידי דם הברית.
 - ב. קיום מצוות הפסח והפסקת המן.
 - ג. הופעת מלאך ה' (גילוי השכינה ליהושע).
- אכן, כל שלושת העניינים האלה אינם אלא הכנה הכרחית לכיבוש הארץ. על ידי קיום מצוות מילה נכנס האדם מישראל באופן אישי בבריתו של אברהם אבינו, ועם קיום מצוות פסח הוא מתקשר עם העם בקשר לאומי היסטורי, אין זה מקרה ששתי המצוות הללו קשורות זו בזו לא רק בפרקנו זה, אלא גם בהלכה ונזכיר עובדות אלה:
 - א. שתי המצוות הן ממצוות עשה הדוחות שבת.
 - ב. שתי מצוות עשה שהתורה קבעה עונש כרת למפירה.
 - ג. אין לקיים מצוות פסח בלי לקיים קודם לכן מצוות מילה ולכן יש למול את העם מיד, עוד לפני הפסח.
- הנימוק לעובדה הלכתית זו לדעתנו, היא, להראות לנו, שאי אפשר להיות חלק מעם ישראל בלי לקבל תחילה את ההתחייבויות האישיות, היינו כריתת הברית האישית. ואם כך הרי ברורות מאד ההכנות לקראת כיבוש הארץ. שתי הבריתות שבפרקנו מאפשרות את הברית השלישית עם הארץ, בלי קיום ברית מילה ובלי קיום הפסח הברית עם הארץ אינה תופשת כלל.

"אם מקיימין בניך את המילה הן נכנסין לארץ, ואם לאו אין נכנסים לארץ" (בראשית רבה טו, ז).

2. הבעיה הידיקסטית המרכזית ביחידה זאת היא, שהעניינים הנזכרים בפרק קשורים כולם בידיעות קודמות. וחלק מן הידיעות הללו הן חדשות לתלמידים. נמנה כאן את הידיעות ההכרחיות להבנה רצינית של הפרק.
- א. ברית מילה על ידי אברהם אבינו (סוף פרשת לך-לך).
 - ב. איסור אכילת פסח על-ידי ערלים (פרשת א').
 - ג. עניין המק (פרשת "בשלח").
 - ד. איסור חדש (פרשת "אמור").
 - ה. השוואות ואסוציאציות שונות המתבקשות עם העיון בפרק.

1. צפורה מלה את ערלת בנה בדרך למצרים.
2. קיום מצוות הפסח על אדמת מצרים ועל אדמת הארץ כעם חופשי (חג החרות!).
3. מעמד הסנה ומעמד יהושע על אדמת יריחו.
4. יעקב אבינו - ושרו של עשו.

מכאן שעל המורה להחליט מראש, ובהתאם לידיעות קודמות של התלמידים, כמה מן העניינים האלה ייכללו בשיעורו. ברור שגם המטרות דלהלן תלויות בשיקול הדעת.

3. מסתבר שהפסוק הראשון של פרק ה' שייך ליחידה הקודמת, ולמעשה הוא ממשיך בתיאור ההשפעה שהיתה למעבר הניסי על כל מלכי כנען. פסוק ב' נראה לנו כפותח עניין חדש: "בעת ההיא אמר ה' וכו', ברם, יש מפרשים, הרואים בפסוק א' פתיחה לעניין החדש, ומגמתו היא להסביר כיצד יכלו בני ישראל לקיים את מצוות המילה בלי לחשוש מפני התנפלות כנענית פתאומית. אנו מציעים להביא את הבעיה של פסוק א' בפני התלמידים והם עצמם יגלו את שתי האפשרויות, ויגיעו למסקנה, כי לפנינו סיום ופתיחה כאחד (דיון כזה אינו יכול להיערך לפני סיום השיעור הראשון של היחידה שלנו).

לפי רוב המפרשים לא נימולו בני-ישראל במדבר (פרט ליוצאים מן הכלל) כך מסתבר ממשוטם של הכתובים, ואין להיכנס בגיל זה לפירושים נוספים (כורתין היו אבל לא פורעין ומי שמל ולא פרע כאילו לו מל, ראה דעת ר' ישמעאל בילקוט שמעוני). ווודאי שלא נעשה זאת בכיתות מעורבות של בנים ובנות. נסתפק, איפוא, בחיפוש חשובות לשאלה למה לא מלו בני ישראל את הילודים במדבר. (בקשר לפירוש המלה "שנית" ראה גם דעת אברבנאל: פעם ראשונה ציווה ה' את אברהם וכעת ציווה ה' שנית, לפני כיבוש הארץ, לשוב ולמול את העם.)

זרות היחידה:

זרות לימודיות:

יעת שלשת ענייני היחידה: ברית על הארץ וברית מילה והקשר בין מצוות מילה למצוות פסח.

זרות חינוכיות – דתיות:

מיד עם הכניסה לארץ חלות על בני ישראל מצוות המקשרות אותם לעם ולארץ.

חיבוב מצווה ובטחון בה' (אין בני ישראל חוששים למול עצמם למרות היותם במצב מלחמה);

עם בארצו חייב להתפרנס ממעשי ידיו (הפסקת המן, ראה להלן הדיון המפורט בכיתה בנידון);

קדושת הארץ (של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו קדש הוא – לפי רוב המפרשים הכוונה לכל הארץ ולא דוקא לגלגל);

נציין עוד שפרק זה נאמר בהפטרה של יום א' של פסח. ראה פרטים להלן, בביבליוגרפיה למורה.

כנות המורה:

מפה – סימון ערבות יריחו.

2. עיון במקורות הקשורים בפרק:

שמות ד', כ"ה.

בראשית י"ז, ה' - ט' (הקשר בין המילה לארץ). רצוי להכין פלקס ולהבליט בצבע את המלים "ונתתי לך ולזרעך אחריו את כל ארץ כנען לאחוזת עולם".

3. שמות י"ב, מ"ד - מ"ח;

ויקרא כ"ג, ו' - י"ד;

בראשית ל"ב, כ"ה - כ"ו;

שמות ג', א' - ז'.

4. מקורות נוספים:

1. אנציקלופדיה מקראית כרך ב', טורים 487-490, ערך גלגל. עיין בעיקר בקשר לבעיית זיהוי המקום והשווה למה שנאמר בדברים י"א, ל'.

2. "חזון המקרא" ב', הפטרת יום א' של פסח, עמ' 243-254, אך בעיקר: עמ' 244-248.

פעילות התלמידים

1. השתתפות בדיונים;

2. סימון ערבות יריחו;

3. ציור (לשיעורי-בית לבחירה) א) שדות התבואה של הארץ, ב) יהושע עומד על אדמת-הקודש.

4. חיבור דמיוני: יהושע בודק את חומות יריחו מקרוב. - מחשבותיו בשעה זו.

מהלך השיעורים

פתיחת היחידה

המורה יפתח את השיעור ברישום הרישא של הפסוק האחרון מפרק ד' על הלוח:

"למען דעת כל עמי הארץ

את יד ה' כי חזקה היא"

התלמידים יצינו את המקור ויסבירו את תוכנו. המורה ידגיש את המילה "למען" – מעבר הירדן זהו "למען" ... אך האם נתרשמו עמי הארץ ממעשה זה? ואם נתרשמו – מהו טיבו של הרושם?

המורה יחכה לתגובות התלמידים (אחדים יעינו בפסוק א' ויתחילו לצטט). קריאת פסוק א' על-ידי התלמידים בלחש ובקול רם. המורה מבקש מן התלמידים להציע את המלים שתירשמנה על הלוח מתחת לפסוק שרשמנו בפתיחת השיעור:

"וימס לבבם ולא היה בם עוד כוח מפני בני ישראל".

הסבר התיאור שבפסוק והשוואה ליהושע פרק ב', פסוק י"א (רישום שני הפסוקים זה ליד זה. בכיתה מתקדמת אפשר גם להשוות למעבר ים סוף. "נמוגו כל יושבי כנען").

המסקנה: מעבר הירדן עשה רושם גדול מאד על כל מלכי ארץ כנען הרחוקים והקרובים ובני-ישראל יכולים כעת לגשת לכיבוש העיר הראשונה...

דיון: אך בני ישראל אינם ראויים עוד לכבוש את הארץ... אולי נעשו כבר כל ההכנות הצבאיות (המרגלים!) אבל אין זה מספיק. עם ישראל אינו מנצח רק בזכות כוחו הצבאי, נצחון עם ישראל תלוי גם בהכנות אחרות... התלמידים מציעים הצעות. המורה מדריך אותם בתשובותיהם. בדרך זו יגיעו למסקנה, שעל בני ישראל להוכיח תחילה, כי אכן מוכנים הם לקבל על עצמם את ההתחייבויות הישנות והחדשות, שתחולנה עליהם מעתה.

נקרא את הפסוקים ב' ז' ונראה מצווה אחת שאינה חדשה, אך

עליהם לקיים אותה כעת מחדש.

המורה קורא פסוקים ב' ט'

מהלך השיעור:

חלק א'

1. בירור כללי של תוכן הקטע

א. תוכן הצוו ליהושע. משמעות הצוו בשעה זו (ראה מטרה חינוכית

מס' 2).

ב. הכנת חרבות הצורים (יש להסביר לתלמידים שנדרשו הרבה מאד חרבות (סכינים!), העשויות מאבן צור כדי למול את כולם. יש חושבים שהחרבות היו ממתכת – (ראה אונקלוס) לפי רוב הפירושים הצוו הוא ליהושע, כי הוא אחראי על המיבצע, אך ברור שאין הוא מבצע את הפעולה בעצמו.

ג. מדוע לא נימולו במדבר?

1. לא נשבה רוח צפונית;

2. לא ידעו כמה זמן יהיו במדבר (ראה במדבר ט' יט-כג).

ד. חרפת מצרים

הערלה חרפה לישראל (בראשית ל"ד, יד) כי בשנות השעבוד במצרים בטלה המילה.

ה. גלגל שם המקום (גלותי, ויגל את האבן), סימון במפה. המקום קשור באירועים הרבה: המצבה בגלגל (פרק ד' פסוק כ'), קיום ברית מילה וכן בהמשך קיום הפסח הראשון, הפסקת המן והתגלות המלאך ליהושע. לתלמידים יזדמן עוד ללמוד על המקום הזה פעמים רבות ולכן רצוי להניח את היסודות לכך כעת.

ו. בכיתה מתקדמת יש להקדיש שיחה לקשר שבין הברית על הארץ לברית מילה. בכיתות רגילות יש להסתפק בידיעת הקשר בין קיום מצוות מילה לקיום מצוות הפסח. רצוי להכין פלקס ולרשום עליו את הפסוק משמות י"ב, מ"ח. התלמידים ילמדו מהר מן הפסוק הזה את הקשר בין שתי המצוות.

חלק ב' – קריאת פסוקים י' – יב'

1. עשיית הפסח בארבעה-עשר (לחדש הראשון) בערב, הסבר קצר על פסח מצרים, ועל המצרכים הנחוצים לקיום מצוות פסח כוללכתו, פסח, מצה ומרור.

2. השוואה בין פסח מצרים על אדמת מצרים לבין קיום הפסח הראשון על האדמה המובטחת (הפעלת הדמיון!).

3. המצה שאכלו היתה מקמח שמוצאו בגלגל. במקן אין יוצאים ידי חובת מצוות מצה (הכנענים ברחו ועזבו הכל, אולי גם קנו מתגרי הארץ שלא ברחו) "עבור" דגן ישן.
"תבואה" – דגן חדש.

אסור היה להכין מצות מהתבואה החדשה בגלל איסור חדש.

בכיתה מתקדמת אפשר לפרט את עניין איסור חדש ולהסביר את ההבדל בין תבואה ישנה שאכלו ביום ט"ו, ממחרת הפסח (ראה רד"ק ואחרים) לבין התבואה שאכלו ביום ט"ז, לאחר הקרבת העומר ואז פסק המן; יוצא, שביום ט"ו אכלו מצות מעבור הארץ, אך עדיין היה להם מן.

הפסקת המן והשפעתו על ישראל

המורה רושם על הלוח את הפסוק:

ולא היה עוד לבני ישראל מן

מקיימים דיון על יחסם של ישראל לעובדה זו. כיצד הייתם אתם מגיבים

על מצב זה? השאלה היא אם לקרוא את הפסוק בנימת צער (רש"י) או בנימה של שביעות רצון (רד"ק). על המורה לאפשר לתלמידיו להתדיין ביניהם ולהביע דעתם לכאן ולכאן.

דעה א'

- א. לא היו צריכים עוד את המן, כי היתה להם תבואה מן הארץ;
- ב. אם יוסיף המן לרדת גם בארץ – לא יפתחו בני ישראל את הארץ והארץ תשאר שממה;
- ג. אי אפשר לחיות תמיד בניסים;
- ד. עם ישראל יצטרך להתפרנס מן החקלאות.

דעה ב'

- א. התרגלנו למן ורוצים להמשיך בו (ראה המשל בילקוט שמעוני רמז ט"ו);

- ב. אם יהיה לנו מן, נוכל להמשיך ולעסוק בתורה;
ג. זהו מזון קדוש מן השמים וקשה מאד להפרד ממנו וכד' ...

סיכום הדיון:

הפסקת המן מיד עם הכניסה לארץ היתה לשובת ישראל.

חלק ג'

הופעת המלאך

בקטע זה הנסתר מרובה על הגלוי, בדומה לכך - פרשת המאבק של יעקב אבינו במעבר יבוק; קרו דברים גדולים, אך הכתוב מוסר עליהם ברמז בלבד.

שיחה מקשרת

עוד מאורע קרה בחג הפסח, מאורע חשוב, אך לא כולם היו עדים למאורע זה והוא מזכיר לנו מקרים דומים שאירעו בעבר לאנשים אחרים. קריאת הקטע על ידי המורה.

ה ד י ו

1. היכן קרה המקרה? (בסביבות יריחו); מה עשה שם יהושע לבדו? חשובות אפשרויות: התפלל, סקר את השטח, תיכנן תכניות לכיבוש העיר.
2. הצורה שבה מופיע האיש. רמז למלחמה ולגבורה (השוואה עם הופעת ה' לפני משה בסנה, רמז: ל"עמו אנכי בצרה").
3. יהושע אינו חושש לגשת אליו. כנראה, הבין מיד שלפניו לא איש, אלא מלאך ה'.
4. שאלתו של יהושע (האם הוא מלאך של מלכי האומות הנלחמות בישראל, או מלאך, שבא לעזרת ישראל? השווה להופעת המלאך לפני יעקב והתאבקותו עמו).
5. תשובת המלאך
עיינן שמות ל"ג, ב' (ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני האמורי והחתי והפרזי החוי והיבוסי"). המלאך מציג את עצמו ומודיע: "עתה באתי".
6. יהושע נופל על פניו ומבקש הוראות.

7. המלאך מצווה על חליצת נעליים.
קדושת המקום. (יתכן שהכוונה לקדושת הארץ בכלל ולא דוקא לקדושת המקום הזה).
מקרה נוסף שבו נאמר למשה: של נעליך מעל רגליך (משה במעמד הסנה).

סיכום היחידה:

העם מוכן לכיבוש יריחו – הם נימולו וחגגו את חג הפסח. נסתיימו כל שלבי ההכנה. גם יהושע מוכן לכיבוש (הופעת מלאך ה').
אם כך, גם אנו נהיה מוכנים לכיבוש ב... שיעור הבא.

יחידה ו'

=====

(יהושע פרק ו')

היחידה: כיבוש יריחו

חלוקת היחידה:

שיעור א: פסוקים א-יד'

שיעור ב: פסוקים ט"ו-כז'.

בחינות דידקטיות ורעיונות של היחידה

1. היחידה הזאת גדולה מכדי שיעור אחד במחזור א', ולמרות אחידותה יש לחלק אותה לשני חלקים. אנו מציעים לסיים את השיעור הראשון בפסוק י"ד (ולא בפסוק י"א), במלים "כה עשו ששת ימים" ולהעלות בכך את המתח הלימודי לקראת השיעור הבא, שיעסוק בכל מה שקרה ביום השביעי. סיבה נוספת לחלוקה זו היא, שאת הפרטים המלאים לסדר התהלוכה מסביב לחומה, אנו למדים מדברי יהושע ואילו בפסוקים ב-ה, בדברי ה' ליהושע, אין התיאור שלם.
2. התלמידים כבר עסקו בנס מעבר הירדן, ולכן לא יקשה עלינו כעת להסביר להם את השימוש באמצעים רוחניים נסתרים לכיבוש יריחו (ראה דעת סופרים). הסקס אינו מכוון לכיבוש העיר. לא השופרות והתרועה הפילו את החומה, אלא רצון ה' הוא שעשה זאת (ראה גם פרוש רד"ק). אך אין אצו מציעים לעסוק במשמעות הסמלית של כל פעולה ופעולה. די יהיה אם נעורר אסוציאציות בקשר לסמליות השופר בישראל ולקדושת המספר "שבע" (ראה להלן במהלך השיעור). השאלה העיקרית צריכה להיות: מדוע נפלה העיר הראשונה על פי נס ולא בקרב פנים אל פנים או בתכסיסי-מלחמה אחרים? כדי לספל בשאלה זו נראה לתלמידים תמונות או סרטונים על עיר מבוצרת, ונביא לידיעתם דרכי כיבוש ערים בימים ההם. לאחר בירור כזה יבינו התלמידים את הקשיים הגדולים, שעמדו בפני בני-ישראל בעומדם מול חומות מבוצרות.

ברם, לא רק בגלל הקושי הזה בא הנס הגדול של נפילת חומות יריחו, אלא הוא בא גם להוכיח לבני-ישראל, שלא בכוחם הם זוכים להיאחז בארץ; בלי עזרת ה' ובלי אמונה בו לא היינו יכולים לכבוש את הארץ כלל וכלל. מכאן ואילך תהיה עזרת ה' בלתי נראית לרוב (נס נסתר!), אבל כפי שהוא כיוון את דרכנו בראשית הכיבוש כך יוסיף לכוון את המשכו. אידיאה דתית זו היא שמביאה להתרחשות הניסית הגדולה. השימוש בנס כאן מוסבר גם על ידי הצורך לגרום לבהלה הסופית של עמי בנעץ. אמנם הם שמעו על יציאת מצרים ומעבר ים סוף (ראה שירת הים), אך מעשים אלה היו לפני זמן רב ובריוח מקום מארצם. ההשפעה של מעבר הירדן (יהושע ד כ"ד) הוכיחה אמנם את היד החזקה של ה', אך גם היא לא נגעה בהם ישירות, הם הוסיפו, כנראה, לבטוח בחומות המבוצרות. קו מנחה אחד עובר, מהתחלת המכות על המצרים ועד נפילת יריחו.

3. בפסוקים ב'–ה' מגלה ה' ליהושע את כל התכנית מתחילתה ועד סופה. אחרי ההקפות והתרועות יתרחש הנס הגדול "ונפלה חומת העיר תחתיה" (פסוק ה'). ברם, מופלא הדבר שאין יהושע מגלה את הפרט האחרון הזה לא לכהנים ולא לעם. העם כולו דרוך לקראת מה שעתיד לקרות. הם מאמינים בה' ובוטחים בו, אך אין הם עומדים מן הצד ומחכים לפלא הגדול. מצב זה מזכיר לנו מעמד אחר: בני ישראל עומדים לפני ים-סוף, והפחד הולך וגובר עד שה' אומר להם בפירוש: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". ואילו כאן הם השותפים הפעילים בהתרחשויות, הם מקיפים את החומה לפי תכנית ובסדר מופתי "וה' הטוב בעיניו יעשה".

4. משמעות חינוכית חשובה יש לעובדה שהפרק חוזר ארבע פעמים על הצלת רחב.

בפסוק י"ז: הוראות יהושע לכל העם שרחב אינה בכלל החרם;
בפסוק כ"ב: הוראות יהושע לשני המרגלים שהם בעצמם יטפלו בהצלתה;
בפסוק כ"ג: ביצוע ההוראה על ידי המרגלים;
בפסוק כ"ה: סיכום הפרשה על הצלת רחב בגלל המעשה הטוב שעשתה בשעתו.

אין ספק שעלינו לנצל חזרה רבה זו כדי ללמד את תלמידינו פרק בהלכות התנהגות. עם ישראל זוכר תמיד את אלה שעמדו לצידו ועזרו לו בשעות גורליות. זוהי הזדמנות טובה לספר לתלמידינו על הנצחת חסידי אומות העולם מימי השואה במדינת-ישראל. כן נזכור תמיד את האנשים שעזרו ועוזרים לנו לקיים את המדינה.

נעיר עוד בעניין רחב, שלפי האגדה לקח יהושע את רחב לאשה. "את רחב הזונה... החיה יהושע" (אך, כמובן, אין הכרח ללמד אגדה זו כבר במחזור ראשון).

5. בפרק זה עשויה להתעורר הבעיה של השמדת כל תושבי יריחו ללא יוצא מן הכלל בהתאם לצו הכתוב "לא תחיה כל נשמה". תלמידים אחדים עשויים "להתקיף" אותנו בשאלות. אנו מציעים לדחות את הדיון בבעיה זו עד לפרשת הגבעונים. שם נוח יותר לעסוק בנושא מבחינה דידקטית, אך אם התלמידים יעמדו על הבעיה בשלב זה – הרינו מציעים למורה לקרוא את דעתנו שם ולהשתמש בה כאן לפי הצורך.

מטרות הוראת היחידה:

מטרה לימודית: ידיעת הפרטים של כיבוש יריחו בהשתתפות העם ובדרך ניסית; קיום השבועה לרחב.

מטרה חינוכית דתית:

1. חינוך לאמונה בה' ובהשגחתו על עם ישראל;
2. "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות" (השתתפות הארון בתהלוכה – ה' הוא הכובש האמיתי של יריחו);
3. היחס לשלל (ישראל לא שפכו דם על המקום ולכן אין להם זכות ליהנות מן השלל);
4. המושג "אוצר ה'" ומשמעותו החינוכית (קופת הצבור);
5. לגמול טוב לאלה שעזרו לך ועמדו לצורך בשעה הגורלית (בכיתה מתקדמת גם הסברת המושג "חסידי אומות העולם");

6. הנצחת הנס – יריחו תישאר בחורבנה למען ידעו הדורות הבאים בזכות מי התנחלו בארץ.

אמצעי עזר לביצוע השעורים:

1. מפת א"י.
2. תמונה או סרטון על עיר מבוצרת (אפשר להראות את חומות ירושלים העתיקה).
3. תמונה על נפילת חומות יריחו מאת גוסטב דורה, תנ"ך מצוייר (באנגלית). אפשר להקרין את התמונה על הקיר, ולתת לתלמידים לתאר את תוצאות הנס (מדרש תמונה).
4. כלים לאוצר בית ה' – תמונות מתוך "פני עולם המקרא", כרך ב', עמ' 27.
5. תמונות של יריחו בימינו (יריחו שוחררה בידי צה"ל במלחמת ששת הימים).

ביבליוגרפיה למורה:

- א. עיון במקרא במקורות הבאים:
1. יהושע פרק ד', י"ב (החלוץ);
 2. במדבר ב', ל"א, ופרק י', כ"ה (המאסף);
 3. במדבר י', ל"ה (ויהי בנסוע הארון... הארון כסמל לנוכחות ה');;
 4. במדבר ל"א (הקדשת כסף לאוצר ה');;
 5. יהושע ב', ט"ו (בית רחב בחומה);;
 6. מל"א ט"ז, ל"ד (תוצאות השבועה של יהושע).

מקורות נוספים

- ב.
1. אנציקלופדיה מקראית, כרך ג', טורים 839-858, ערך יריחו (ראה תיאור תוצאות החפירות הארכיאולוגיות; שבעה-עשר ישובים נבנו זה על גבי זה);
 2. פני עולם המקרא, כרך ב', עמ' 26-29.

ש י ח ת ח פ ת י ח ח

מורה: בשיעור האחרון למדנו על הפגישה בין יהושע ומלאך ה'. היכן נחקיימה פגישה זו?

תלמידים: התלמידים מעיינים בפרק ה' פסוק י"ג ומיד מתברר להם שיהושע לא היה ביריחו העיר אלא בסביבת יריחו.

מורה: מה עשה שם יהושע?

תלמידים: ודאי ערך תוכניות אחרונות לכיבוש העיר.

מורה: אני מציע לכם לעיין בפרק ו' פסוק א' ולתאר מה ראה יהושע לנגד עיניו.

העיר סוגרת ומסוגרת (סוגרת – אין יוצא.

תלמידים: ומסוגרת – אין בא).

מורה: בואו נעבור גם אנו לשדה המערכה. נחלק את הכיתה לשתי קבוצות; קבוצה אחת תצטרף אל יהושע ומחנה ישראל מחוץ ליריחו (הקבוצה הישראלית) וקבוצה שנייה תשב בתוך העיר הסוגרת ומסוגרת ביריחו (הקבוצה הכנענית). על כל קבוצה להכין תכנית למלחמה העשויה לפרוץ בכל רגע.

קבוצה א: להתקפה ולכיבוש.

קבוצה ב: להגנה (ואולי להתקפת נגד).

כדי ששתי הקבוצות תוכלנה להכין תכניות טובות, נראה לכם תחילה

תמונה (סרטון) כיצד נראית עיר כזאת. לצערי, לא נוכל להראות לכם את יריחו על חומותיה כפי שהיתה קיימת (מדוע?) אבל הנה לפניכם עיר אחרת מוקפת חומה (התלמידים מזהים מיד את ירושלים העתיקה), התבוננו בתמונה והכינו את תכניותיכם.

כוונת התרגיל הזה היא:

- א. להכין אותם לקראת הדיון על השאלה: מדוע נכבשה יריחו בדרך נס;
- ב. להביא את התלמידים להשתתפות פעילה ולהזדהות עם החומר הנלמד;
- ג. איך לתלמידי התפוצות מושג ברור על עיר מבוצרת.

הקבוצת פותחות בדיון:

קבוצת אנשי יריחו:

- (1) שמירה טובה;
- (2) סגירת השערים;
- (3) בטחון בחומות.

בני ישראל:

- (1) סולמות?
- (2) כלי נשק (נגיחת החומה)?
- (3) מצור?
- (4) בניית סוללות?

בכיתה מתקדמת אפשר לפרט דרכי כיבוש בימי קדם וגם להראות תמונות על בניית סוללות וכד', אך אין לסטות מן הנושא המרכזי אף-על-פי שהתלמידים ימצאו עניין בנ"ל, כי אין הדברים האלה אלא הנעה לשיעור ולא עיקר השיעור. הדיון כולו יסוכם על הלוח.

הדיון יסתיים על ידי הצבת סימני שאלה ליד כל אחת מן התכניות - לאמור: מה יהיה... איך תיכבש יריחו? (נושא היחידה).

קריאת פסוקים ב-י"ד

ניתוח הקטע:

1. מי מדבר אל מי בקטע שקראנו?

ה' אל יהושע.

יהושע אל העם.

2. מה ציווה ה' את יהושע? (טיפול לשוני תוך כדי לימוד העובדות).

א. סיבוב והקפה (סיבוב אינו חייב להיות מלא, הקפה היא מלאה).

ב. שופרות היובלים - שופרות של אילים (Rams).

ג. במשך בקרן היובל - בהאריך התקיעה.

בשלב זה מספיק אם התלמידים ימצאו שהיתה כאן תהלוכה והשתתפו בה גורמים שונים. בעיון שני ושלישי נרחיב את הדברים.

3. נקרא גם את דברי יהושע ושם נמצא יותר פרטים של התהלוכה. פסוקים

ו' - יד'.

מי השתתף בתהלוכה?

בתחילה יציעו התלמידים את המשתתפים, לאו דוקא לפי הסדר הנכון. אחרי עיון נוסף נקבל את הסדר הנכון.

4. לפי איזה סדר הלכו?

א. החלוץ;

ב. 7 הכהנים עם השופרות;

ג. הארון עם יהושע;

ד. המאסף.

סדר זה יוצא מן הכתובים. לפי פירוש אברבנאל "אנשי המלחמה" הם החלוץ והמאסף.

לפי המלבי"ם השתתף כל העם בתהלוכה לפי הסדר דלהלן:

העם;

החלוץ;

שבעת הכהנים עם שבעת השופרות;

הארון

המאסף.

יעיין המורה בשני הפירושים הנ"ל ויבחר את ההצעה המתקבלת על דעתו (אנו מציעים לקבל את דעתו של אברבנאל).

5. תיאור התהלוכה על הלוח' (ראה מראה הלוח בסוף השיעור).

6. מספר ההקפות וסדר התקיעות.

(לפי המפרשים הקיפו ביום השביעי את העיר פעם אחת ועוד שבע פעמים).

7. הרחבת מעגל העיון והעמקתו:

א. ארון ברית ה' ותפקידו בתהלוכה;

ב. השופר ומשמעותו הסמלית ביהדות;

ג. מספר שבע וסמליותו.

המורה מעורר אסוציאציות בקשר לדברים הנ"ל. לא נברא השופר אלא לטובה לישראל (אליהו זוטא כ"ב). כן מקודש מספר "שבע" ביהדות. יביאו התלמידים דוגמאות לכך: שבת, פסח וכו'.

8. בכיתה מתקדמת

מה עתיד לקרות בסיום כל ההקפות הנ"ל? האם הדבר ברור ליהושע?

(עיינו בפסוק ה'). אם כן מדוע אין יהושע מגלה לעם שהחומה תיפול ביום השביעי? ראה הערות דידקטיות וכן בפירוש המלבי"ם).

9. הפקודות וההכנות לשיעור הבא:

לפני סיום השיעור נציץ שוב לתוך מחנה האויב. בינתיים עברו כבר ששה ימים. מה עשה האויב בששת ימי ההקפה?
התלמידים יציעו תיאורים שונים. המורה יציע לתלמידים לכתוב תיאור דמיוני על הנושא: דו"ח של חייל כנעני למפקדו על התהלוכה המשוונה.
מטרת שיעורי-בית אלה היא גם לחזור על החומר הנלמד וגם לאפשר לתלמידים להביע עצמם ולהפעיל דמיונם.

הצעה נוספת:

ציור בני ישראל המקיפים את החומה. (הארוך, הכהנים עם השופרות וכו').

10. סיכום וחזרה:

נקרא מחדש את יחידת השיעור של היום ע"י שלשה תלמידים.
א. תיאור המצב, פסוק א';
ב. הוראות ה' ליהושע, פסוקים ב'–ה';
ג. הוראות יהושע לעם, פסוקים ו'–י"ז.

מטרת הקריאה הזאת היא לא רק לשמש חזרה נוספת, אלא גם לקשר את הרעיונות המופשטים והתיאורים המופיעים בפסוקים.

11. סיום השיעור:

המורה מפנה את תשומת הלב ללוח: ובכן איך תפול חומת יריחו?
באילו מן הדרכים שרשמנו על הלוח?
התלמידים יודעים כבר שאף אחת מן הדרכים אינה נכונה, ולכן יעביר המורה קו ויבטל את כל הדרכים הנ"ל (ראה מראה הלוח). המורה מסיים במשפט: יודעים אנו איך לא תפול החומה. מחר, אי"ה, נקרא על הנס הגדול שקרה ביריחו, ומי שאין לו סבלנות עד מחר... יזדרז ויקרא את המשך הסיפור היום. (עידוד ללימוד עצמי).

שיעור שני (ראשי פרקים):

(1) בדיקת שיעורי-הבית, חזרה והשלמה עניינית ורעיונית – מה קרה ביום השביעי?

(2) קריאת יחידת השיעור, פסוקים ט"ו – כ"ז;

(3) בירור הוראות של יהושע ביום השביעי, ממש לפני שהתרחש הנס.

א. הסברת המושג "חרם" (בפסוק י"ח מופיע הביטוי "חרם" ארבע פעמים);

ב. הכלים לאוצר בית ה';

ג. רחב אינה בכלל החרם;

(4) התרחשות הנס וקיום הוראותיו של יהושע;

העיר;

רחב וביתה;

החרם;

הכסף וכו' לאוצר ה'.

(5) העמקה (מעגל שני)

א. מדוע לא נכבשה יריחו בקרב פנים אל פנים או בתכסיסי-מלחמה

אחרים? (ראה הנימוקים בהערות הדידקטיות ובמטרות השיעור).

ב. מדוע לא נצטוו בני ישראל להריע ולהשמיע קול, עד יום השביעי?

הטעיית האויב.

הדגשת גודל הנס וההשתתפות בו.

ג. מדוע ציווה יהושע להחרים את העיר ולהקדיש הכלים לה'?

1. השלל לא נכבש על ידי בני ישראל ולכן אין להם זכות ליהנות

ממנו;

2. נכבש בשבת (קדש לה');

3. כל ראשית שייכת לה'.

ד. הסברת המושג "אוצר ה'" – השוואה למקובל בימינו.

ה. החזרה על קיום השבועה לרחב (בארבעה פסוקים), ראה נימוקים

בהערות הדידקטיות ובמטרות השיעור; ראה גם המפרשים בעניין

ביתה של רחב בחומה, שלא נפל?

ו. שבועת יהושע (הנצחתנס יריחו). המורה ימסור שבעתיד הקרוב ילמדו, שהקללה של יהושע נתקיימה. ויחד עם זאת יציין את המקור, כדי שהתלמידים המתקדמים יעיינו וימצאו את הפרטים.

סיום וסיכום

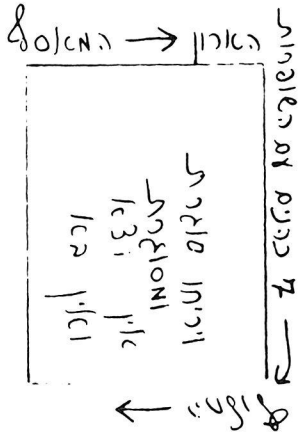
ז. המורה ימסור פרטים על חפירות יריחו – שכבות ערים נבנו זו על גבי זו. והסיבה לכך: מקום אסטרטגי, אדמה פורייה, שפע מים. יריחו נכבשה שוב ע"י צה"ל ונכנעה ללא קרב במלחמת ששת הימים.

אלג'י יריחו

- 1. אמירה טובה
- 2. סגירת השערים
- 3. הלחץ החזות

צד ישראל

- 1. סגירות?
- 2. מצוקה?
- 3. פריחה, עלייה החזות?
- 4. סגירות?

מחנה בני ישראל

יחידה ז'

=====
(יהושע פרק ז')

נושא היחידה: הכשלון בכיבוש העי, החטא וענשו

חלוקת היחידה:

שיעור א': פסוקים א'–ט': התבוסה והתגובה של העם ויהושע.
שיעור ב': פסוקים י'–כ"ו: דברי ה' וביעור הרע מקרב ישראל.

בחינות דידקטיות:

1. פסוק א' משמש הקדמה והסבר לדברים שיקרו אח"כ, ואין לדעתנו להתחיל את השיעור בהסבר על דברים שטרם קרו. הבחינה הדידקטית שונה כאן מן הבחינה ההיסטוריוסופית של הפרק. מבחינה דידקטית מסתבר יותר להתחיל את הפרק בפסוק ב', שהוא המשך טבעי לכיבוש יריחו (ראה הפתיחה לשיעור הראשון של היחידה). רק כאשר נראה בהמשך השיעור הראשון, שבני ישראל נכשלו בכיבוש העי ונקרא את תפילת יהושע, נבין שכאן קרה משהו בלתי רגיל. (בני ישראל הבינו מיד, שהכשלון אינו רק תוצאה של טעות בהערכה מצד המרגלים – וגם אנו בכיתה נבין זאת). כעת, יחד עם יהושע ועם העם, נחפש גם אנו את הסיבה לכשלון בלתי-צפוי זה. וכך נגלה את הרמז של פסוק א'. מכאן יהיה מעבר טבעי לשיעור השני (ראה הפתיחה לשיעור ב').

2. היחידה הזאת מעוררת בעיות דתיות ומוסריות קשות. על המורה להשתדל לשתף את התלמידים בהצגת הבעיות. ינסחו התלמידים את הבעיות באופן שהן תהיינה רלבנטיות להם וליכולת תפיסתם (ראה הצעה בהמשך).

המטרות

מטרה לימודית:

ידיעת עובדות הכשלון והגורמים לכך.

מטרות חינוכיות – דתיות:

1. בני-ישראל ערבים זה בזה (כל ישראל קשורים כגוף אחד ויחסם זה לזה הוא כיחס אבר מן הגוף לכל הגוף).
2. דרכי ההיסטוריה אינן מקריות. ה' הוא המכוון את ההיסטוריה.
3. חומרת החטא של עכן.
 - א. גם גנבו;
 - ב. גם כיחשו;
 - ג. גם שמו בכליהם;
 - ד. סכנה בחוסר משמעת בשעת המלחמה. (ראה מצודת דוד)
4. הבנת המושג "ובערת הרע מקרבך".

מטרה פורמאלית:

לכל מעשה היסטורי יש סיבות ויש תוצאות, ולכן יש קשר בין סיבות, עובדות ותוצאות.

ערכים לשוניים:

- בכיתה בינונית נצטרך להסביר כ-20 ביטויים חדשים. נרשום חלק מן הביטויים, ואת השאר נשתדל להקנות תוך כדי קריאה ושימוש חוזר בהם. אולם אותם ביטויי-יסוד, שהם בעלי משמעות לפרק זה ולפרקים אחרים, יש ללמד ולהמחיש היטב. לדוגמה:
- א. וימס לבב העם ויהי למים.
 - ב. הפך ישראל עורף לפני אויביו.
 - ג. גם גנבו, גם כיחשו וגם שמו בכליהם.
 - ד. מה עכרתנו – יעכרך ה' ביום הזה...
- המחשה: ראה תמונה של אדרת שנער ב"פני עולם המקרא" כרך ב' עמ' 23.

עיון במקור:

להלן קטע מספר "מכתב מאליהו" של הרב דסלר. יש לנצל את הרעיון החינוכי החשוב שהרב דסלר מבליטו בצורה בהירה ויפה.

"...אם לא היינו יודעים איך היה המעשה, בודאי היינו חושבים שאם לא כל ישראל, עכ"פ רובם חטאו, או לכה"פ חלק מסויים מן העם, שלשים אחוז, עשרים אחוז... אבל למעשה איך היה? הכתוב מודיע לנו שרק עכן עשה עבירה - מכל קהל ישראל רק איש אחד בלבד לקח מן החרם, איך יתאים זה עם מאמר ה' "חטא ישראל" וגו' ? אלא וודאי שצריך לחפש את חטאם בהבחנות הכי-דקות בלב, לפי מדרגתם. והענין הוא שעל-ידי מעשה עכן נתגלה חסרון דק-מק-הדק במדרגת דבקותם של כלל ישראל בה' ית"ש. כי ידוע גודל כח השפעת הצבור על היחיד שבתוכו. והעיד הכתוב שאילו היתה מעילה-בחרם אצלם בריחוק ובביזוי ובתיעוב היותר אפשרי כראוי להם לפי מדרגתם בדביקות, לא היה אפשר שיימצא אפי' אחד שיעיז לגנוב. וחסרון דק כזה, שכמעט א"א לנו להבחינו, מתבטא בלשון התורה כחטא גם - "לקחו...גנבו...כיחשו..."!

מכתב מאליהו הרב א.א.דסלר

כרך א' עמ' 162. בני ברק תשכ"ה

מחלק השיעור

שיחת פתיחה:

- המורה משרטט את מפת א"י על הלוח ושואל...
- מה כבשנו מא"י עד כה?
 - כבשנו את יריחו ואת הגילגל.
 - תלמיד ניגש למפה ומסמן את המקומות.
 - ובכן, מה צריך לעשות כעת?
 - להמשיך בכיבוש הארץ.
 - באיזה כיוון? להצביע על המפה בכיוונים שונים.

- צריך להמשיך בכיוון ההרים במרכז הארץ.

על המורה לקבל תשובה זאת בעזרת שאלות-עזר ולהסביר שמדובר כאן בכיבוש ההר, וכן יסביר את חשיבותו של כיבוש זה.

- מה דעתכם - המלחמה תהיה קלה או קשה?

המורה מפנה אותם לפסוק האחרון של פרק ו' "ויהי שמעו בכל הארץ". כוונת השאלה היא להכין אותם לקראת ההפתעה של המפלה.

- המלחמה תהיה קלה, כי הכנענים מפחדים.

- בכל זאת לא ישלח יהושע את הצבא מיד.

הוא זהיר...

המורה יפסיק את המשפט באמצע ויחכה להצעות התלמידים.

- הוא ישלח קודם מרגלים.

- הוא חושב שבכל זאת ייתכן שישנן ערים מבוצרות על ההר וכדאי לקבל פרטים עליהן.

- נקרא בספר.

- המורה קורא פסוקים ב'-ג'.

אם התלמידים ישאלו: מדוע לא קראנו פסוק א' ? - יענה המורה שלא שכח אותו ועוד נקרא אותו.

המשך השיעורים בראשי פרקים:

1. סימון המקומות לפי פסוק ב'.

תפקיד המרגלים (עלו!)

2. חשבת המרגלים.

(הסבר "אל תיגע שמה כל העם").

דברי המרגלים הגיוניים ומתקבלים על הדעת - גם אנו היינו מחליטים כך.

3. ההצלחה מובטחת! עיינו בפסוקים ד'-ה' (עיון ראשון על-ידי התלמידים; המתקדמים יבינו את עיקר התוכן). קריאת הפסוקים על-ידי המורה והדגשת הביטויים: ויננסו, ויכו, וירדפום, ויכום.

4. מה קרה? הם עשו כהצעת המרגלים. (שלחו 3000 ולא 2000) ונכשלו...

5. תיאור הכשלון על-ידי הדגשת הפעלים ועל-ידי הסבר הביטוי "וימס לבב העם ויהי למים". יש לבקש מן התלמידים הסבר הגיוני לכשלון לפני שנמשיך בקריאת הפרק (אנשי העי היו מוכנים בהר; בני ישראל היו מופתעים מן ההתנגדות והתחילו לברוח למטה. אנשי העי השיגו אותם וכו'...).

6. ראינו איך השפיעה המפלה על העם (יש לחזור פעמים רבות על הביטוי "וימס לבב העם ויהי למים").
נקרא כעת איך השפיעה המפלה על יהושע.

קריאת פסוקים ו'–ט'

7. הסבר הנקודות העיקריות בתפילה (בכיתה מתקדמת אפשר להקנות כאן את המושג של חילול ה'). יש להמחיש את הביטוי "הפך ישראל עורף לפני אויביו". במיוחד יש לעמוד על ההרגשה שנותרה בלב העם, שעם הכשלון יראו כל הכנענים שבעצם אין עם ישראל בלתי מנוצח – ישראל הפך עורף !!

8. בשלב זה (כאמור, בשיקול דעת דידקטי) נחפש את הסיבה למפלה – למה הפך ישראל עורף לפני אויביו? תלמידים אחדים כבר שמעו את הסיפור ובוודאי יציעו הצעות לעניין, ובעזרתם יפנה אותם לפסוק א' – ותמיד יגלו התלמידים שבעצם נחרץ גורלם של ישראל בקרב זה עוד לפני שיצאו למלחמה. נקרא פסוק א' ונסביר את שלושת החלקים שבו.

1. וימעלו בני-ישראל מעל בחרם.

2. ויקח עכב.

3. ויחר אף ה' בבני-ישראל.

כתיבת פסוק זה על הלוח בצורה זו תענה על השאלה ששאלנו, אך מיד תתעוררנה בעיות חדשות, לא פחות חמורות. תלמידינו רגישים מאד לגבי ב'יות "אי-הצדק" – אם תלמיד אחד חסא – מדוע תיענש כל הכיתה? נאפשר לתלמידים להביע את עצמם, ורק כך נוכל להגיע לתשובות מעמיקות ולתפיסה

מוסרית דתית נכונה יותר.

9. המורה יחלק דפים לתלמידים. בדפים אלה ירשמו את הבעיות שהם מעלים. כל בעיה טובה תירשם בדף (אפשר לרשום בסוגריים ליד הבעיה את שם התלמיד שהגה אותה. לעובדה זו יש חשיבות פסיכולוגית-לימודית רבה).
לדוגמה נרשום כאן בעיות מספר:

- א. אם עכן לבדו לקח מן החרם, למה כתוב "וימעלו בני ישראל מעל"?
- ב. למה חרה אף ה' בבני ישראל?
- ג. למה לקח עכן מן החרם?
- ד. אם לקח, למה לא החזיר מיד?

המורה יציע לתלמידים להוסיף בעיות בבית, ולתלמידים מתקדמים יש להציע לקרוא את המשך הסיפור ולראות איך נסתיים העניין.

הצעה ב': אפשר לחלק דפים המכוונים במקצת את התלמיד לניסוח הבעיות (ראה הצעה בנספח לשיעור).

שיעור שני

השיעור השני יתחיל בחזרה קצרה על השאלות של התלמידים. המורה יכוון את התלמידים להמשך הסיפור ורק אחרי בירור ענייני ולשוני של ההמשך יגשו לחיפוש תשובות, תוך כדי בירור הקטע יתווספו שאלות, כגון:

א. פירוט השלל שלקחו עכן (הערך העצום של השלל).

ב. לשם מה הגורל? למה לא גילה ה' מי מעל.

ג. את מי רגמו באבנים? (המורה יסביר דעת האומרים, שבני המשפחה לא נהרגו, אלא השתתפו יחד עם כל ישראל והסתכלו בהוצאה להורג למען ישמעו ויראו).

ואחרי הבנת המאורעות והשתלשלותם יקדיש המורה זמן לבירור השאלות. התשובות ניתנות על-ידי התלמידים עצמם בהדרכת המורה. המורה ירמוז על תשובות מעמיקות, (בעיקר לתלמידים המתקדמים) בהתאם לגישת המפרשים (ראה, למשל, תשובת המלב"ם להבחנה בין סילוק ההשגחה ובין העונש; הכשלוך בעי לא היה אלא סילוק ההשגחה ואילו עונש קיבל עכן בלבד). כלום זה חטאו הראשון של עכן? (כזאת וכזאת עשיתי) וכו'. תשובות אחרות ראה במפרשים. בהזדמנות זו רצוי להזכיר גם אנשים בודדים, שבזכות התנהגותם ומעשיהם ואומץ לבם הצילו את העם מסכנות, כגון פינחס או אברהם שהתפלל על סדום או כאשר הוא רודף להציל את לוט וכו'. אפשר להביא דוגמאות גם מחיי התלמידים (יספרו התלמידים סיפורים מתוך ספרים שקראו וכו'). יש להשוואה זו ערך רב הואיל והתלמיד דוחה את השלילה ומזדהה עם החיוב, ואנו נוטעים בו את הגרעין להמשיך ולהגשים את דרך החיוב. אנשים טובים וצדיקים במעשיהם עשויים להגן ולהציל גם אנשים שאינם טובים. אבל גם להיפך עשוי לקרות: רשעים במעשיהם עלולים להביא נזק לציבור שלם, ומכאן הערבות ההדדית שלנו.

השיעור השני יסתיים בהשוואת הפסוק הראשון עם האחרון:
בפסוק הראשון כתוב: "ויחר אף ה' בבני ישראל";
בפסוק האחרון כתוב: "וישב ה' מחרון אפו..."

בני ישראל למדו לקח יקר וכעת הדרך פתוחה להמשך מלחמת כיבוש הארץ.
בשיעור הבא נלמד על ההצלחה הגדולה בכיבוש... העי.

נספח ליחידה ז'

דף עבודה לתלמיד

הכשלוך בכיבוש העי, סיבותיו ותוצאותיו
(יהושע פרק ז' ח')

שאלות להבנת מעשה ה' בכשלוך הכיבוש:

1.

2.

שאלות על מעשה עכן:

1.

2.

3.

שאלות נוספות (אם יש לך):

1.

2.

3.

יחידה ח'

(יהושע פרק ח')

נושא היחידה: כיבוש העי

חלוקת היחידה

שיעור א' - פסוקים א' - י"ג; התכנית לכיבוש העי.
שיעור ב' - פסוקים י"ד - כ"ט; הכיבוש המוצלח של העי.

בחנות דידקטיות ופרשניות

1. יחידה זאת נלמדת בדרך כלל במתח רב על-ידי התלמידים. לפנינו מתפרשת תכנית כיבוש מתוכננת כהלכה. התכסיסים המופיעים בפרק הם קלאסיים ולא מעטים השתמשו בהם במשך הדורות (ראה, למשל, שופטים פרק כ'. הדברים המסופרים שם קרו באותה הסביבה ממש. ברם, עלינו להדגיש בפני תלמידינו את הקשר בין סוף פרק ז' לראשית פרק ח'; סוף פרק ז': וישב ה' מחרון אפו, ראשית פרק ח': "ויאמר ה' אל יהושע אל תירא ואל תחת וכו'". התכסיסים מצליחים, אם ה' עומד מאחורי יהושע. יתר-על-כן אין ספק שיהושע הוא המעבד את פרטי התכנית. אך ה' הוא הרומז לו על כך: "שים לך אורב לעיר מאחריה". ידעו תלמידינו שבמלחמות ישראל דרושות לא רק עצה וגבורה, אלא בראש וראשונה אמונה.

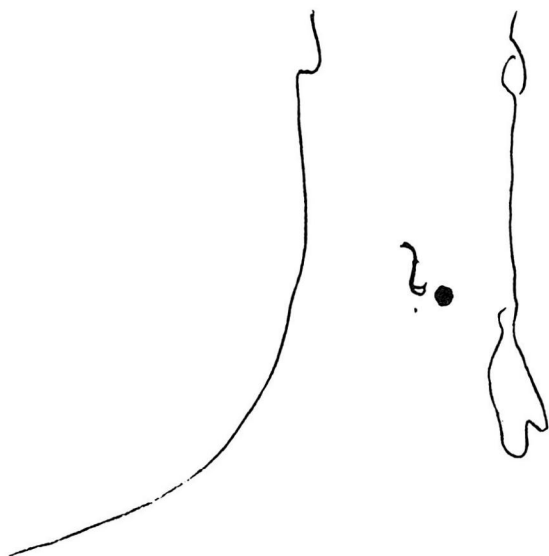
2. הכנות: על המורה להתכונן היטב להסברת מהלך הקרב. לא כל התלמידים יבינו בקלות את המושגים "מארב", "נסיגה מדומה" וכד'. הננו מציעים לנקוט שתי דרכים אלו:
להכין מפות אילמות לכל תלמיד (ראה דוגמה בסוף השיעור). התלמידים יציינו במפה, תוך כדי מהלך השיעור, את כל הפרטים הנלמדים והמוסברים. נוסף לתיאור גרפי של המלחמה יש לתאר אותה גם בצורה חיה יותר (בעיקר למען התלמידים שהתיאור הגרפי אינו אמצעי מספיק להמחשה). אחד

התלמידים, שימונה למפקד, יערוך את הכיתה בהתאם לנתונים שבפרק (שולחן המורה יציין את העי - קצת הומור!). חלוקת הכיתה לקבוצות בהתאם לנ"ל צריכה לשמש גם לגיוון החזרה. אפשר שמורה מנוסה יעדיף "לערוך את המערכה" בחצר בית-הספר כשאחד הבניינים משמש כעיר המבוצרת שיש לכבוש אותה. בקצת דמיון אפשר להפוך חזרה זו לחוויה לימודית ממדרגה ראשונה. ברור שהצעות אלו אינן ניתנות לביצוע אלא בכיתה שהמורה שולט בה היטב, שאם לא כן יצא שחרנו בהפסד גדול יותר.

בקשר למקום העי ובית-אל, ובקשר להסבר התנועות של הצבאות עיין בפירוש מלבי"ם וכן בספר יהושע, מפורש על-ידי י. קיל, עמ' כ"ג. (ההצעות לתיאור מהלך הקרב בסוף השיעור זה מבוססות על הפירושים הנ"ל).

פתיחת היחידה

המורה יפתח את השיעור באין אומר: יגש אל הלוה, ישרטט את מפת א"י ויסמן את מקום העי (יקיף את המקום בעיגול וירשום סימן שאלה על-יד העיגול).

התלמידים ינחשו מהו המקום שהמורה סימן על המפה ומדוע שם סימן שאלה על-ידו. לאחר בירור קצר ובהסתמך על השיעור האחרון, תירשם על הלוח הבעיה המרכזית של השיעור שלנו: כיצד יכבשו בני-ישראל את העי?

פיתוח השיעורים (בראשי פרקים)

1. המורה מציג לתלמידים לקרוא בשקט את דברי ה' – את דברי ה' בלבד.

אחרי העיון מבקש המורה מתלמיד אחד שיקרא את הקטע בקול רם, יפסיק

במקום שמסתיימים דברי ה' (פסוקים א'–ב').

בדרך כלל עדיפה קריאה ראשונה של המורה מקריאה ראשונה של תלמיד, אך במקרים מסויימים, כאשר העניין שאנו עוסקים בו אינו גדול ביותר, מוטב למסור תפקיד זה לתלמיד שקריאתו רהוטה.

ניתוח שני הפסוקים הראשונים
(א) "אל תירא ואל תחת" – מכאן ראה, שיהושע חשש מן הכשלוך (הזכר לתלמידים שכבר למדו ביטוי דומה ב... פרק א').

(ב) ה' מבטיח הצלחה בכיבוש העי, אך הוא מבקש להתכונן למלחמה כראוי ולהשתמש בתחבולות.

1. קח עמך (יהושע משתתף במערכה);

2. את כל עם המלחמה (ולא מספר מצומצם של חיילים; ראה מפרשים!);

3. שים לך אורב לעיר מאחריה (השתמש בתכסיסים).

ניתוח שני הפסוקים ייעשה על-ידי רישום על הלוח ותובלטנה בו שלש הנקודות

הנזכרות, תוך כדי השוואה עם נסיון הכיבוש הראשון. יש לשים לב, שהפעם

מותר לשלול שלל ולבזוז בז.

מן הגמרא בסנהדרין מד ע"א יוצא, שבצוו ה' "רק שללה ובהמתה תבזוזו לכם" יש משום נזיפה ליהושע, שבהחרמת יריחו הביא את עכן לידי חטא וגרם למפלתו הראשונה. בכיתה מתקדמת יכול המורה לנצל עניין חינוכי זה ולהסביר לתלמידים אחת מדרכי היהדות – אין גוזרין גזרה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכול לעמוד בה. לא כל אדם שווה ליהושע (גם בכיתה לא כולם שווים בתורה ובדרך ארץ).

2. פסוקים ב'–ח': יהושע מציג את התכנית לכיבוש העי.

פסוקים ט' – י"ז: ביצוע התכנית, שלב א'.

פסוקים י"ח – כ"ג: ביצוע התכנית, שלב ב'.

פסוקים כ"ד - כ"ט: ביצוע התכנית, שלב ג' (סיהור העיר וסיום המיבצע).

הפרק יחולק איפוא לארבעה חלקים. אמנם חלוקה זו אינה מאפשרת לתלמידים לקבל תמונה שלמה בקטע א' או בקטע ב', כי מדרך המקראות לקצר במקום אחד ולהוסיף פרטים חסרים במקום אחר. בהתחשב בקושי הטכני הזה, יש לחזור אחרי לימוד כל קטע וקטע בנפרד (אפילו בשיעורים נפרדים) ולסכם את כל העניין ולפי כל הקטעים. בעת לימוד כל קטע בנפרד יסבירו התלמידים את פרטי המיבצע על הלוח בלבד, וכשהשלימו את לימוד שלושת הקטעים הראשונים, יחלק המורה את המפות האילמות ותוך כדי עיון חוזר יסמנו התלמידים את פרטי המבצע (בקשר לחזרה מסוג אחר - עיין במבוא לשיעור).

3. הפרטים החשובים שיש להדגיש בלימוד ארבעת הקטעים הנ"ל:

א. יהושע בעצמו משתתף בכל שלבי המיבצע. התלמידים מביאים דוגמאות (מכל הקטעים); הדוגמאות נרשמות על הלוח.

ב. בחירת שלושים אלף גיבורי-חיל במקום שלושת אלפים בנסיון הראשון.

ג. תכנית המארב לפרטיו. שים לב לפסוק י"ב - לפי רוב המפרשים 5000 האיש הם נוספים למארב המרכזי של 30000 איש ותפקידם לעזור במקרה שהמארב יתגלה בטרם עת.

בקשר לתכנית המארב מציעים אנו לשקול גם את תכנית אנשי העי - מה היתה הסעות של מפקד העי. לפי פסוק י"ד ברור, שאנשי העי פעלו גם הם בזריזות ובמהירות. התלמידים יתבקשו לתאר את השגיאות של מפקד העיר העי. לדוגמה: מפקד העי משתמש בכל כוחו בבת אחת ללא בדיקת השטח מראש וכד'.

ד. מה עושים אנשי בית-אל בעי? כנראה, הזמינו אותם אנשי העי והם לא הרגישו כלל באורב שהיה על-יד עירם, וחשבו ליהנות מן הנצחון על צבא ישראל. בני ישראל לא כבשו את בית-אל, אולי משום שאנשי בית-אל הספיקו לסגור את עירם (האורב הרי פנה רק לעי).

ה. נסיית הכידון כסימן בעת הקרב ואולי גם לעידוד הלוחמים (השווה עם ידו של משה בעת מלחמת עמלק).

הצחת העיר; מטרת ההצחה.

ז. תיאור דרמאטי של ההפתעה וההצלחה:

"ויפנו אנשי העי אחריהם

ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה

ולא היה בהם ידים - לנוס הנה והנה

והעם הנס המדבר נהפך אל הרודף" (פסוק כ').

ח. סיום המבצע

1. הצבאות שנפגשו חוזרים לעיר השרופה להשמיד את

תושביה ולשלול השלל.

2. שריפה סופית של העי.

3. תליית מלך העי וכו'.

בכיתה מתקדמת רצוי שהתלמידים יבדקו את המקור למצווה זו וכן את טעמה לפי דברים כ"א, כ"ג. רד"ק מפרש, שמצוה זו נוהגת ביחס לכל הנחלה בארץ-ישראל.

ט. סיכום של מיבצע כיבוש העי

1. נסיגה מדומה;

2. תנועת מלקחיים.

3. כיבוש העיר ושריפתה ע"י האורב;

4. כיתור חיל האויב והשמדתו;

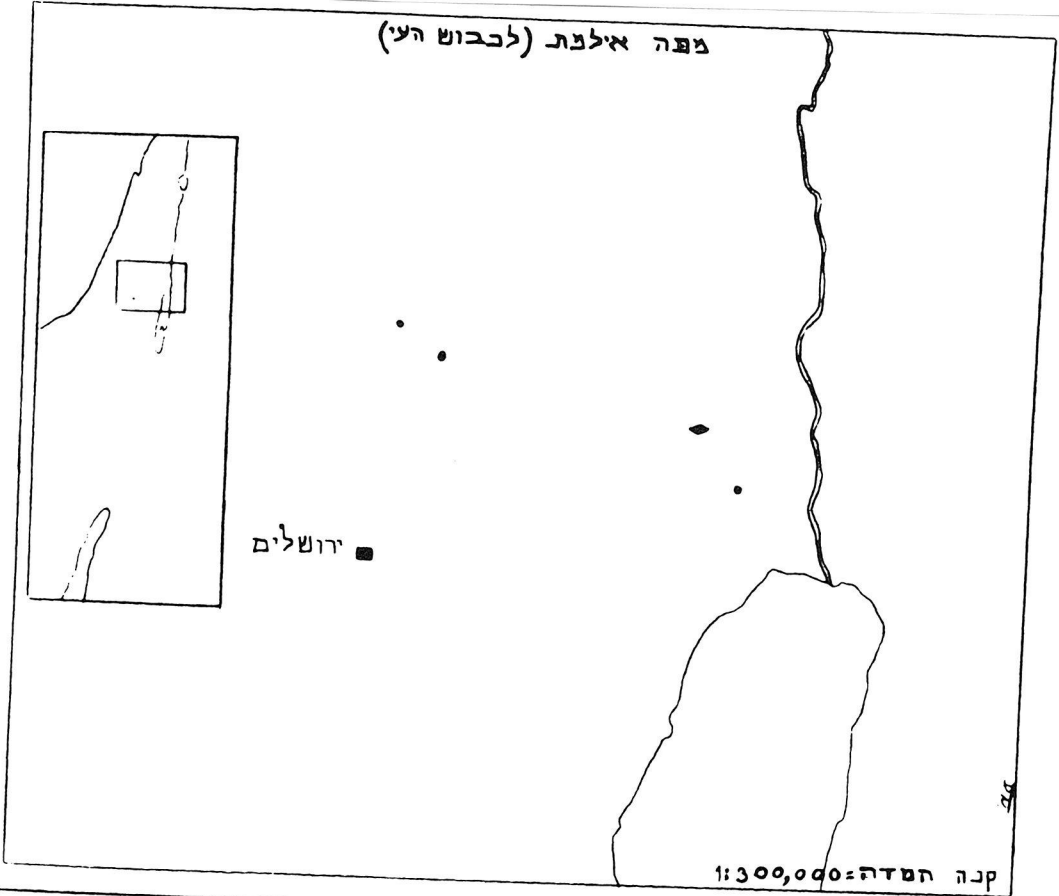
5. סיהור העיר; לקיחת שלל, שריפה סופית של העיר ותליית המלך;

י. השוואה בין הכשלון להצלחה (ראה טבלת סיכום ומראה לוח

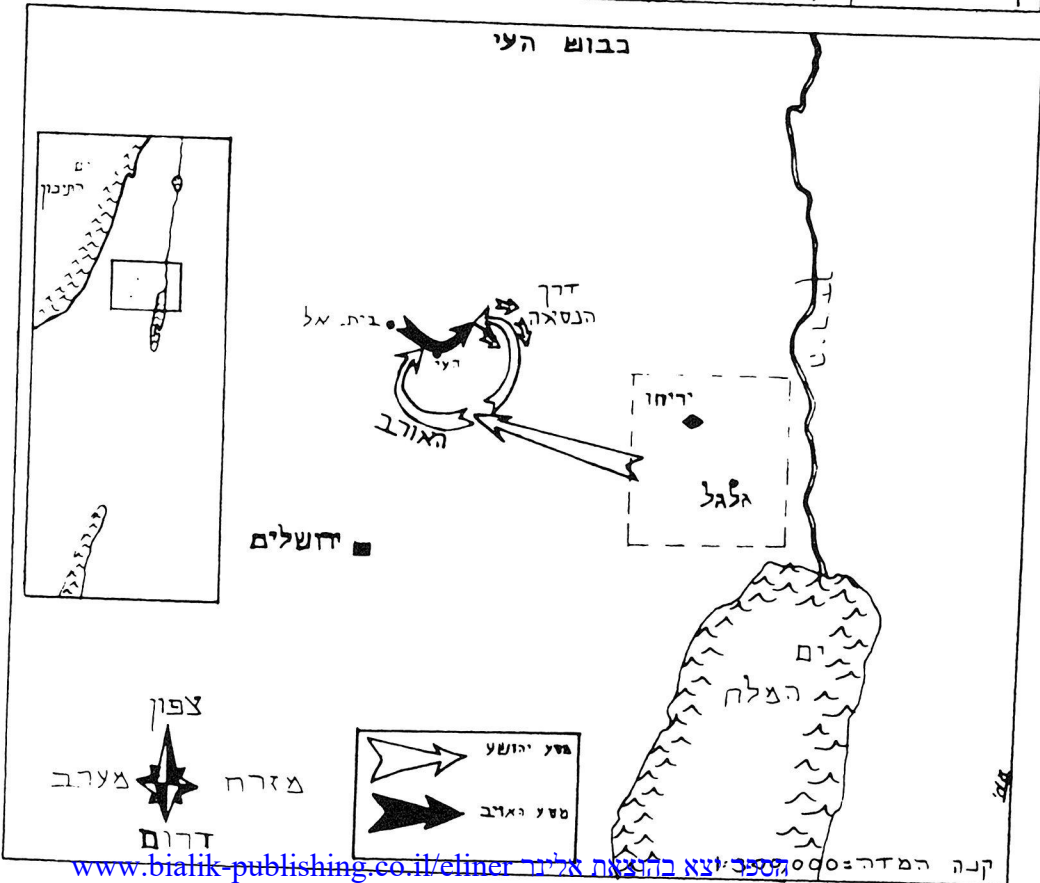
בנספח ג' ליחידה זו - אפשר לתת תרגיל חזרה זה כעבודה

עצמית. המורה יתחיל את הטבלה והתלמידים ימשיכו בכוחות עצמם.)

מפה אילנות (לכבוש העי)

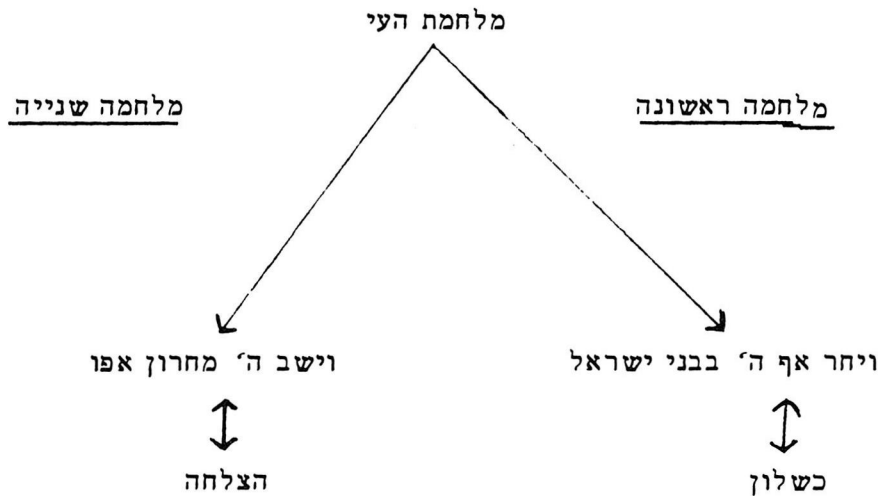

כבוש העי

נספח ג' ליחידה ח'

מראה הלוח בסיכום יחידות ז-ח'
(חזרה)

קח עמך את כל עם המלחמה (ה' ליהושע)

ויבחר יהושע שלשים אלף איש גבורי החיל וישלחם לילה וכו'.

ויהי כל הנופלים ביום ההוא מאיש ועד אשה שנים עשר אלף כל אנשי העי

רק הבהמה ושלל העיר בזזו להם ישראל כדבר ה' אשר צוה את יהושע.

אל תיגע שמה את כל העם כי מעט המה (המרגלים ליהושע)

ויעלו מן העם כשלשת אלפים איש וינוסו לפני אנשי העי

ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש

וימס לבב העם ויהיה למים

יחידה ט'

=====

(יהושע ח' ל-ל"ה)

נושא היחידה: מעמד הברכה והקללה.

בחינות פרשניות ודידקטיות

1. עם כיבוש העי נפתחה הדרך אל מרכז הארץ לפני בני-ישראל. האסטרטגים המטפלים בתסיית הכיבוש של יהושע מסבירים, שהעליה לעי ומשם לאיזור שכם (ולא מיריחו ישר לירושלים) היתה הדרך הסבירה ביותר, לאחר ששוקלים את האמצעים ואת התמורה המחיר, שמיבצע העלייה לירושלים וכיבוש העיר המבוצרת היה דורש, הרי ברור שהפריצה לאיזור שכם (כנראה דרך ואדי פרעה - עיין במפה טופוגראפית) היתה מוצלחת ביותר והשיגה את ההישגים הטובים ביותר. באיזור העי היה, כנראה, יישוב דליל (המרגלים שנשלחו לרגל את איזור העי הניחו שלא ייתקלו בקשיים מיוחדים לכיבוש העיר). יהושע מעוניין להימנע ככל האפשר מקרבות. הוא משתדל, איפוא, לעקוף את הערים המבוצרות. מרכז הארץ היה מיוער באותם הימים, וכנראה, שהיה מיושב בדלילות רבה. יהושע מחליט לכבוש שטח במרכז הארץ, על-ידי כך להתבסס בשטח נרחב, לנתק את הקשר בין הדרום והצפון ולמנוע אפשרות של התחברות בין מלכי הדרום ומלכי הצפון. להלן - דעתו של פרופ' י. אליצור ואנו מציעים להתחשב בה הן מבחינה עיונית והן מבחינה דידיקטית.

"ישנה חשיבות גדולה לעובדה, שהכיבוש הישראלי בתקופת יהושע לא היה כיבוש מלחמתי גרידא. זהו חידוש גדול של המחקר בימינו, ומן הראוי להדגיש עובדה זו, כי יש בה משום לקח היסטורי נצחי.

"הכיבוש הישראלי בארץ נתבסס והצליח במידה רבה הודות לעובדה, שהכנענים השאירו בין חבלי ההתיישבות שלהם חללים ריקים: העובדה שהכנענים לא נאחזו בהרים והשאירו שטחים ריקים או דלי-יישוב בין חבלי ההתיישבות שלהם - היא שאיפשרה לכובשים המתנחלים הישראלים להיאחז באותם שטחים.

"...נראה כי היו פה ושם שטחים דלי-יישוב, שבהם

נתבססו שבטי ישראל, ומשם הלכו אחר-כך לכבוש

את הארץ כולה"

(עיונים בספר יהושע הוצאת החברה לחקר המקרא בישראל, עמ' 240).

אולי אפשר להסביר בדרך זו גם את כיבוש עיר שכם עצמה.

אין המקרא מספר לנו מאומה על כיבוש זה, אפשר ששכם נעזבה והמעטים שנשארו בה לא התנגדו כלל לכיבוש הישראלי. נוסיף לכך, שתושבי שכם היו חיונים והם נמנעו ממלחמה עם ישראל כפי שנמנעו גם תושבי גבעון החיונים. (פרטים נוספים ראה במאמר המסכם את תכנית כיבוש הארץ - בסוף פרק י"ב).

2. אין להבין כהלכה קטע זה בלי לעיין תחילה במקורות הקשורים בקטע זה (בפסוקים עצמם נזכר מספר פעמים הביטוי "כאשר ציווה משה" וכן הביטוי "ככתוב בספר תורת משה") המקורות הם:

א. דברים י"א, כ"ו - ל"ב;

ב. שמות כ', כ"ב;

ג. דברים כ"ז, א' - ח' י"א-כ"ו;

אין לדון בכל הבעיות המתעוררות אגב בהשוואת הקטעים האלה עם קיום המצווה אצלנו. מבחינה דידקטית נראה כי יש לקבל את דעת המפרשים האומרים, שקטע זה נמצא במקומו. ואכן קיימו בני ישראל את המצוות הכתובות בקטע זה מיד לאחר כיבוש העי (לא ביום כניסתם לארץ; ולא כעבור ארבע-עשרה שנות הכיבוש). מלבי"ם מסכם את שלש שיטות חז"ל בעניין זה, ולאחר מכן הוא מציע מעין הצעת פשרה שאותן האבנים עצמן שהיו בגלגל הועברו אח"כ להר עיבל. גם בלי לקבל את הפשרה המוצעת אפשר לקבל את ההצעה, שלפנינו שתי מצוות: מצווה אחת שהתייחסה לגלגל, ואותה כבר קיימו בני ישראל, ועוד מצווה שהגיע הזמן לקיים אותה עתה בהר עיבל (עיין במלבי"ם פרק ח' פסוק ל').

מהלך השיעור (בראשי פרקים)

פתיחה

- (1) אחרי כיבוש העי נפתחת הדרך לפני בני-ישראל והם חודרים למרכז הארץ. עיון במפה.
- (2) בני-ישראל ממהרים להגיע למקום חשוב כדי לקיים מספר מצוות, שנצטוו לקיים מיד כאשר יגיעו למקום זה.
- (3) נקרא את הפסוקים ונראה לאיזה מקום הגיעו ומה הן המצוות שקיימו? קריאת הפסוקים ל' - ל"ה.

פיתוח השיעור

אין הכרח לנתח את הקטע לפי סדר הכתובים דווקא: טוב להתחיל תמיד את העיון בדברים הבולטים ביחידת השיעור. נתחיל איפוא, בשיחה על שני ההרים הנזכרים בקטע.

- (1) בקטע שקראנו נזכרו שני הרים; מה שמוחיהם והיכן הם נמצאים? ציור על הלוח;

הר עיבל;

הר גריזים.

מציאת ההרים על המפה ושיחה קצרה עליהם. הרים אלה בולטים מאד בשטח ומפורסמים בכל ארץ-ישראל. (הר גריזים מקודש לשומרונים עד היום).

- (2) בניית מזבח על הר עיבל.
(עיון בפירושו של י. קיל לסיבת בניית המזבח בהר הצפוני דווקא, עמ' ס', הערה 97).

- (3) כאשר ציווה משה עבד ה' את בני-ישראל ככתוב בספר תורת משה.

עיון "בספר תורת משה".

התלמידים מעיינים ב"דברים" כ"ז ד' - ח' (לפי הצעתנו לעיל אין לספל בפסוקים א' - ד' המדברים במצווה אחרת, שבני ישראל כבר קיימו בגלגל) וכן בשמות כ', כ"ב. שם מוסבר מדוע יש לבנות מזבח מאבנים שלמות דווקא. המצוות הנזכרות בדברים כ"ז, ד' - ח' :

א. להקים מזבח על הר עיבל;

ב. לזבוח שלמים וכו'.

ג. כתיבת דברי התורה על האבנים.

(עיון מחודש בפסוקים ל"א - ל"ב ועימות בין הפסוקים בדברים כ"ז לבין הפסוקים בפרק זה.

(רצוי לתת לתלמיד אחד לקרוא את הקטע ב"דברים" ולתלמיד אחר - את הפסוקים ל"א - ל"ב שבפרקנו. שני התלמידים יעמדו לפני הכיתה כשאחד מייצג את משה וחברו מייצג את יהושע. אחד - הלכה, והשני - מעשה.

(לפי רד"צ הופמן כתבו את התורה לאַ על אבני המזבח, שלא היו מסותחות, אלא על אבנים מיוחדות המיועדות לכתיבה (עיין בפירושו של י. קיל).

(עוד מצווה אחת קיימו בני-ישראל במעמד זה והיא מעמד הברכה והקללה, קריאה מחודשת של הפסוקים ל"ג - ל"ה; הדגשת המשפט "כאשר צווה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה". המקור לציווי זה: דברים י"א, כ"ו - ל"ב.

חרי העיון ונתינת השמות להרים "הר ברכה" ו"הר קללה" יוסיף המורה פרטים לה על הלוח:

ר עיבל

זר הקללה);

ר גריזים

זר הברכה).

(תיאור המעמד: עיון בפסוק ל"ג ותיאורו על הלוח.

נו מציעים להסביר את כל המעמד על פי פירוש רש"י, דברים כ"ז, י"ב וכן ע לעיין בפירוש רש"י על המשנה בסוטה ל"ב, עמ' א. להלן דברי רש"י דברים כ"ז: "לברך את העם: כדאיתא במסכת סוטה (סוטה ל"ו). ששה שבטים

עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלויים והארון למטה באמצע. הפכו לויים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה: ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן. חזרו והפכו פניהם להר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וכו' וכך כולם עד ארור אשר לא יקי

(7) מי הם השבטים שהיו על הר גריזים ומי הם השבטים שהיו על הר עיבל?

עיון בדברים כ"ז, י"א – י"ג (רישום שמות השבטים ליד ההרים לפי הסדר שבכתובים) (מראה הלוח בסוף השיעור).

שבט לוי נמצא ברשימת העומדים על הר גריזים ויחד עם זאת הוא גם נמצא

באמצע, יחד עם הארון – הארון למטה. נשארו רק אותם הלויים ששרתו

במשכן דהיינו: מבין שלושים עד חמישים, שאר בני השבט היו על הר גריזים (עיון בהערה 107, עמ' ס"א, בספרו של י. קיל).

(8) סדר הברכות והקללות.

אין להיכנס לפרטים של תוכן הברכה והקללה. יסתפק המורה בקריאת שתי הקללות, כפי שהן כתובות בדברים כ"ז, ט"ו – ט"ז ויסביר, שלפי המסופר אצלנו נאמרו הדברים קודם כברכות – לאלה המקיימים אותן ("לברך את העם ישראל בראשונה"). המורה ימסור לתלמידים את תוכן שתי הברכות.

(9) בסיום טקס הברכה והקללה קורא יהושע לפני העם את כל דברי הברכה והקללה.

גם כאן אין לפרט את הדברים ולייגע את התלמידים בעיון. המורה יאמר שיש פרשיות נוספות בתורה, בספר ויקרא ובספר דברים, הנקראות "פרשיות הברכות והקללות" ואת הפרשיות הללו קרא יהושע לפני העם.

סיכום השיעור

השיעור יסוכם בקצרה בעזרת הציורים שעל הלוח ולבסוף תרשמה המצוות שקיימו בני ישראל.

מראה הלוח בסוף השיעור

המצוות שבני ישראל קיימו
(סיכום)

הר עיבל

(1) יהושע בונה מזבח על הר עיבל
מאבנים שלמות;

(2) בני ישראל מעלים עולות לה'.

(3) כותבים את משנה תורת משה על
האבנים.

(4) מתן הברכות והקללות על הר גריזים.

(5) יהושע קורא עוד פרשיות מן התורה
(ברכות וקללות).

(הר הקללה)

ראובן גד אשר
זבולון דן נפתלי

הארון הכהנים והלויים המשרתים בקדש

שמעון לוי יהודה
יששכר יוסף בנימין

הר גריזים

(הר הברכה)

יחידה י'

(פרק ט')

נרשא: כניעת הגבעונים.

חלוקת היחידה:

שיעור א' : פסוקים א' – ט"ו: בגידת הגבעונים בברית מלכי כנען וכריתת ברית עם בני-ישראל בערמה.

שיעור ב' : פסוקים ט"ז – כ"ז: ערמת הגבעונים מתגלית; הדיון ופסק הדין של יהושע.

בחינות דידקטיות ופרשניות

(1) שני הפסוקים הראשונים של פרקנו משמשים כמבוא לפרשת הגבעונים ויש ללמדם בהתאם לכך. מלכי כנען מגיעים למסקנה, שבלי איחוד כללי לא יוכלו לעמוד מול יהושע וצבאו, והם מחליטים "פה אחד" להילחם ביהושע ולא לתת לו להמשיך בכיבוש ערים בודדות (יהיחו, העי) ובהשתלטות על שטחים בין ערי המבצר.

ברית זו, שעליה מרומז כאן, לא יצאה לפועל ואין ספק שכניעת הגבעונים היא אחד הגורמים לכך. הגבעונים נתנו ליהושע אפשרות להשתלט ללא קרבות על שטח חשוב מאד במרכז הארץ. ירושלים הוקפה למעשה משלשה צדדים, והיא נותקה עתה גם מן השפלה (הדרך לשפלה עברה גם בימים ההם ליד קרית-יערים – אבו-גוש של ימינו). ולכן יארגן מלך ירושלים מסע-עונשין נגד גבעון (קרא את הנספח "הגבעונים וארצם" בסוף יחידה זו, וחקבל תמונה שלמה על פרשה זו מבחינה גיאוגרפית, וכן תבין את התגובה המהירה של מלכי הדרום נגד הגבעונים).

ערי גבעון מחליטות, כאמור, לפרוש מן הברית הכללית הזאת בטרם נתגבשה. בין השיטין של הפרק יכולים אנו לקרוא על שיקולי הדעת

של הגבעונים לפני ששלחו את המשלחת לגלגל.

עלינו לתת לתלמידינו הזדמנות להתמודד עם בעיית הגבעונים לפני ולפנים. הגבעונים יודעים שהגיע זמנם בתור להיכבש. ולכן הם מחפשים את הפתרון הטוב ביותר בשבילם בשעת מצוקה זאת. הצעתנו הדידקטית היא, שמיד אחרי לימוד שני הפסוקים הראשונים נערוך דיון בכיתה על בעיית הגבעונים. הכיתה כולה תזדהה בעת עם הגבעונים. התלמידים ינסו לחפש את הפתרון הטוב ביותר. התלמידים השונים (בוודאי לפי אופיים!) יציעו את הברירות שנשאלו פתוחות בפני הגבעונים. המורה לא יביע דעתו לכאן או לכאן אלא ימסור את המידע הדרוש ביותר (כגון: שמדובר על ארבע ערים, השולטות על משלטים חשובים. הערים הללו כולן הן חיות וכד'). אנו משערים שתתגבשנה שלש הצעות.

- א. יש לעשות הכל כדי לחזק את הברית הכללית העומדת לקום נגד יהושע;
- ב. לברוח בכלל מן הארץ;
- ג. לנסות להגיע לפשרה כלשהי עם יהושע.

מדיון כזה בכיתה יתברר לנו באיזו מידה ערים התלמידים לבעיית ההלכה של "לא תחיה כל נשמה". בשלב זה אין אנו מעוניינים אלא לחדד את סקרנותם של התלמידים לקראת לימוד הפרק ובעיותיו. כאשר נגיע לפסוק כ"ד נתקדם שלב נוסף בהבנת הבעיות, שעמדו בפני הגבעונים מצד אחד ובפני יהושע ועם ישראל מצד שני. (אגב! גם בימי מלחמת השיחרור השלימה אחת מערי גבעון, "קריית יערים" – אבו גוש של היום, עם צבא ישראל והעדיפה לקבל מרות ישראלית. השלמה זו עזרה לנו מאד בשבירת המצור הערבי על ירושלים).

(2) הפרק הזה מספר לנו כמעט בפרוטרוט על הדיונים הקדחתניים שהתנהלו בענין הגבעונים גם במחנה שלנו. בכיתה מתקדמת לא נצא ידי חובתנו, אם לא ניתן לתלמידים את כל הרקע הדרוש להבנת ההתלבטויות שנתלבטו בני-ישראל, ולהבנת הטעות שטעו עד לקבלת החלטה סופית של יהושע. אפשר שלא כל התלמידים בכיתה בשלים לדיון מעמיק בקטע מן הרמב"ם שנציע להלן, אך אין ספק, שהתלמידים החשובים בכיתה (אלה העתידים

להיות מנהיגים – ואולי אחד מהם יושב גם בכיתה זו שלנו!) יוכלו להתמודד גם עם בעיה זו. עלינו לצייד אותם כבר עתה בדעות הנכונות ונביא לפניהם את גישת היהודים והיהדות לעניינים כאלה. לתלמידים אלה נכין דף-עבודה מתאים וילמדו את דעת חז"ל ממקור ראשון (ראה דוגמה להלן).

- (3) בהזדמנות זו ילמדו תלמידינו על קדושת הדיבור וכוח השבועה. כאן המקום ללמד אותם את הפסוק "מוצא שפתיך תשמור", אם כי לפי רוב המפרשים ניתן היה להפר שבועה זו, אך בני ישראל נמנעו מהפרת שבועה כדי שלא לגרום לחילול ה'.

מהלך השיעור הראשון:

- (1) המורה פותח את השיעור בשירטוט מפת ישראל על הלוח והוא מבקש מן התלמידים לסמן במפה "מה כבשנו עד כה?" מסמנים במפה את האזורים הכבושים ונשאלת השאלה: מהי העיר הבאה?

שאלת הטעיה זו באה לעורר את התלמידים "לשאלות התקפה" על המורה – "מה אתה מדבר על כיבושים – הלא כאן מדובר על התאחדות כל העמים נגד ישראל? וכד'". המורה מציג לא לנחש אלא לעיין בשני הפסוקים הראשונים של הפרק. אחרי העיון וקריאת שני הפסוקים בקול על-ידי המורה מתברר לתלמידים, שהפעם העניין רציני ביותר.

- (2) ניתוח שני הפסוקים הראשונים: המורה מבקש מן התלמידים לסמן במפה את המקומות הנזכרים בפסוק א'. תוך כדי עיון מתברר לתלמידים שהפסוק מחולק לשני חלקים:

א. האזורים הגיאוגרפיים;

ב. העמים הנמצאים בתוך האזורים האלה (אזורים מדיניים).
חלוקת מפה לתלמידים.

1. איך טעם לעסוק כעת במיקום העמים, כי אין הדבר מוסיף מאומה להבנת העניין; די לנו אם התלמידים הבינו שמדובר כאן בששת העמים הנמצאים בכל אזור א"י והם מתכוננים להשיב מלחמה שערה בכיתה מתקדמת אפשר להשוות את רשימת העמים כאן עם הרשימה בפרק ג', פסוק י'. הגילוי שהגרשני חסר כאן יכול לשמש מבוא טוב לשיחה על הדרך שבה בחרו הגרשנים ועל הדרך האחרת שבה בחרו הגבעונים.

(3) שיחה על המצב החדש שנתהווה תוך כדי קריאה חוזרת ונשנית של פסוק ב'.

אפשר להבליט את משמעותו של הפסוק על-מדי קריאה מודגשת כאשר ההדגשה עוברת ממקום למקום בפסוק. תלמיד א' ידגיש את המלה "יחדיו", תלמיד שני- את המלה "להלחם", ותלמיד שלישי - את הביטוי "פה אחד". מקריאות אלה יתברר, שאי אפשר יהיה להמשיך בשיטה של כיבוש כל עיר ועיר בנפרד.

(4) העמדת הבעיות להמשך השיעור:

- א. התהיה כעת מלחמה כוללת עם כל עמי כנען בבת אחת?
- ב. האם תקום הברית הזאת?
- ג. האם כולם בלי יוצא מן הכלל מוכנים להילחם עם צבא יהושע בכובש?

אנו מציעים בשלב זה להראות לתלמידים, שהעיר הקרובה כעת לבני ישראל היא גבעון והערים שעל ידה, הקשורות בגבעון (ארבע ערי החיוס). המורה מעמיד את השאלה לדיון: מה לדעת התלמידים על הגבעונים לעשות כעת? (ראה פרטי ההצעה במבוא לשיעור). עם סיום הדיון מציע המורה: לקרוא כעת בספר ונראה באיזו דרך בחרו הגבעונים. יש להניח שתלמידים אחדים עשו זאת עוד לפני הצעת המורה ועיינו בספר כדי "לגנוב" את הרעיון של הסיפור). קריאת פסוקים ג' - ט"ו.

בעת הקריאה ידגיש המורה את האמירה: "ועתה כרתו לנו ברית", החוזרת פעמיים וכן את שלוש הצלעות של פסוק ט"ו.

ויעש להם יהושע שלום

ויכרות להם ברית לחיותם

וישבועו להם נשיאי העדה.

אין ספק שכבר עם סיום הקריאה הראשונה יגיבו התלמידים ויעמדו על ההפתעה שחלה בהתפתחות המאורעות. בשלב זה יעירו התלמידים את הערותיהם איש איש כרצונו. התרשמות ראשונה זו תוביל אותנו לניתוח מאורגן ומסודר של הקטע שלנו.

(5) ניתוח לשוני ורעיוני של יחידת השיעור

א. עיון מחודש בפסוק ג' וברישא של פסוק ד'. גם הגבעונים שמעו

וגם הם מחליטים לקדם את פני הרעה, אך בניגוד לכל המלכים, הם בוחרים בדרך הערמה (התלמידים מביאים דוגמאות לשימוש בערמה).

ב. ניתוח הערמה של הגבעונים (פסוקים ד' - ו').

(1) אנו מציעים לא להקפיד על פירוש מדויק של כל המלים הקשות ברשימה. לאחר שהובהר לתלמידים שהיתה כאן ערמה, נחלק להם דף-עבודה ובעזרתו נתגבר בקלות על קטע זה. (ראה דף עבודה בנספח מס' 2).

(2) המורה יכול גם להמחיש את הביטויים הקשים על-ידי הצגת נעליים בלוח וכד'.

ג. מדוע צריכים הגבעונים להשתמש במעשה ערמה? מדוע אין יכולים לכרות ברית עם ישראל בלי שימוש במעשה זה?

עיון וניתוח פסוק ז'

=====

התלמידים ישובו ויעיינו בפסוק ג'; אנשי יריחו ואנשי העי הושמדו. לפי דעת הגבעונים משמידים בני-ישראל את כל עמי כנען ללא רחם (על הסעות שלהם ועל הסעות של בני-ישראל נדבר בשלב מאוחר יותר). ולכן, אם הם יצליחו לרמות את בני ישראל ולהוכיח שהם באים מארץ רחוקה, היינו: שאין הם מיושבי כנען:

א. להישאר בחיים;

ב. לשמור על כל רכושם;

ג. ולהיות בני ברית עם העם החזק, ההולך וכובש את הארץ (הם יהיו בצד של המנצחים). הם יודעים כי אם אמנם ברית כזאת תיכרת - לא יפרו אותה בני-ישראל גם אם יתגלה שנהגו בערמה. (כנראה נודעו בני-ישראל ברמה המוסרית הדתית שלהם).

ד. חקירת משלחת הגבעונים:

פסוקים ח' - י"ג

שאלות יהושע: מי אתם ומאין תבואו?

תשובות הגבונים:

1. מוצאם – שים לב: הם מתחמקים מהזכרת שם ארצם הרחוקה.
2. הסיבה לבואם – שים לב: הם מזכירים עובדות שקרו לפני שנים, כי רק שמועות אלו יכלו להגיע לארצם הרחוקה...

3. ההוכחה שלהם

ה. פסוקים יד' – טו':

1. הרמז למעשה לא-טוב (ואת פי ה' לא שאלו).
2. פרטי הברית: א. שלום;
ב. ברית לקיימה;
ג. שבועה לאישור.

חידה י' שיעור שני

(פרק ט' פסוקים ט"ז - כ"ז)

פתיחת השיעור

השיעור השני יפתח בחזרה על תוכן פסוקים י"ד - ט"ו. נכרתה ברית עם הגבעונים. המורה יעורר שנית את תשומת-לב התלמידים למלים "ואת פי ה' לא שאלו" (המלים נרשמות על הלוח), שמהן משתמע כי אילו שאלו את פי ה' לא היו כורתים ברית. והשאלה היא: מדוע? מה רע בכריתת ברית ובמניעת מלחמה? כדי לקרב עוד יותר את העניין לתפיסת התלמידים, יישאלו: אילו הם היו במקום יהושע, האם היו מאשרים את הברית או דוחים אותה? (ואולי היתה גם דרך שלישית: לשלוח משלחת לעריהם ולבדוק את אמיתות טענותיהם לפני כריתת ברית כלשהי). התלמידים מביעים דעותיהם. המורה שואל: האם גילו בני-ישראל שהגבעונים הערימו עליהם, מתי ואיך נודע להם? התלמידים מעיינים בפסוק ט"ז (עיון ואח"כ קריאה בקול רם). כעת ברור גם לבני-ישראל, שהגבעונים הערימו עליהם. ובכן, מה יהיה עכשיו? מה יעשו בני ישראל בגבעונים - ישמרו שבועתם או ינהגו בהם כמו שנהגו בשאר תושבי כנען?

המורה ישתדל להביא את התלמידים לניסוח הבעיה. רצוי לקבל את הניסוח של התלמידים; הם מתגאים ביכולתם לנסח את נושא השיעור, וגם המעורבות שלהם גדלה על-ידי כך במשך כל השיעור. הם עובדים על הבעיות שלהם (ולא של המורה או של הספר).

המשך השיעור (בראשי פרקים)

1. קריאת פסוקים י"ח-כ"ז:

עתה קוראים את כל יחידת השיעור בבת אחת (ואם יש צורך - קוראים אותה פעמיים רצופות). הקטע הוא סיפורי, "הגבורים המדברים" מתחלפים והקריאה אינה מכבידה ביותר על התלמידים. תציתוח ייעשה לפי סדר המדברים, אך עלינו לתת לתלמידים התרשמות כללית ראשונה לפני שנכנס לניתוח כל פרט לחוד. אחרי הקריאה מעיר המורה שבקטע זה מדברים אנשים מספר. התלמידים מציעים את סדר המדברים.

2. המשחתפים בשיחה (לפי סדר הכתובים):

א. כל העדה;

ב. הנשיאים;

- ג. יהושע;
- ד. הגבעונים.
- ה. יהושע (פסוק הדין).

3. בירור תלונת העדה ומשמעותה (פסוק י"ח).
שורת הדין מחייבת להכותם שהרי הם משבעת העמים.
עיון בדברים ז', א' - ז' ובדברים כ', ט"ז - י"ח.

אין ספק שבכיתה מתקדמת ובכל כחה, שבה יושבים תלמידים רגישים, תתעורר כאן השאלה של אכזריות בני-ישראל, כביכול, כנגד עמי כנען בכל חומרתה. בארצות הברית ינסו תלמידים אחדים לערוך השוואות עם אכזריות המתיישבים הראשונים באמריקה נגד האינדיאנים תושבי המקום, שהיום כולם מודים כי היא לא היתה מוצדקת ולא היתה מוסרית וכו'. עלינו להתכונן לשאלות אלה ובשלב זה נרמוז לתלמידים (לפחות, לנבונים שבהם), כי יש הבדל גדול בין הדוגמאות שלהם לבין יחס בני-ישראל לעמי כנען. נביא כאן הצעות להסברת העניין. אך, כאמור, על המורה להחליט באיזו מידה בשילה הכיתה להבנה מינימלית של העובדות האלה:

- א. הצו של "לא תחיה כל נשמה" אינו צו מוחלט. אם תושבי הארץ היו מקבלים עליהם מינימום של שבע מצוות בני נח - יכלו להישאר בארץ.
- ב. המצוה להשמיד את שבעת העמים היתה לשם הגנה בלבד; אם בני-ישראל לא ישמידו אותם, הרי הם ישמידו את בני-ישראל השמדה רוחנית במשך זמן קצר; "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלוהיהם וחטאתם לה" אלקיכם" (דברים כ', י"ח). וכן אומרת התורה בדברים פרק ז' פסוק ד':
"כי יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים.
וחרה אף ה' בכם
והשמידך מהר".

משמע מכאן, שאילו לא היו בני-ישראל בסכנה, לא היו מצווים להשמיד אותם כלל. ולכן, אם עם מסוים מוכן היה לחיות בתוך בני-ישראל בתנאי מינימום רוחניים (שבע מצוות בני נח), - לא היתה סיבה להשמיד אותו.

- ג. לפני שנכבשה הארץ נשלחו כתבים לתושבי כנען להודיע להם על כל האפשרויות העומדות בפניהם (שלשה כתבים של יהושע: עיין בירושלמי שביעית פרק ו'. רמב"ם הלכות מלכים, פרק ו', הלכה ה'. דברי הרמב"ם מובאים להלן בעברית קלה).

- ד. תושבי כנען נודעו בימים ההם בהתנהגות בלתי מוסרית ובלתי חברתית יותר מעמים אחרים. התורה העירה על כך ואנו מציעים להזכיר לתלמידים שכבר בימי האבות אנו שומעים פרטים אחדים המעידים על מעשי השחיתות שלהם; ערי סדום נתחייבו השמדה עוד בימי האבות - לא נמצאו בהן

אפילו עשרה צדיקים. רבקה אמנו מביעה את שאט נפשה מהתנהגותן של בנות כנען במלים חחרופות ביותר;

"אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ – למה לי חיים?" (אין ספק שפסוק כזה ידבר יותר אל לב התלמידים מהרבה הסברים הגיוניים).

וכשהגיעו בני ישראל לארץ נשלים גם עוון האמורי ("כי ברשעת הגויים האלה ה' מורישם מפניך למען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב" – דברים ט', ה'). הגיע איפוא הזמן להעניש את תושבי כנען, והוא חל בזמן שעל ה' לקיים את השבועה לאבות, ברם ה' המכוון את ההיסטוריה אינו נוהג להודיע את דרכיו תמיד לבני-אדם.

(4) הצטדקות הנשיאים והפתרון שהם מציעים לעדה:
(פסוקים י"ט – כ"א).

אפשר להסביר את דברי הנשיאים לפי המלבי"ם וזו לשונו: זאת נעשה להם: בכ"ז אחר שהשבועה היתה רק להחיותם ולא שנטיל עליהם מס ועבדות, א"כ נוכל לקיים את השבועה ובכ"ז נעשה כמצות התורה (כי הרי לפי התורה אם העם נכנע, הרי... "כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך", דברים כ', י"א) במלים אחרות: הנשיאים הציעו הצעת פשרה – לא להפר את השבועה וגם לא לעבור על מצוות התורה.

(5) יהושע חוקר את הגבעונים בדבר סיבת הערמה ומוציא את פסק-דינו.

יש לשים לב להבדל בין הצעת הנשיאים לבין פסק-הדין של יהושע, רצוי להבליט את ההבדלים על-ידי עריכת השוואה על הלוח.

הנשיאים	יהושע
יחיו	ארורים אתם
ויהיו חוטבי עצים	ולא יכרת מכם עבד
ושואבי מים	וחוטבי עצים ושואבי מים
לכל העדה	לבית אלקים.

לפי "מצודת דוד" מגביל יהושע את העבדות לכל העדה רק לעת מלחמה, ואילו בית ה' יהיו עבדים לעולם.

רד"ק מבחין בין תקופת הכיבוש, שהנשיאים מדברים עליה, לבין התקופה שלאחר ההתנחלות, שיהושע מדבר עליה, מאז ישועבדו לבית האלוקים בלבד.

לפי המלבי"ם יש להבדיל בין שני דברים

א. מס.

ב. עבדות.

לא יכרת מכם עבד – עבדות.

חוטבי עצים לבית ה' – מס.

יוצא מכאן, שהנשיאים כללו גם עבדות וגם מס בזה שהטילו עליהם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לעדה כולה. אבל יהושע לא הכריחם להיות חוטבי עצים לכל העדה רק לבית ה' בלבד, כי זה יהיה המס שעליהם לשלם לבני-ישראל.

הבאנו את הפירושים – והמורה יבחר לפי טעמו.

(6) כיצד מסבירים הגבעונים את ערמתם?

הגבעונים טוענים שהם לא התכוונו להשתחרר מן המס ומן העבדות; הם לא רצו אלא להציל את נפשם.

"ונירא מאד לנפשותינו מפניכם

ונעשה את הדבר הזה."

הם מוכנים לקבל כל פסק-דין שהוא ובלבד שיישארו בחיים.

(7) פסק-הדין הסופי של יהושע.

לשם בקיאות מלאה בנושא – עייך ברד"ק, המסביר בהרחבה את כל פרשת הגבעונים, וכך עייך במקומות הבאים בתנ"ך, המוסרים לנו את השתלשלות היחסים עם הגבעונים:

א. שמואל ב' כ"א, ב' – ט'.

ב. מלכים א', ג', ד'.

ג. דברי הימים א' ט"ז, ל"ט.

ד. עזרא ב', מ"ג – נ"ח.

(8) סיכום השיעור בני ישראל עמדו בכבוד בדיבורם ("מוצא שפתיך

תשמור"). ראה דף-עבודה בנספח.

הצעה לשינון ולחזרה

א. המחזות: דיון במחנה גבעון ()
דיון במחנה ישראל (לפני התגלות הערמה

דיון במחנה ישראל לאחר התגלות הערמה.

ב. קריאה בתפקידים.

ג. התלמידים מקבלים דף-עבודה. על הדף רשומים המאורעות שבפרק שלא כסדרם. על התלמידים לערוך את הרשימה מחדש לפי הסדר הנכון (עריכה זו נעשית בספרים פתוחים; בכיתות מתקדמות - בספרים סגורים). להלן - דוגמה של משפטים אחדים:

1. וילונו כל העדה על הנשיאים.

2. מארץ רחוקה מאד באו עבדך.

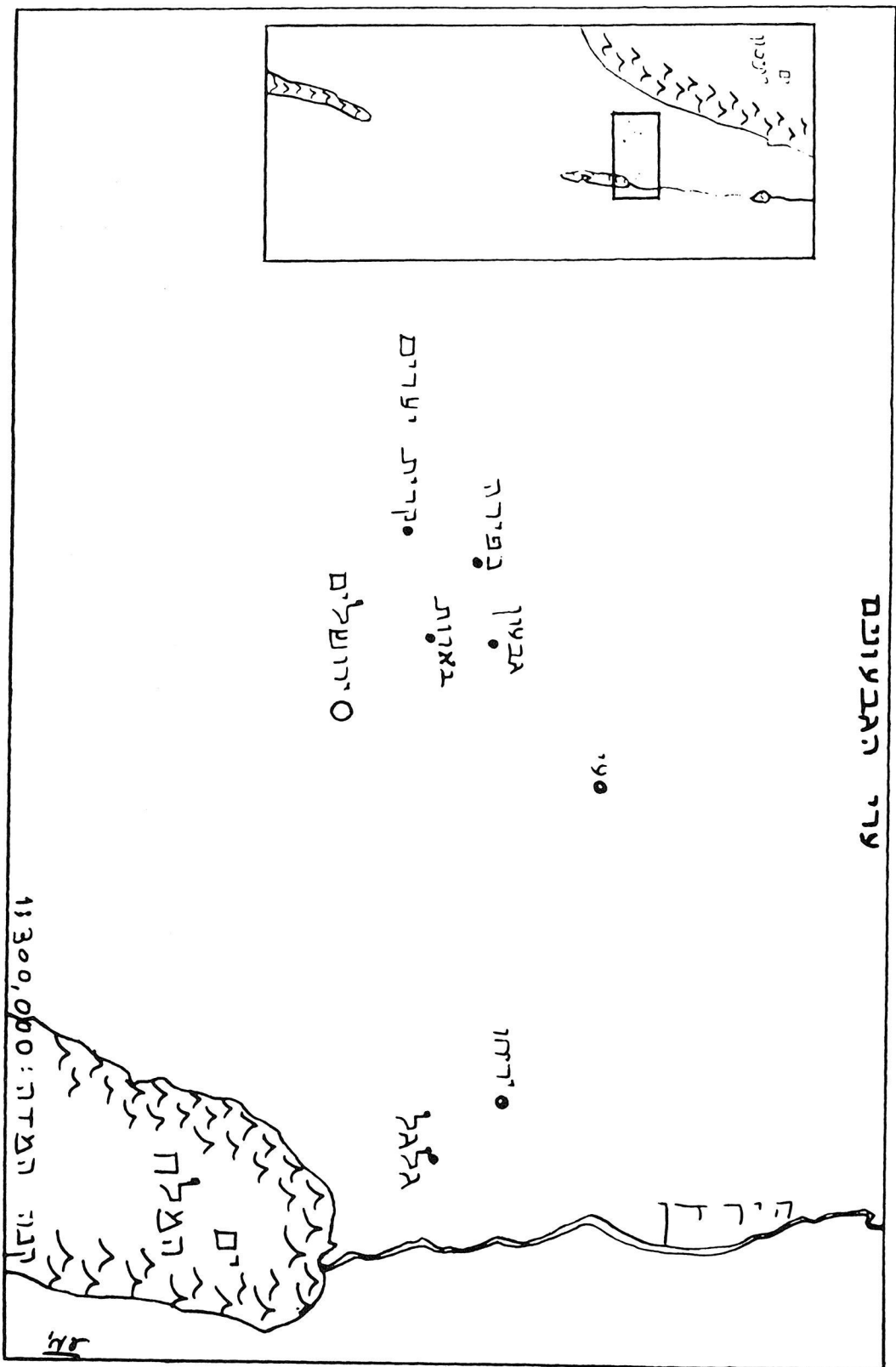
3. ועתה ארורים אתם.

4. ויקחו האנשים מצידם ואת פי ה' לא שאלו.

אפשר לערוך בדרך זו עד כ- 7-8 משפטים (ככל שמרבים במשפטים נעשה התרגיל קשה יותר ודורש דיוק יותר).

ד. חזרה בשרשרת: המורה רושם משפט אחד על דף קרטון ארוך או על הלוח וקורא לתלמיד אחד לכתוב על-יד המשפט, מי אמר למי. התלמיד המזהה את המשפט רשאי להוסיף כעת משפט משלו ולהזמין תלמיד אחר לזיהויו, וכך הלאה. המורה ישתדל, שהתלמידים יציעו משפטים מגוונים מדברי הגבעונים, מדברי הנשיאים ומדברי יהושע. לאחר שנרשמו כ-10 משפטים מתבקשים התלמידים להעתיק את המשפטים בסדר שהם מופיעים בספר (חזרה זו היא וואריאציה של החזרה הקודמת).

ערי הגבעות

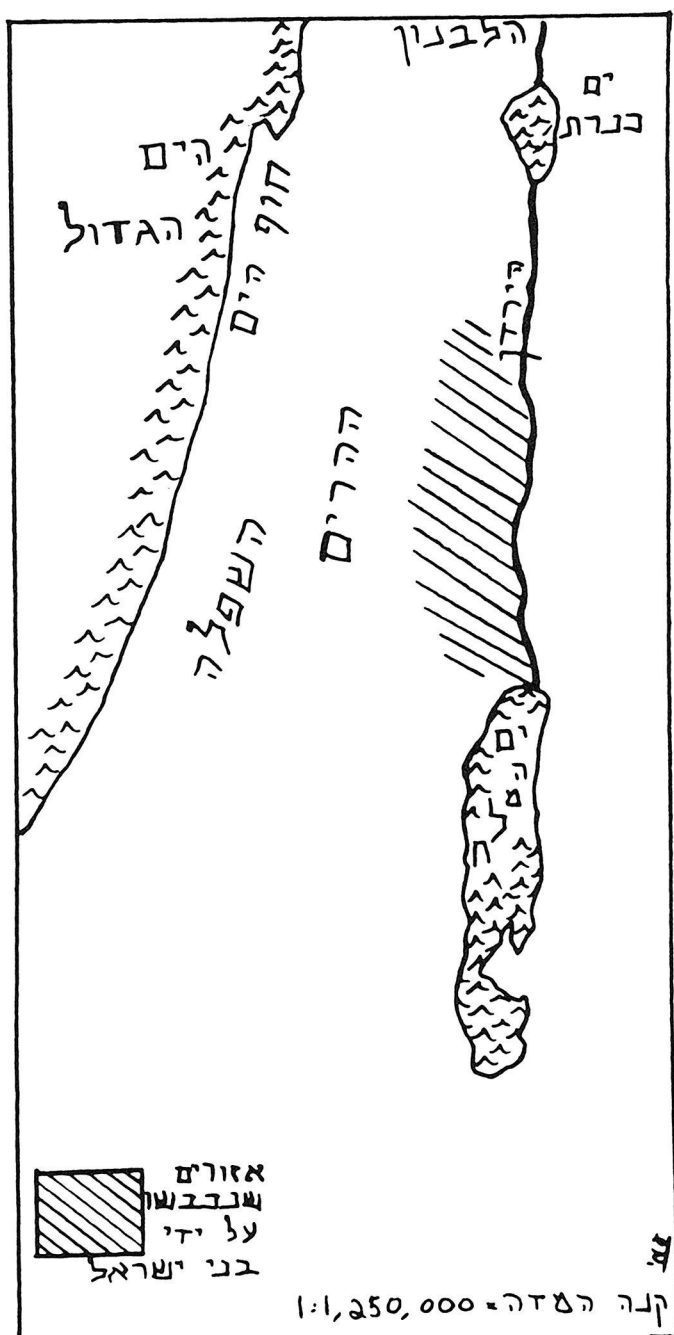
יהושע פרק ז' פסוקים א'-ב'

ויהי כשמע כל
המלכים אשר
בעבר הירדן:

א. בהר
ב. בשפלה
ג. ובכל חוף
הים הגדול
אל מול הלבנון

1. החת
2. והאמורי
3. הכנעני
4. הפריזי
5. החוי
6. והיבוסי

ויתקבצו יחדיו להלחם
עם יהושע ועם ישראל
פה אחד.

דף - עבודה לחלמיד:

ערמת הגבעונים

ויעשו גם המה בערמה וילכו ויצטיירו:

א. ויקחו שקים בלים לחמוריהם

ב. ונאדות יין בלים מבוקעים ומצוררים.

ג. ונעלות בלות ומטולאות ברגליהם

ד. ושמלות בלות עליהם

וכל לחם צידם יבש היה ניקודים.

שאלות - חלק א'

(1) פרש את המלה החוזרת בכל משפט (פרט למשפט האחרון)

(2) באיזה מזון השתמשו כדי להוכיח שהם באים מארץ רחוקה? _____

(3) אילו חלקי בגדים "הראו" שהם באים מארץ רחוקה?

א. _____ ב. _____

(4) אילו כלים (לא בגדים) "העידו" שהם באים מארץ רחוקה?

א. _____
ב. _____

(5) איזו עצה נוספת יכולת לתת לגבעונים, כדי שייראו כבאים מארץ רחוקה?

חלק ב'

לפניך רשימת מלים שבעזרתן תוכל לפרש את המשפטים שבראשי הדף; רשום

את המלים שברשימה זו תחת המשפטים המתאימים:

1. מינו עצמם שליחים.
2. כלי יין מעור.
3. לחם ישן שהיו בו נקודות ירוקות ושחורות (MOLDY).
4. "מבוקעים" – יש בהם חורים והם נקשרים יחדיו.
5. נעלים שיש בהן טלאים PATCHED.

3. שים קו תחת השאלה ששואל הרמב"ם על ערמת הגבעונים.

4. מה היתה הטעות של הגבעונים לפי הרמב"ם?

5. מדוע כעסו הנשיאים על הגבעונים, הרי גם לפי מידת הדין היו צריכים להשאיר אותם בחיים?

6. באיזה מקום בתורה כתוב שאסור לכרות ברית לכנענים תושבי הארץ?

ספר _____ פרק _____ פסוק _____

עיין בתורה והעתק את כל הפסוק:

7. היכן למדת כבר על אדם שגרם לחילול ה' ? מה שם האדם וכיצד הוא גרם לחילול ה'?

8. עיין באנציקלופדיה וכתוב מספר משפטים על הרמב"ם. גם באנציקלופדיה אנגלית תמצא על הרמב"ם. חפש את השם MAIMONIDES.

נספח לחידה י' מס' 5

קטע מתוך המאמר "הגבעונים וארצם" מאת דוד בנבשתי

ממלכת הגבעונים היתה מורכבת מאיחוד של 4 ערים: בארות, גבעון, הכפירה, וקרית יערים. המשטר שלהן לא היה מלוכני, כי אם אוליגרכי; הזקנים עמדו בראש העם. כזה היה משטרם של תושבי שכס שהתייחסו לחיונים כמו הגבעונים. ארבע הערים היו בנויות בחלק שבו נפגשו דרכים חשובות לכל הכיוונים. ביחוד יש לציין את הדרך החשובה ביותר שנמשכה מהשפלה אל הרי יהודה. הדרך הזאת עברה לאורך עמק אילון – בסביבת לטרון של היום – ואחר כך על-יד בית חורון. ממזרח לעיר זאת הסתעפה הדרך: מזרחה – לבארות ודרומה – לגבעון וממנה לירושלים.

ארבע ערי הגבעונים היו בנויות על גבעות שחלשו על סביבותיהן. לרגליהן השתרעו עמקים, שהצטיינו באדמתם הפוריה ובשפע מימיהם. העיר בארות, היא הצפונית ביותר בערים, עמדה על יד הדרך הראשית מהדרום לצפון. היא גבלה עם סביבות בית-אל. בקרבת העיר היו מעיינות ובארות (מכאן – שמה), ששפעו מים. כיום מצטיין הכפר בירה (הוא מקומה של בארות), הסמוך לרמאללה בכרמי גפן וזית וגינות ירק.

העיר השניה, גבעון, שימשה מרכז לגבעונים. היא היתה ככתוב בפרק ט' "עיר גדולה כאחת ערי הממלכה ויושביה גבורים". העיר היתה בנויה במערב דרום של בארות על-יד הכפר ג' ב על גבעה נישאה (מכאן – שמה). לרגליה השתרעה בקעה עשירה במעיינות ובבארות. הבקעה נודעה בבריכה הגדולה שעל-ידה נפגשו בימי דוד צבאות יואב ואבנר. העיר היתה על-יד הדרך הראשית מההר לשפלה ושימשה בימי דוד ושלמה כמקום מרכזי בצפון ירושלים. בה היתה הבמה הגדולה, שעליה העלה שלמה בראשית מלכותו זבחים לה'. בחפירות שהתנהלו בגבעון נמצאו שרידים חשובים מתקופת השופטים ומלכי יהודה.

העיר השלישית, הכפירה, עמדה בפתח הגיא, הנמשך מההר בכיוון מערב ומסתיים על-יד העיר העתיקה אילון שבצפונו של שער הגיא. התל כפירה מתרומם כיום על-יד הכפר קטאנה והוא נראה מצפון לקיבוץ מעלה החמישה. העיר הרביעית, קרית-יערים, בנויה על הגבעה, המתרוממת סמוך לכפר אבו-גוש של ימינו. בסביבתה משתרעת בקעה פוריה ועשירה במים, המעובדת בחלקה על-ידי ערביי אבו-גוש ובחלקה על ידי חברי הקבוצה קרית-ענבים. בדרום השתרע לפניו אזור של יערות, הנזכר בספר יהושע בשם הר היערים. אזור זה מעובד היום היטב על ידי חברי הקיבוץ מעלה החמישה. כגבעון שימשה גם קרית יערים כמקום מרכזי בהרי יהודה.

עם כניעת ערי הגבעונים השתלט יהושע בדרך החשובה מההר אל השפלה.
בדרך זו ובאזור השפלה הנחיל יהושע לכנענים תבוסה רבה. נציין, אגב,
שבכל התקופות בתולדות ארץ-ישראל התלקחו מלחמות במבואות הרי יהודה,
בעמק אילון, בבית חורון ובגבעון, שתכליתן הגנת הרי יהודה בפני צבאות
שעלו מהמערב...

(מתוך הספר "שיחות במקרא", העורך ב. צביאלי, הוצאת רשות השידור קול ישראל 1968, ההדגשות שלי. ש.פ.).

חידה י"א

=====

(יהושע פרק י')

נושא החידה: מלחמת גבעון וכיבוש הדרום.

חלוקת החידה:

שיעור א' שלב א' של המלחמה; גירוש המלכים הרחק מאזור גבעון, פסוקים א' - ט"ו.

שיעור ב' שלב ב' של המלחמה; מלחמה לכיבוש הדרום. כיבוש דרום השפלה, פסוקים ט"ז - ל"ו.

שיעור ג' שלב ג' של המלחמה; כיבוש ההר וסיכום כל הנצחונות במלחמת הדרום, פסוקים ל"ג - מ"ג.

בחינות דידקטיות ופרשניות

- (1) לפי דעתנו חלוקת החידה לשלושה שיעורים תואמת את תיאור העניינים בכתובים (ואין זאת חלוקה שרירותית בלבד). בעייננו בפרק, נבחין בבירור בשלושה שלבים במלחמת הדרום. שלבים אלה לא תוכננו מראש, ורק אחרי סיום השלב הראשון התברר ליהושע, שיש לאסוף את פירות הנצחון להמשיך בכיבוש הדרום כולו. לפי הכתובים נראה שתחילה לא התכוון יהושע אלא להיענות לבקשת העזרה המהירה של תושבי גבעון (גם בעניין זה רואים אנו היסוס כלשהו - ויעידו על-כך דברי העידוד של ה': "אל תירא מהם" וכו' - פסוק ח', ועיין גם במדבר רבה ח'-ד'). "וכי בשביל הגבעונים הללו אנו מטריחים על הציבור?" כן יוצא ממקור אחר, שיהושע ראה תחילה במלחמת גבעון מלחמת רשות בלבד. ברם, ייתכן שיש לחלק את הפסוקים א' - ט"ו לשני שיעורים: א' - וז' - ט"ו וללמד את הקטעים האלה באינטנסיביות (ראה שיקול דעת בראשית השיעור השני של יחידה זו).

- (2) הגבעונים, שכפי הנראה, פורקו מנשקם על ידי יהושע, אינם מסוגלים

להחזיק מעמד נגד צבא העונשין של מלכי הדרום. מצורת הפנייה של הגבעונים אנו מבינים כי עזרה מהירה זו היתה נחוצה להם, ויהושע הבין כי עליו לנפץ מיד את הטבעת שהתהדקה מסביב לגבעון; הוא מזדרז איפוא, ותוקף את האויב. מלכי הדרום שהופתעו והמהומה במחנה שלהם רבה, אך סיבת המהומה אינה רק בהתקפת כוחות צבא ישראל אלא בעיקר בהתערבות האלוקית במהלך המלחמה:

-...רבים אשר מתו באבני הברד

מאשר הרגו בני ישראל בחרב.

בשלב זה מבקש יהושע מאת ה' את הארכת היום, כדי שהאויב לא יספיק לברוח ולהתחמק (יש להכות באויב ולהביאו למצב שלא יוכל עוד לשוב להתארגן, ולא יוכל להפריע את תכניותיו של יהושע בעתיד הקרוב) בקשתו של יהושע נתמלאה. האויב הוכה וגבעון שוחררה. מסתבר, שיהושע מחליט, בשלב זה לחזור לגלגל ולהתכונן לאט לאט להמשך הכיבושים.

נראה שפסוק ט"ו הוא במקומו, כי תכניותיו של יהושע נתגשמו ולכן יכול הוא לשוב לגלגל. אפשר לקבל גם דעת המפרשים, הרואים בפסוק הוראה בלבד לשוב לגלגל, ואמנם מהמשך התיאור מסתבר שהם לא הספיקו עדיין לחזור לגלגל, והשליחים מודיעים ליהושע, שהנצחון הוא גדול מאד, "כי נמצאו חמשת המלכים נחבאים במערה". בהודעה זו מתחיל למעשה השלב השני של המלחמה. יהושע מחליט מיד לנצל עובדה חשובה זו ונותן הוראות חדשות. ברגע זה התמוטט הפיקוד העליון של צבא האויב. יש, איפוא, לזנוב בצבא האויב ולמנוע את חזרתו לערים המבוצרות. כאשר לא יהיה צבא בערים המבוצרות אפשר יהיה לכבוש אותן בלי קרבות ובלי קרבנות. ואכן שרידים בלבד הצליחו להגיע לעריהם (פסוק כ'), אך אלה לא יכלו למנוע את כיבוש ערי השפלה המבוצרות.

ומכאן – לשלב השלישי של המלחמה. תחילה כובש יהושע את ערי השפלה, ובכך הוא מונע אפשרות של התערבות במלחמה מערי החוף

שרכב ברזל להם, ורק אחר-כך הוא עולה על ערי ההר (בפסוק ל"ז
הן נקראות בשם ערי חברון). עם סיום השלב השלישי של מלחמת
הדרום מסכם הכתוב את הכיבושים והנצחונות בכל תקופת מלחמת הדרום
(מפסוק מ' עד סוף הפרק).

הסבר הניסים שבפרק

3.

המפתח להבנת הניסים שבפרקנו הוא במלים "כי ה' נלחם לישראל"
(פסוק י"ד). פסוק זה מזכיר לנו את המעמד של בני-ישראל על-יד
ים-סוף. רק שם יכלו בני ישראל להחריש: "ה' ילחם לכם ואתם
תחרישון" (שמות י"ד, י"ד) ואילו כאן היתה פעילות גדולה גם מצד
בני-ישראל. כבר ראינו את הצורך בהתגלות ניסית של ה' במעבר
הירדן, והנה גם ברגע זה נוצרו תנאים להתערבות ישירה של ה' במהלך
המאורעות. המפרשים מטפלים בעיקר בהסברת הנס השני של "שמש
בגבעון דום". הנס של אבני הברד אין בו משום שינוי מעשה בראשית.
החידוש הוא בהופעת הנס בשעה זאת ובפגיעת אבני הברד באויב בלבד
(השווה למכת הברד בעשר המכות).

הדעות חלוקות בעניין הסברת הנס של "שמש בגבעון דום". המורה
יעיין בפירושים השונים ויביא בפני תלמידיו את הפירוש המתקבל על
דעתו. אנו ממליצים על פירושו של המהר"ל מפראג, המסביר את הנס
כנס מקומי בלבד; השמש שקעה בכל העולם כרגיל ולא היה כאן שינוי
במעשה בראשית. הנס היה באזור המלחמה בלבד, על-ידי-כך קרני השמש
הוארכו והאירו את שדה-הקרב (ראה דעת סופרים על פסוק י"ג;
שם הוא מצטט את המהר"ל מפראג). אנו נוטים לקבל פירוש זה כדי
למנוע ויכוחים על בעיות אסטרנומיות קשות (עיין במלבי"ם וראה את
הבעיות שהוא מעורר).

מהלך השיעור הראשון

(פסוקים א'–ט"ו)

1. המורה פותח את השיעור בשאלה:

כיצד יגיבו אנשי הערים שבקרבת גבעון לכניעת הגבעונים?

התלמידים יציעו 4 הצעות:

- א. לצאת למלחמה מיידית נגד יהושע;
- ב. לצאת למלחמה-עונשין נגד גבעון;
- ג. ללכת בעקבות גבעון ולהיכנע;
- ד. לחכות ולראות מה יעשה יהושע.

רצוי לרשום על הלוח את הבעיה של השיעור ולרשום מן הצד את ההצעות שהציעו התלמידים. השלב הבא יהיה כמובן עיון בספר. העיון כעת הוא משמעותי יותר.

2. קריאת פסוקים א' -ה' ע"י המורה

ניתוח הקטע; הקטע הזה מבליט במיוחד את פחדו של מלך ירושלים ואת הפעולה שהוא נוקט כדי להעניש את ערי גבעון. בניתוח הקטע יש לשים לב לעובדות הבאות:

- א. הפחד נובע מתוך הצטברות מספר בשורות רעות שהגיעו למלך ירושלים
 1. יהושע לכד את העי;
 2. החרים את העי;
 3. יושבי גבעון השלימו עם ישראל.

רושם גדול עשתה במיוחד השלמת הגבעונים, כי "גבעון כאחת ערי הממלכה" וכו'. (יש לרשום נתונים אלה על הלוח, אך עלינו גם להמחיש את המצב הגיאוגרפי שנוצר; ירושלים מנותקת כעת מן המזרח, מן הצפון ומן הדרך המובילה לשפלה).

- ב. מלך ירושלים שולח משלחת לארבע ערי הדרום ומציע להן להילחם בגבעונים.

- ג. חמשת המלכים מתאספים ונערכים למלחמה בגבעון.

3. העמדת הבעיה לקראת עיון בפסוק ו': מה תעשינה ערי גבעון כעת: תילחמנה נגד ברית מלכי הדרום? תיכנענה ותפרענה את הברית עם יהושע? תילחמנה ותקראנה את יהושע ובני ישראל לעזרה?
התלמידים מעיינים וקוראים פסוק ו' בלחש.

התלמידים מנתחים את משמעות הפנייה של אנשי גבעון לעזרת יהושע. המורה עוזר בהסבר המלים הקשות (אל תרף-אל תעזב; השווה: "לא ארפך ולא אעזבך" בפרק א') רצוי לקרוא את הפסוק בקול ולהבליט בקריאה את הפחד הגדול של תושבי גבעון ואת התלות שלהם ביהושע:

אל תרף ידיך מעבדיך

עלה אלינו מהרה

והשיעה לנו

ועזרנו

כי נקבצו אלינו כל מלכי האמורי יושבי ההר.

(שים לב לחוסר-האונים המובע במשפטים קצובים אלה. רצוי גם להעתיק משפט זה על הלוח ולבקש מן התלמידים להציע את ההדגשות (יגש תלמיד אל הלוח וישים קו תחת המלים שהוא אומר להדגיש).

טוב לערוך בשלב זה חזרה קצרה בעזרת דף-עבודה (ראה הצעה בנספח) ולבדוק אם התלמידים מוכנים להמשיך עד הקטע הבא. חזרה שקטה כזאת מגוונת את מהלך השיעור ומונעת עייפות.

4. מה היתה תגובתו של יהושע?

קריאת פסוקים ז' - ט';

יש להבליט בקטע הזה את היענותו של יהושע ואת דברי העידוד של ה'.

על התלמידים לגלות בפסוק ט' את הטכסיסים שבהם משתמש יהושע.

א. ויבא עליהם יהושע פתאם;

ב. כל הלילה עלה מן הגלגל.

שתי הפעולות האלו הפתיעו את האויב, שחשב כי ~~יש~~שתלט על השטח לפני שיהושע יספיק לעלות מגלגל ולערוך את צבאו למלחמה. יהושע ניצל את כל הלילה להליכה מייגעת מגלגל לגבעון וההפתעה היתה שלימה (כפי שנראה להלן). על המורה להסביר בעזרת המפה, שהמרחק מגלגל לגבעון הוא אמנם רק כ-20 מיל, אבל זו היא עלייה מתמדת (חיילי האויב ישנו עדיין; הקרב התחיל לפנות בוקר).

המורה יקריץ על הלוח את המסע של יהושע, והתלמידים יסמנו את המסע הזה

במפותיהם. לפי מפרשים אחדים, הפעולה הראשונה של יהושע היתה לחסום את הדרך חזרה לירושלים, ובכך הכריח את האויב לברוח לכיוון הבלתי-נוח ביותר, לכיוון מורדות בית חורון.

5. מה היו תוצאות הקרב?

קריאת פסוקים י' - י"א ע"י המורה, שאלות-עזר וניתוח הקטע:

א. אילו ביטויים מעידים על השתתפות ה' במלחמה?

ויהם ה' לפני ישראל;

וה' השליך עליהם אבנים גדולות.

רבים אשר מתו מאבני הברד מאשר הרגו בני-ישראל.

ב. שמות המקומות הנזכרים בקטע ומה קרה בכל מקום?

ויכם מכה גדולה בגבעון;

וירדפם דרך מעלה בית חורון (אבנים!);

ויכם עד עזקה ועד מקדה.

רצוי להקריין במטול עילי את המקומות הנ"ל ולהסביר את התפתחות הקרב. (התלמידים יסמנו מקומות אלה במפותיהם). בסימון המקומות תושלם המפה של שלב המלחמה הראשון. (ראה מפה מצורפת בנספח ליחידה זו). על המורה להמחיש לתלמידים את המעבר הצר במורד בית חורון. (ראה פרטים על המקומות הנ"ל בפירושו של י. קיל על הפסוקים). נוסף עוד שחז"ל המחישו את השביל הצר והמסוכן שעבר מבית חורון עליון לבית חורון תחתון במלים אלו: "שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון ופגעו זה בזה, אם עלו שניהם - שניהם נופלים; בזה אחר זה - שניהם עולים (סנהדרין ל"ב, עמוד ב')". על נצחונות נוספים באיזור זה ע"י יהודה המכבי בימי היוונים וע"י שמעון בר גיורא בימי הרומאים - קרא בספרי ההיסטוריה.

ג. מהו הנס שקרה במורד בית חורון. (השוואה עם מכת ברד במצרים).

ועיין במסכת ברכות דף נ"א, ע"א (הרואה אבני אלגביש במורד בית

חורון צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום).

6. קריאת פסוקים י"ג - י"ד ע"י התלמידים בלחש וקריאתם ע"י המורה בקול.

בעת שהתלמידים קוראים ומעיינים בפסוקים, רושם המורה על הלוח באותיות

בולטות: "שמש בגבעון דום"

וירח בעמק אילון"

שאלות לניתוח הקטע

- א. מה אומר משפט זה?
 - ב. באיזה ספר רשומים פרטים נוספים על הנס הזה?
 - ג. היכן הם המקומות הזכורים כאן?
(ציין במפה!)
 - ד. כיצד קרה הנס הגדול הזה? (ראה גישות שונות במבוא של השיעור)
 - ה. מדוע היה צורך בנס הזה? – ה' רצה שהאויב לא יגיע לערי-המבצר שלו ורצה להטיל פחד בלב כל האויבים.
 - ו. מתי קרה לבני-ישראל בעבר שה' נלחם להם – (רצוי לקרוא מתוך ספר שמות: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות י"ד, י"ד).
- בכיתה מתקדמת אפשר להשוות את שני המצבים – חוסר שיתוף פעולה כמעט מצד ישראל, ואילו כאן הם אינם מחרישים כלל; הם מגלים הרבה רצון ויוזמה ולכן ראויים הם לנס הגדול.

חזרה וסיכום השיעור

- הננו מציעים לחזור ולקרוא את השיעור בתפקידים. אפשר לחלק את יחידת השיעור ל-4 חלקים וכל טור בכיתה יקרא חלק אחד:
- טור א' – פסוקים א'–ה';
טור ב' – פסוק ו'.
טור ג' – פסוקים ז' – י"א,
טור ד' – פסוקים י"ב – י"ג.
- אפשר גם לחזור על כל יחידת השיעור כשהספרים סגורים תוך עיון במפה שלפני התלמידים. לבסוף יש להציע לתלמידים שיבחרו קטע אחד ללימוד בע"פ (או להעתקה במתיבה יפה למחברת לשם זכרון!) התלמידים יבחרו בקטע הרצוי להם – ברור, שיש לעודד את התלמידים שיבחרו בקטע הנכון (האחרון, כמובן).

חידה י"א - שיעורים שני ושלישי

(פסוקים ט"ז - מ"ג)

=====

בחינות דידקטיות ופרשניות:

1. בשני השיעורים האלה מספר הפסוקים גדול, אך אין בפסוקים אלה קשיים לשוניים וכן מועטה העלילה בהם. אחרי הכנה טובה ולימוד אינטנסיבי של הפסוקים א' - ט"ו, אפשר שניתן ללמד את כל הפסוקים האלה בשיעור אחד. אולם במקרה זה אנו מציעים לחלק את השיעור הראשון, פסוקים א' - ט"ו, לשני שיעורים א' - ו', וז' - ט"ו.
2. אמרנו בראשית היחידה כילא תכנן יהושע אלא לשחרר את גבעון מן הכיתור של מלכי הדרום בראשות מלך ירושלים. נאמן להבטחתו הרחיק יהושע את צבא האויב. אך מן הניסים הגדולים שקרו במלחמה זו מתברר, שה' קבע מטרה יותר רחבה למלחמה זו: "רבים אשר מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל", יהושע אינו עומד עדיין על גודל המפלה שנחלו כאן כל מלכי הדרום, ולכן הוא עומד לחזור לגלגל, כפי שנאמר בפסוק ט"ו. אך כשנודע לו שהמלכים עצמם מכותרים במערה במקדה הבין שעליו להמשיך ברדיפה אחרי הצבא המובס והחוזר במנוסה לעריו המבוצרות. מדברי המלכים על פסוק ט"ו יוצא שיהושע חשב לחזור לגלגל בשלב זה כדי לנוח קצת מן המלחמה.
- דעה מקובלת אחרת אומרת שכל מה שמסופר בהמשכו של פרק זה אינו אלא פירוט של המלחמה המתוארת כבר עד כה. (ראה פירוש י. קיל: "פסוקים ט"ו - מ"ג הם פרטים ממלחמת יהושע באמורי"). על המורה לבחור בדרך הנראית לו ולהמשיך בשיעור בקו שנקט. בין כך ובין כך יש לעמוד על העובדה שהמלחמה התרחבה מעבר לברית ערי הדרום ובמסע כיבוש זה נכבשות רוב ערי הדרום.
3. יש להמשיך בסימון המקומות הנזכרים בשני השיעורים האלה במפה של התלמידים. המורה והתלמידים רושמים את המקומות לפי הסדר שבו הם

נזכרים בפרק ומסמנים בחיצים את התקדמות יהושע לכיבוש בל הדרום (כאמור, אנו מציעים להשתמש במטול עילי ולהוסיף כל פעם שקף שעליו מסומנים המקומות החדשים). יש, כמובן, להצביע על המקומות האלה גם במפת-הקיר התנ"כית. יחד עם זאת יש להמנע מעיסוק יתר בשרטוטים ובציורים שהרי הם רק בבחינת אמצעי להבנת הפרק ואין הם המטרות העיקריות שלנו.

שאלות לעיון (הצעה לדפי-עבודה):

נושא מס' 1 - תפיסת המלכים והוצאתם להורג:

- (בכיתות חלשות יש לציין בסוגריים את מספר הפסוק שבו נמצאת התשובה).
- א. מי הם חמשת המלכים הנחבאים במערה?
 - ב. מדוע הם נחבאים במערה?
 - ג. מדוע הם נחבאים במקדה? (עיין במפה!)
 - ד. מה ביקש יהושע מן החיילים שתפסו את המלכים?
 - ה. מדוע לא הרגו את המלכים מיד עם תפיסתם? (עיין פסוקים כ"ד - כ"ה).
 - ו. לאן העביר יהושע את המחנה הזמני בעת הרדיפה אחרי האויב?
 - ז. באילו מלים מציין הפסוק את הפחד הגדול שנפל על כל תושבי האזור (פסוק כ"ב)?
 - ח. מתי הוציאו את המלכים מן המערה?
 - ט. מי דן את המלכים?
 - י. מה ביקש יהושע מן הקצינים שלו לעשות לחמשת המלכים?
 - יא. מה רצה יהושע לסמל במעשה זה?
 - יב. מה היה סופם של חמשת המלכים?

נושא מס' 2 - מסע כיבוש הדרום:

1. אילו ערים לכד יהושע אחרי הריגת חמשת המלכים (פסוקים כ"ח-ל"ב)?
ציין במפה (מקדה, לבנה, לכיש).
2. מי הוא המלך שרצה להגיש עזרה למלך לכיש ומה קרה לו?

(יש להדגיש שרק המלך נהרג, אך העיר גזר לא נלכדה באותו יום).

3. אילו ערים נלכדו מיד אחרי נפילת לכיש? (פסוקים ל"ד-מ'). ציין במפה. (עגלון, חברון, לבנה).

נושא מס' 3. - סיכום כיבוש הדרום (פסוקים מ'-מ"ג)

פסוקים אלה מסכמים את כיבוש כל הדרום, יש לציין את הכיבוש על-ידי חיצים, היוצאים לכיוונים שונים בדרום:
לכיוון הר יהודה (ארץ ההג);
לכיוון הנגב (והנגב);
לכיוון שפלת יהודה (והשפלה);
לכיוון המורדות המזרחיים
של הרי יהודה (והאשדות)
ראה מפה מצורפת לנספח. *

כן יש לציין, שכל המסע הזה נמשך ללא הפסקה "פעם אחת" - היה מסע אחד.

הצעות לשיתון ולחזרה לכל היחידה.

1. התלמידים יקבלו מפה אילמת וכל הערים הנזכרות בפרק תסומנה במספרים סידוריים. על התלמידים לזהות את הערים המצויינות ולרשום אותן בשולי המפה.
2. המורה רושם את שמות הערים הכבושות, הנזכרות בפרק לא בסדר הנכון, ועל התלמידים לעיין בפרק ולרשום את הסדר הנכון של הכיבושים.
3. ביחידה י"א יש הרבה אמירות, כגון: "אל תרף ידיך מעבדיך", "שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה" וכד'. המורה יכין רשימה של 10 אמירות בערך והתלמידים ירשמו מי אמר אמירות אלו למי. (אפשר גם לגקש לערוך את האמירות לפי סדר הופעתן בפרק).

יחידה י"ב

(יהושע פרק י"א, פסוקים א'–ט"ו)

ישא היחידה: כיבוש הצפון

חינות דידקטיות ופרשניות:

. יחידה זו כוללת חלק מפרק י"א, והחלק השני של פרק י"א יחד עם פרק י"ב מהווים יחידה נפרדת. ביחידה שלנו מדובר על כיבוש הצפון בלבד, ואילו ביחידה הבאה מובא: סיכום של כיבוש כל הארץ כולל כיבושי משה בעבר הירדן. אפשר ללמד יחידה קצרה זו בשיעור אחד בלבד, אך כיון שמתבקשת כאן השוואה בין כיבוש הדרום לכיבוש הצפון, אפשר שבכיתות מסוימות נצטרך להקדיש ל יחידה שני שיעורים.

. בשיעור זה מתבקשת השוואה בין כיבוש הדרום לכיבוש הצפון. בדרך כלל רצוי לערוך השוואה בסיום הקטע הנלמד, כאשר כל הנתונים בידינו, אך אפשר גם לערוך השוואה בכל שלב לחוד. הדבר תלוי ברמת הכיתה ובהרגלי העבודה שלהם. הנקודות החשובות ביותר להשוואה הן: הבריתות ומטרותיהן, נשק ותכסיסי מלחמה ותוצאות המלחמה. להלן טבלה מסכמת.

כיבוש הצפון

יבוש הדרום:

1. מטרת הברית <u>להתקיף</u> את בני-ישראל.	הברית אינה מיועדת למלחמה
2. בראש הברית עומד מלך חצור (רחוקה מאזור-המלחמה).	בראש הברית עומד מלך ירושלים (קרובה ביותר לאזור-המלחמה).
3. הברית גדולה יותר ומקיפה ערים רבות.	הברית כוללת 5 ערים.
4. סוס ורכב (רכב-ברזל)-נשק <u>שאינ</u> לבני ישראל.	חיל הרגלים.

כיבוש הדרום:

כיבוש הצפון

5. יהושע בוחר במקום המלחמה
ובשדה-המלחמה (הפתעה).
6. ניסים גלויים.
7. יש רק המצווה של "לא תחיה
כל נשמה".
8. ירושלים לא נכבשה
(רק המלך נתפס ונתלה).
9. כיבוש ושליטה על שטחים מורחבים
בדרום עד קדש ברנע.
3. תיאור מלחמת הצפון הוא דרמאטי וקצר מאד, אם כי מבחינת משך המלחמה
היתה זאת מלחמה ארוכה מאד (שבע שנות כיבוש). אך דרך הכתובים לצמצם
ולהצביע על המיוחד במלחמה זו ועל התגשמות ההבטחות שה' הבטיח לבני
ישראל. יש להעמיד את התלמידים על עובדה זו.
4. בכיתה מתקדמת רצוי להרחיב את הדיבור על חצור "כי חצור לפנים היא ראש
כל הממלכות האלה". בימינו נערכו חפירות רבות בחצור הקדומה ונתגלו
תעודות מעניינות המעידות על חשיבותה וגדולתה של העיר. כן נזכרת עיר
זו בתעודות שנמצאו בארכיונים שונים (מכתבי אל-עמרנה, ארכיון מארי).
השם חצור מעיד כנראה על גידורה של העיר. (חצור = גדור, סגור, מבוצר).
היא נמצאת על-יד קיבוץ אילת השחר (ישוב עולים חדש הוקם בשם זה על-
יד ראש פינה). פרטים נוספים ראה באנציקלופדיות, ערך "חצור", וכן ראה
תמונה של "תל חצור" בספר "פני עולם המקרא", כרך ב', עמ' 38. בכל
אופן ברור לנו כעת מדוע מכלה יהושע זעמו על חצור. יהושע מעוניין
"להתיז את ראשו של האויב ולשתק את התנגדותן המאורגנת ויזמתן של ערי
כנען המרובות, שנשארו קיימות אחרי מלחמת הצפון". (ראה עיונים בספר

יהושע, מאמרו של פרופ' י. אליצור, עמ' 7). במלים אחרות: יש להשמיד את העיר הראשית והערים הקטנות יותר תוצאנה מכך את המסקנות (כך יוצא גם מדברי אברבנאל).

פתיחת היחידה:

המורה רושם על הלוח את המשפט: "שקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט". התלמידים מתבקשים להסביר את המשפט (לפי המלים המובנות להם). המורה מזכיר להם היכן מצוי פסוק זה (תהילים ל"ג, י"ז, מתוך פסוקי דזמרה של שבת ויום-טוב ומתעוררת שאלה: מה עניינו של הפסוק לשיעור ביהושע? הרי מאז ש"סוס ורוכבו רמה בים" לא נפגשנו עד כה בסוסים).

כעת מתברר לתלמידים שלפנינו, כנראה, מלחמה חדשה ואמצעי לחימה חדשים. ומכאן – לקריאת היחידה והדגשת המשפטים המדברים על סוס ורכב. עם תום הקריאה יתברר לתלמידים שבני-ישראל עמדו אז בפני אתגר חדש. הכנענים כופים על ישראל מלחמה כשהם מצויידיים בנשק שאינו מצוי בידי הישראלים כלל וכלל (וגם מבחינת המספר הם נמצאים בעדיפות רבה: "כחול אשר על שפת הים לרוב וסוס ורכב רב מאד").

הכותרת הראשית של השיעור היא מעין מסקנה ובדרך כלל אין להתחיל שיעור במסקנה ובמוסר-השכל, אך המטרה שלנו כאן אינה להציג מסקנה לפני העמדת הבעיה אלא לעורר עניין לקראת בעיה חדשה. על התלמידים להבין שקל מאד להגיד לאדם "שקר הסוס לתשועה" וכד', אך האנשים הנמצאים בתוך המערכה זקוקים להרבה אמונה ובטחון בה' כדי לצאת למלחמה בלתי שווה כזאת ולא להיכנע עוד לפני שהמלחמה התחילה. לא במקרה פותח דיבור ה' במלים: "אל תירא מפניהם" (רצוי להשוות עם מצב ישראל לפני פרוץ מלחמת השחרור לפני פרוץ מלחמת ששת הימים ובימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים). עם סיום היחידה רצוי שהתלמידים יחפשו עוד פסוקים בתפילה, המדברים על בטחון האדם "בסוס ורכב" (כל דור ודור "בסוס ורכב" משלו), כגון:

"אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר" (מזמור יענך ה' ביום צרה, תהלים כ'). ועוד.

מהלך השיעור (נקודות לדיון)

א. הערים המשתתפות בברית הצפון (ציון על המפה).

ב. מקום היערכות הכנענים.

ישנן שתי השערות בדבר הזיהוי המדויק של "מי מרום". יש מזהים את המקום בגליל העליון על-יד צפת, ("מעין מרוך") ומסורת קדומה מזהה את המקום בעמק דותן בצפון עמק יזרעאל. ההשערה השנייה מסתברת יותר. לא מתקבל על הדעת שיבין מלך חצור ירכז את רכב-הברזל שלו באיזור הררי שקשה לנוע בו בסוסים וברכב-ברזל. וכן קשה להניח, שיהושע חדר לעומק רב כל-כך בגליל העליון בלי שהבטיח תחילה את העורף (ראה השיקולים המפורטים הנ"ל בפירושו של י. קיל וכן עיין בהערה, בקשר למלחמת ברק ודבורה בסיסרא באזור זה. המפה שהבאנו בנספח מבוססת על דעות רוב החוקרים, המקבלים דווקא את ההשערה הראשונה).

ג. משמעות הציווי של עיקור הסוסים ושריפת המרכבות. "ציווה הקב"ה לאבד הסוסים והרכב, שהיו הגויים נלחמים בהם ובטחו ברכבם כי רב ולא ידעו כי "שקר הסוס לתשועה" וישראל בלא רכב וסוס ניצחום והפילום, כ"ל לה' הישועה" - לפיכך לא רצה הא-ל יתברך שיבוזו (שיקחו ביזה) ישראל להם הסוסים והמרכבות, כדי שלא יבטחו בהם גם הם ויחשבו בלבם כי הסוסים יעשו המלחמות, לפיכך ציווה יהושע לעקור הסוסים ולשרף המרכבות...". (מתוך רד"ק). לפי זה גם ברור מדוע אין להרוג את הסוסים אלא להטיל מום בהם וכן מדוע אין לעקר שאר בעלי חיים.

ד. התכסיס של יהושע במלחמה זו:

א. יהושע מפתיע את האויב ובוחר באיזור הקרב (מושך אותם לאיזור ההרים שבו אין ערך רב לרכב-ברזל). הכנענים התאספו ליד המים כדי להשקות את הסוסים והם לא תיארו לעצמם שיהושע יספיק להגיע במהירות כזאת אליהם.

ב. ההתנפלות של יהושע נעשתה בבת אחת, בכל הכוח העומד לרשותו, כדי להכריע את המלחמה כבר בשלב הראשונים.

"ויבא יהושע וכל עם המלחמה עמו עליהם על מי מרום פתאום ויפלו בהם".

התוצאה היתה בריחת האויב בכל הכיוונים, ומכאן ואילך לא היה קושי בהבסת כל אחד ואחד לחוד.

ה. כיבוש חצור ושריפתה, ראה לעיל במבוא לשיעור.

ו. תוצאות מלחמת הצפון: העתקת מפה, מפה לעמוד זה - בעמוד 207

יחידה י"ג

(פרק י"א, ט"ז-כ"ג ופרק י"ב)

רשא השיעור: סיכומי הכיבושים.

בחנות דיד קטיות:

נפי שנאמר לעיל, מתחיל בפסוק ט"ז סיכום פרשת הכיבושים. הסיכום הזה מתחלק ל-5 חלקים כדלהלן:

- ג. 1) פרק י"א, פסוקים ט"ז-כ', סיכום כל אזורי הכיבוש.
- 2) פרק י"א, פסוקים כ"א - כ"ב, הכרת הענקים מרב אזורי הארץ (הכתוב מזכיר עניין זה בגלל חשיבותו ומיוחדת).
- 3) פרק י"א, פסוק כ"ג: סיום התקופה של כיבוש הארץ ע"י יהושע: "והארץ שקטה ממלחמה".
- 4) פרק י"ב, פסוקים א'-ו', סיכום כיבושי משה רבנו בעבר הירדן המזרחי.
- 5) פרק י"ב, פסוקים ז'-כ"ד, כיבוש עבר הירדן המערבי ורשימת המלכים המנוצחים.

יין להקדיש לקטעים יותר משיעור אחד (בכיתה בינונית) ואנו מציעים להגישו לתלמידים לפי סדר הקטעים שצויינו לעיל.

אין לעמוד עם התלמידים על הזיהויים המדויקים של כל המקומות הנזכרים בקטעים; התלמידים יקבלו מושג כללי על האזורים וידעו לסמן את המקומות העיקריים, הנזכרים פעמים רבות בתנ"ך בקשר לעניינים שונים, וכך שמות של מקומות, שאנו רואים אותם כעת במפת הארץ (כגון מגידו, ערד וכד').
בכל אופן רצוי לעורר אסוציאציות בקשר למקומות, שאנו מעוניינים שהתלמידים יזכרו אותם (אם המורה ביקר במגידו או בערד, יספר משהו ממה שראה, או יראה תמונות וכד').

עם סיום יחידה זו רצוי לשוב ולערוך השוואות בין פרשת כיבוש הארץ

בימינו לבין פרשת כיבוש הארץ בימי יהושע. גם בימינו לא נלקחה הארץ בבת אחת ולמעשה עדיין אנו בתקופת הכיבוש וההתבססות. רצוי לשתף את התלמידים בשיקולים העומדים בפני מדינת-ישראל היום (שיקולים בטחוניים-גיאוגרפיים מול שיקולים דימוגרפיים ותרבותיים). יהיו תלמידינו ערים לבעיות אלה בעת לימוד התקופה הקדומה, "כי מאת ה' היתה זאת", כי אילו עשו הערבים שלום אתנו מיד אחרי מלחמת השיחרור בתש"ח, היינו עדיין "חולמים" על העיר העתיקה, חברון ושכם וכו' וכו'.

ה ע ר ו ת פ ר ש נ י ו ת

=====

א. "הר ישראל" הנזכר בפסוק ט"ז הוא, כפי הנראה, הר אפרים, ולפי הרד"ק נקרא בשם זה משום שיעקב אבינו קנה שם חלקת שדה מאת בעלי שכם. "הר יעקב אבינו ששכן שם והוא נקרא על שמו".

ב. הפסוק "ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה" בא להדגיש שהמלחמות (בשנות הכיבוש) נמשכו זמן רב ואין זה סותר מה שנאמר בפרק י', פסוק מ"ב: "ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת" כי אכן נמשכה מלחמת הדרום במסע כיבוש אחד ללא הפסקה ובלי לאפשר למלכים לשוב אל מחניהם, אולם, ההתבססות בשטחים וכיבוש הצפון נמשכו שבע שנים (עיין בדברי כלב בפרק י"ד, פסוק י').

לפי חז"ל הפסוק הנ"ל בא לספר בגנותו של יהושע (עיין רד"ק). יהושע יכול היה לסיים את המלחמה מהר יותר, אך הוא ידע שעם סיום כיבוש הארץ מסתיים גם תפקידו ולכן "משך את הזמן". המדרש מספר שהוא נענש על כך, כי הוא היה צריך לחיות 120 שנה, כפי שחי משה רבנו: "כאשר הייתי עם משה אהיה עמך", אלא כיון שנתרשל במעשה הכיבוש נתקצרו שנותיו במשך שנים. המדרש משווה אותו למשה רבנו שלא נתרשל במלחמה עם המדיינים, אעפ"י שנאמר לו: "נקום את נקמת בני ישראל מאת המדיינים אחר תאסף אל עמך", וידע שימות אחרי המלחמה הזאת, נזדרז משה ופתח במלחמת מדיין (מדרש רבה כ"ב - ו'). מפרשי המדרש הזה מסבירים שיהושע לא התכוון להאריך במלחמה לטובת עצמו - אלא חשב שאם יאריך

ימים, יהיה הדבר לתועלת לישראל כי הוא יוכל לשמור עליהם שלא יסורו מדרך ה' (עיי' בספר "מוסר הנביאים", פרק א' עמ' 93). מאידך גיסא, מדברי המלבי"ם יוצא, שהארכת תקופת המלחמה היתה מאת ה', שאילו היה יהושע מנצל בשלימות את פירות הנצחון בקרבות המרכזיים, יש להניח שרוב הערים הבודדות היו בוחרות בדרך של הגבעונים וישראל היו מוכרחים לקבלן והיו נשארות בתוך תחומי ישראל, אבל כיוון שיהושע נלחם ימים רבים, הכבידו את לבם ולא השלימו עם בני-ישראל ולכן "את הכל לקחו במלחמה (עיי' "נחלת יהושע", פרק י"א, פסוק י"ט).

ג. הכרת הענקים "בעת ההיא" מתייחסת כנראה לתקופת סיום הכיבושים, כפי שיוצא גם מן הכתובים בפרק י"ד ובפרק ט"ו, אלא שלפי המקורות הנ"ל מתברר שמעשה ההכרתה נעשה ע"י כלב ולא ע"י יהושע. התשובה לכך היא שמכיוון שכלב מוריש אותם בפקודת יהושע, הרי-הם נמנים בכיבושי יהושע (רד"ק, פרק י"א, פסוק כ"א). (אפשרות אחרת ראה אצל י. קיל על הפסוק הנ"ל, הערה מס' 52).

ד. הביטוי "והארץ שקטה ממלחמה" רומז על סיום התקופה של המלחמות, אך עדיין לא נסתיים הכיבוש הפיסי של כל הארץ, הארץ שקטה ממלחמה, כי הכנענים לא יזמו עוד מלחמות וגם בני-ישראל הסתפקו בשליטה הכללית שהיתה להם בארץ, ולכן לא היו עוד מלחמות, אך כפי שנראה להלן: "והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה", עדיין היו הרבה מובלעות כנעניות בתוך השטח הגיאוגרפי הזה, שמעתה ייקרא בשם "ארץ-ישראל".

ה. בין שלושים ואחד המלכים היו כמובן, מלכים שיהושע לא כבש את ארצם כלל (כגון מלך ירושלים, מלך גזר וכו'), אלא שהכתוב מונה את המלכים שנהרגו בעת הקרבות (שבאו לעזור לערים אחרות).

פתיחת השיעור:

המורה פותח את השיעור ושואל את התלמידים על הכיבושים שלמדנו עד כה. התלמידים מזכירים את כיבוש הדרום ואת כיבוש הצפון (אחד התלמידים מסמך על המפה). המורה שואל להמשך הכיבושים. הוא מציע לעיין בפרק י"א, פסוקים

ט"ז - כ"ג. התלמידים מעיינים ולמתקדמים שבהם מתברר מיד שאין הכתובים האלה מספרים על המשך כיבושים אלא על סיכום הכיבושים. המורה מבקש ראיות, שלפנינו סיכום כל הכיבושים ולא תיאור המשך הכיבושים. תלמידים שונים מציעים ביטויים ופסוקים שונים.

(על המורה לעודד תשובות שונות: כגון הזכרת אזורים מן הדרום, הזכרת אזורים מן הצפון, פסוקים י"ט וכ"א ובמיוחד הביטוי: "והארץ שקטה ממלחמה". לאחר הברור הנ"ל מציע המורה לאחד התלמידים לרשום את נושא השיעור של היום על הלוח:

"סיכומי כיבוש הארץ"

בכיתה מתקדמת אפשר לעמוד על הצורך הדידקטי בסיכום ובחזרה אחרי לימוד כל פרשה גדולה. יש לשים לב לחידושים בכל סיכום וחזרה. מכאן ואילך יתנהל השיעור לפי הקטעים שציינו.

סיום השיעור:

סיימנו את כיבוש הארץ ובכך גם סיימנו את החלק הראשון של ספר יהושע. על מה נלמד בחלק השני? על כך - בשיעור הבא... (לספר יהושע כ"ד פרקים בדיוק.

הצעה לעבודה עצמית:

- (1) כל תלמיד יציע 5 שאלות לחזרה בע"פ לפרקים א' - י"ב. אפשר לחלק את הפרקים לקבוצות תלמידים וכל קבוצה תכין שאלות לפרקים אחרים.
- התלמידים יביאו את שאלותיהם; המורה יעבור עליהן ויתקן ויציע אותן לתלמידים. (כל קבוצה תענה על שאלות של קבוצה אחרת). אפשר, כמובן, לגוון את החזרה בדרכים אחרות. אך העיקר הוא שהתלמידים יציעו את השאלות ועל-ידי-כך נוכל לעמוד לא רק על מידת הבנתם אלא גם מה הם הדברים בחומר הלימודים המעניינים אותם.
- (2) קבוצת תלמידים תקבל על עצמה להכין מפה גדולה של מלחמות יהושע לכיבוש הארץ. המפה תהיה בצבעים ותבליט את אזורים-הקרבות השונים (רצוי להוסיף בשולי המפה הערות שונות בקשר לסדר הכיבושים וכד').

(3) סיכום כל התכסיסים, שבהם השתמש יהושע בכיבוש הארץ. ציון המקום לכל

תכסים ותכסים:

א. שליחת מרגלים;

ב. הפתעת האויב;

ג. מסע לילי;

ד. שימת מארבים;

ה. רדיפה בלתי-פוסקת אחרי אויב מובס;

ו. מלחמה בשדה פתוח.

נספח ליחידה י"ג

תכנית כיבוש הארץ (סיכום)

ניתן לחלק את תכנית הכיבוש לחמישה שלבים:

השלב הראשון: כולל את חציית הירדן והתבססות בגלגל.

השלב השני: כולל כיבוש העי והשתלטות על המורדות המזרחיים של

הר אפרים (שליטה על אזור שכס ללא מלחמות).

השלב השלישי: כולל השגת שליטה על ארבע ערי הגבעונים.

השלב הרביעי: כיבוש הדרום.

השלב החמישי: כיבוש הצפון.

להלן נסביר את האסטרטגיה בסדר כיבושים זה. וכן כיצד נתאפשרו כיבושי אויב מבוצר ומצויד בנשק רב בפרק זמן קצר יחסית.

השלב הראשון:

חציית הירדן וכיבוש יריחו נתאפשרו, כפי שראינו, בדרך ניסית גלויה, מכאן ואילך על יהושע לתבנן את מהלך המאורעות, לנצל הזדמנויות צבאיות, להשתמש בתכסיסים צבאיים וכד'. חציית הירדן, כיבוש יריחו והתבססות על אדמת הארץ נעשו בדרך זו, כדי להכניס מורך בלב האויב ובסחון בלב העם.

"למען דעת כל עמי הארץ את יד השם כי חזקה היא

למן יראתם את ה' אלקיכם כל הימים"

(יהושע ד' פסוק 24)

הארץ היא ארץ הקודש ("כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא", יהושע ה', פסוק טו). הארץ הובטחה על-ידי ה', וה' מצידו מראה נכונות לקיים את החלק שלו בברית עם האבות. מכאן ואילך על ישראל לקיים את החלק שלהם: לכבוש את הארץ ולשמור בה את כל מצוות ה'. שלב זה של המלחמה פעל את מלוא פעולתו על ישראל ועל עמי כנען. ישראל התעודדו באמונתם וציפו בבטחון להמשך הכיבוש, ולקיום המצוות הקשורות בכיבוש הארץ וההתנחלות בה.

ואילו עמי בעץ הוכו בתדהמה מהפתיחה הזאת.

"וימס לבבם, ולא היה בם עוד רוח מפני

בני ישראל" (יהושע ה', א')

התדהמה הזאת נראית לעין גם מחוסר כל סימן להגשת עזרה ליריחו או לקדם את פני הרעה ולפגוש את צבא ישראל לפני שיגיעו לעריהם. אומנם, מאוחר יותר, כפי שנראה, נקטו כבר יוזמה, אך לקח מאורעות ראשית הכיבוש ניכר בהתנהגותם בכל תקופת הכיבוש.

בני ישראל מתבססים ומקימים את המחנה בגלגל, ומשם הם יוצאים מדי פעם לכיבושים חדשים. החוקרים מסבירים שהקמת המחנה הראשי בגלגל היתה צעד אסטרטגי חשוב ביותר. יהושע דאג לשמור על קשר סדיר עם עבר הירדן המזרחי. שם היו שניים וחצי השבטים שיכלו לספק את צרכי העם בעת מלחמת הכיבוש. נקודה אסטרטגית זו, יחד עם יריחו, היתה, איפוא, המפתח להמשך כיבוש הארץ, ומכאן – לשלב השני של הכיבוש.

שלב ב'

הכשלון בעי לימד את יהושע ואת העם לקח, שהכיבוש צריך להיות על "טהרת הקודש". ניתן להסביר את הכשלון ככשלון צבאי בלבד, ואת ההצלחה של אחר-כך כהצלחה צבאית בלבד, אך לא כן הדבר ביחס לעם ישראל. הכשלון הצבאי כרוך וקשור בכשלון הרוחני, ורק לאחר תיקון המצב הרוחני אפשר לתקן גם את המצב הצבאי. כמובן, יש לנקוט כל האמצעים הצבאיים הדרושים (פרטים נוספים ראה במבוא). ככיבוש העי עדים אנו לשימוש בתכסיסי-מלחמה ידועים (נסיגה מדומה, הטעיית אויב, התקפה מן המארב, וניהול קרב מרכזי מחוץ לעיר המבוצרת). כאן יש לציין שאנשי העי מקבלים עזרה מן הסביבה (בית-אל), אך הם נופלים בפח שהוטמן להם. החוקרים דנים בשאלה: מדוע אין יהושע עולה מיריחו ישר לירושלים וכובש נקודה אסטרטגית חשובה זו? ברם, השיקולים של יהושע הם כיצד לכבוש שטחים רבים תוך הימנעות מהיתקלות באויב מבוצר ככל האפשר ולחסוך כוח אדם הדרוש לכיבוש מבצרים (שיקול העומד תמיד לנגד עיניהם של

מפקדי צה"ל כיום). שיקול זה מביא את יהושע לכיוון העי, כי כנראה, אזור זה היה דליל ביישובים מוגנים, ודרך וואדי פרעה יכול היה יהושע להגיע לאזור שכם שהיה דליל מאד ביישובים. מתוך יהושע, פרק י"ז, פסוקים י"ד - י"ח, מתברר שהאזור היה מיוער ולא מיושב. יהושע מעדיף לתפוס אזור זה בלי קרבות, להשתלט בכך על מרכז הארץ ולמנוע אפשרות של התחברות בין מלכי הצפון ומלכי הדרום (1). אומנם אפשר שהיה נסיון כזה (יהושע ט', פסוקים א-ב), אך הוא לא עלה יפה, משום שצבא ישראל כבר הפריד ביניהם. (ראה מאמר מפורט ומעניין שלי. קול על כיבוש הר אפרים וירושתו בספר "שיחות במקרא" בעריכת ב. צביאלי, הוצאת קרית ספר עמ' 42 - 42).

שלב ג'

שלב ג' נפתח עם כניעת הגבעונים (צעד זה וודאי לא מתוכנן על ידי יהושע), הגורמת לתפנית חדה בהמשך כיבוש הארץ. תפנית זו הביאה את יהושע להתנגשות מיידית עם מלכי הדרום. יהושע נענה לאתגר ויצא בתנופה להמשך הכיבוש. עלינו להבין את צעדו של מלך ירושלים אשר הכריז מלחמה על הגבעונים. הפסוק אומר שכאשר מלך ירושלים היה עד לנפילת העי ולהשלמת הגבעונים, החליט לקדם את פני הרעה ולהחזיר את השלטון על איזור גבעון (יהושע י', פסוק א). עם כניעת הגבעונים

(1) רצוי להזכיר, שהחקירות הארכיאולוגיות אישרו, שאכן איזור מרכז הארץ לא היה מיושב בתקופת הכיבוש. כל היישובים הנזכרים באגרות תל-אל-אמרנה הם יישובים בצפון הארץ ובדרומה, אך ממרכז הארץ אין יישובים נזכרים, דבר המסתבר, כפי שראינו גם מטענת שבטי בני-יוסף ותשובת-יהושע (י"ז, פסוקים טז-יח); כן מוכיחים המחקרים הארכיאולוגיים, ששכם לא נחרבה בתקופה זו בניגוד לערים רבות אחרות שנחרבו ע"י ישראל. ואכן אין אנו שומעים על קרבות באזור המרכז. נוסף לכך נמצאו יישובים באיזור הר אפרים שנוסדו על קרקע בתולה באזור הר אפרים מהתקופה הישראלית. עובדות אלה מסבירות ומוכיחות כיצד יכלו בני ישראל להגיע מהעי להר עיבל ולהר גריזים, כפשוטו של מקרא.

כותרה ירושלים משלושת עבריה. ומכאן רגישותו המיוחדת של מלך ירושלים ופנייתו למלכי הדרום והשפלה הדרומית לבוא לעזרתו. פנייה זו מודגשת במלים: "עלו אלי ועזרוני" וכו' (י' פסוק ד). מלך ירושלים זקוק איפוא לעזרה מהירה. ברם, אין מלך ירושלים מציע להתנגש ביהושע עצמו, אלא להשיג שליטה על הרי גבעון, לקדם בכך את פני הרעה ולשלוט על הדרכים המובילות לצפון ולשפלה. כאמור, יהושע מנצל הזדמנות זו ומחליט לפגוש את האויבים החזקים הרחק מעריהם המבוצרות.

יהושע מנצל כאן את עקרון ההפתעה במלואו. עלינו להבין שאכן היתה כאן הפתעה כי המחנה היה בגלגל ומגלגל לגבעון המרחק הוא כ-30 ק"מ בערך, בעלייה מתמדת ותלולה. הפסוק מעיד שיהושע מנצל את כל הלילה לעלייה הזאת ופוגש את האויב המופתע עם השחר העולה.

"ויבאו עליהם יהושע ופאור,

כל הלילה עלה מן הגלגל" (יהושע י', פסוק ט).

המהומה היתה גדולה והאויב פתח במנוסה. ניתן ליהושע רמז מן השמים "וה'" השליך עליהם (על האויב) אבנים גדולות מן השמיים... ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש" (יהושע י', יא-יד). יהושע מבריש את האויב הרחק מאזור גבעון. בשלב זה חשב, כנראה, יהושע לנוח, להסתפק בנצחון זה ולחזור לגלגל. אנחנו מבססים דעתנו זו על הפסוק: "וישב יהושע וכל ישראל עמו אל המחנה גלגלה" (יהושע י', פסוק טו). לפי המלמלם, עמד יהושע להפסיק את הרדיפה ולא לאסוף את כל פירות הנצחון ולכבוש את הערים המבוצרות עצמן, ברם, כאשר השליחים הודיעו ליהושע שחמשת המלכים נחבאים במערה במקדה, משנה יהושע את דעתו ומחליט לזנוב באויר ולכבוש את עריהם המבוצרות. יהושע פועל, איפוא, לפי מצבים המתהווים בעת הקרב ומנצל מצבים אלה לצרכיו (2).

(2) לפי פירוש זה נוכל להבין יפה מדוע חוזרות המלים "וישב יהושע וכל ישראל עמו - אל המחנה הגלגלה" (פרק י', פסוקים ט"ו ופסוק מג). בפעם הראשונה הוא חשב לחזור, אך שינה דעתו, ואילו בשנייה, עם סיום המלחמה, חזר לבסס בגלגל.

כאן יש לציין שבכיבוש הדרום כובש יהושע קודם את הערים המבוצרות שבשפלה – מקדה, לבנה ולכיש, ורק אחר כך הוא משתלט על אזור ערי הדרום. החוקרים מסבירים אסטרטגיה זו כנבונה ביותר, כי בכך הוא חיסל את האפשרות של הגשת עזרה מערי החוף, שרכב ברזל להן.

סוף פרק י' נותן לנו את סיכום הנצחונות על איזור הדרום (פסוקים מ-מב). בכך נסתיימה מלחמת הדרום ויהושע וצבאו מתפנים לשלב האחרון בכיבוש הארץ.

שלב ה':

כיבוש הצפון – שלב אחרון זה היה השלב הארוך ביותר, וכנראה, גם הקשה ביותר. הפסוק אומר: "ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה" (יהושע י"א, א), כן רואים אנו בפתיחת פרק י"א שמלכי הצפון נעזרים בכל המלכים שבסביבה הקרובה והרחוקה. והם "עם רב כחול אשר על שפת הים לרוב וסוס ורכב רב מאד" (יהושע י"א, ד). בראש כל המלכים הללו עומד יבין מלך חצור, כי הוא "ראש כל הממלכות" וכפי שמלך ירושלים מרכז את הברית הדרומית, מרכז מלך חצור את הברית הצפונית. מלכי הצפון מתאספים על-יד מי-מרום (3).

בניגוד לברית הדרומית שלא התכוונה אלא לשחרר את גבעון, מתכוונת הברית הצפונית ליזום מלחמה נגד ישראל במקום ובזמן הרצוי. אבל יהושע איננו יכול לשבת בחיבוק ידיים ולחכות ליזמת האויב. בעידוד דברי ה' מקדים יהושע את תאריך הקרב ויוצא בכל כוחו לפגוש את האויב באזור ההערכות שלו. "ויבוא יהושע וכל עם המלחמה עמו עליהם על מי-מרום פתאם ויפלו בהם" (יהושע י"א ז). התנפלות פתאומית זאת בשלבי ההיערכות גורמת לנסיגה מבוהלת של האויב צבא ישראל רודף אחריהם וכובש אזורים נרחבים בצפון. כנראה, צבא יהושע מתפצל לכמה ראשים, המקיפים אזורים נרחבים בצפון ומשתלטים עליהם. אחרי שבירת האגפים מתפנה יהושע למלחמת חרמה בחצור.

(3) הדעות חלוקות בקשר לזיהוי המקום "מי מרום", אך לפי דעת הפרשנים האחרונים יש להניח שהמקום עצמו לא נמצא באזור הררי, שהרי הנשק שלהם מתאים למלחמה במישור. פרטים נוספים ראה ביחידה י"ב.

"וישב יהושע בעת ההיא וילכוד את חצור ואת מלכה הכה בחרב" (יהושע י"א, י). עם השמדת העיר חצור, "ראש כל הממלכות", נגמר שלב אחרון זה בכיבוש הארץ. אמנם תהליך הכיבוש טרם הסתיים. יש מובלעות רבות שצריך להתגבר עליהן, יש מבצרים שצריך ללכוד אותם. "אתה זקנתה, באת בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה" (יהושע י"ג, א). מלחמות הורשה אלה תימשכנה עוד שנים רבות. אך דור זה, דור הכובשים בראשותו של יהושע, עשה את שלו. דור זה פתח תקופה חדשה בתולדות ישראל, תקופת עם ישראל – בארץ-ישראל(4).

(4) כבר העירו המפרשים שיש הבדל בין "לכידה כבוש והורשה". תיאור ברור לשלבי הכיבוש וההתנחלות אנו מוצאים בפרק י"ט, פסוק מז: וילחמו, וילכדו, ויכו, וירשו, וישבו. לא כל האיזור המצוין בפסוקים הנ"ל טוהר סופית ע"י יהושע. כוונת הפסוקים היא לציין שהיתה כאן מלחמה אחת שנמשכה ללא הפסקה (פעם אחת). ובמלחמה הזאת נכבשו כל האזורים האלה, אך עדיין לא התיישבו בהם בני-ישראל וכלב צריך היה להילחם על קרית ארבע (המצודה העיקרית שבחברון). כן לא נכבשו ערים מבוצרות כגון "גזר" (גזר הגישה עזרה ללכיש – אך היא עצמה לא נכבשה). היא היתה מסיבות צבאיות מחוץ לתכנית של יהושע בשלב זה. ואכן, לפי יהושע ט"ז, י-לא הורישו את הכנעני היושב בגזר).

חיידה י"ד

(יהושע, פרק י"ג)

נושא החידה: "הארץ הנשארית" והמצווה לחלק גם את "הארץ הנשארית".

בחירות דידקטיות

1. אנו רואים פסוקים אלה כיחידה נפרדת, ואנו מציעים להקדיש להם שיעור אחד. הפסוקים נותנים לנו את הידיעות הדרושות להבנת הפרקים הבאים, הדנים בנושא של חלוקת הארץ. מתוך הפתיחה של הפרק אנו מבינים שיהושע מפקפק אם כבר הגיע הזמן לחלוקת הארץ, כי הכיבוש עדיין לא הושלם. ה' מזרז את יהושע להתחיל במיבצע הגדול של חלוקת הארץ למרות "הארץ הנשארית".
"אנכי אורישם מפני בני ישראל
רק הפילה לישראל בנחלה כאשר צויתך" (פסוק ו')
2. אנו מציעים להתעכב על הפסוקים א'–ז' ועל הפסוקים י"ד ול"ג (שני הפסוקים המציינים את הסיבה לאי נתינת נחלה לשבט לוי). איך להתעכב כלל על פירוש ההתנחלות של שבטי עבר הירדן (מספיק אם התלמידים מבינים במה מדובר בפסוקים אלה).
3. יש להסביר ולהמחיש לתלמידים את המושג "הארץ הנשארית"; מושג זה יחזור פעמים רבות בספר יהושע ובספרי שופטים (ראה פרק כ"ג "הגויים הנשארים"). חוסר הרצף הסריטוריאלי והימצאות המובלעות הכנעניות בתוך שטח ישראל גרמו לא מעט בעיות בטחוניות ודתיות–רוחניות (דוד המלך סיים את הכיבוש הסופי של א"י). הפרק שלנו מציין את גבולות "הארץ הנשארית" בדרום ובצפון. יש חילוקי דעות בקשר לזיהוי המקומות הן בדרום והן בצפון.
אין ספק שחלק מן המקומות הנזכרים "בארץ הנשארית" נכבשו ע"י יהושע

בסערת הקרב, אך יש הבדל בין מה שכתוב בפרק י': "ואת ארצם לכד יהושע" לבין מה שנאמר אצלנו: " והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה". כדי לרשת את הארץ צריכים להתנחל באזורים הכבושים (רמז למצב בימינו!). "כיבוש", לקיחה "ולכידה" אינם מספיקים לקביעת עובדות טריטוריאליות לאומיות והיסטוריות לטווח ארוך, וזהו מה שהכתוב מציין: "והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה".

שני גושים גדולים מצויינים כאן בגבולות "הארץ הנשארת". גוש אחד הוא הגוש הפלשתי (פסוק ג'), והגוש השני הוא הכנעני בצפון ובצפון מערב (פסוקים ד'-ו'). אין להיכנס עם התלמידים לדיונים מפורטים; עלינו להסתפק בקביעת העובדות הכלליות בלבד.

4. בפרקים בעלי אופי רשימתי יבש כמו פרקנו טוב למצוא נקודות-אחיזה אחדות לדיון ער בלי להיכנס לפרטי הרשימות (שהרי עניינים אלה רחוקים מאד מתחום התעניינותם של התלמידים). הרינו מציעים לדון בהוראת יחידה זאת בבעיות הבאות:
- א. המושג "ארץ הנשארת" (דוגמאות מציאות ימינו).
- ב. מדוע לא כבשו בני ישראל את כל הארץ? (נוסף לנימוק של זקנת יהושע עיין בדברים ז', כ"ב, וכן בשופטים פרק ג').
- ג. מדוע לחלק ארץ שטרם נכבשה? (ציון הזכות על הארץ, לעורר רצון השבטים לכבוש את חלקם).
- ד. לשם מה בכלל לחלק את הארץ? (אולי לא היו השבטים מתפזרים ומיישבים את כל הארץ, ואולי היו פורצות מריבות על שטח מסויים בין מספר שבטים וכד').
- ה. מדוע שבט לוי אינו מקבל נחלה? כיצד היית אתה מקבל החלטה אילו היית משבט לוי?
- (על הדרך שבה חילקו את הארץ, יש לדון בראשית פרק י"ד).

פתיחת השיעור:

המורה פותח את השיעור: סיימנו את נושא כיבוש הארץ. מהו הנושא הבא,

לדעתכם? התלמידים מציעים את הנושא הבא: "חלוקת הארץ".
המורה מציע לעיין בפסוקים הראשונים של פרק י"ג ולראות האומנם זהו הנושא
בפסוקים האלה? לאחר עיון קצר שואל המורה איזה משפט לרשום על הלוח.
ההצעה המתקבלת היא:

"והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה"
מתפתחת שיחה על מושג "הארץ הנשארת"... ועל הנקודות שרשמנו לעיל
בסעיף 4.

סיום השיעור והכנה לשיעור הבא:

יודעים אנו כעת שיש לחלק את כל הארץ, ובכן, על מה נלמד בשיעור הבא?
התלמידים מציעים הצעות כגון: איך יחלקו את הארץ? מה מקומו של כל שבט
על מפת הארץ? מי יקבל ארץ הררית ומי יקבל את אדמת העמק? וכד'...

יתכן שמספר תלמידים יודעים שהארץ נחלקה לפי גורל. במקרה זה יש
לשאול: מה הן הסיבות לחלוקה לפי גורל?

יחידה ט"ו

(יהושע פרקים י"ד - י"ט)

נושא היחידה: חלוקת הארץ.

חלוקת היחידה:

הצעתנו היא לעסוק ביחידה הזאת בדרך אקסטנסיונית בשלושה שיעורים:

(א) השיעור הראשון יוקדש לבעיית חלוקת הארץ לפי גורל ולחלוקת הארץ לתשעה וחצי השבטים. בשיעור הזה יגלו התלמידים את סדר חלוקת הארץ וכן יציינו בקווים כלליים את תחום ההיאחזות של כל שבט ושבט. (אפשר שבכיתה חלשה יידרשו לקטע זה שני שיעורים, שיעור אחד לבעיית החלוקה לפי גורל ושיעור שני לביצוע החלוקה).

(ב) שני השיעורים הבאים יוקדשו לעיון מחדש בנחלת השבטים עם ציון בעיות מיוחדות שהתעוררו בקשר לחלוקת הארץ. (ראה להלן: "אפיזודות מיוחדות בחלוקת הארץ").

הכנות לשיעור הראשון:

א. על המורה להכין 11 שקפים Transparencies למטול עילי. בשקף הראשון יראה את מפת הארץ הבלתי-מחולקת ואת עבר הירדן המחולק - על שאר השקפים. הוא יצייר את גבולות כל שבט ושבט לפי הסדר שבו הם מופיעים בספר:

1. נחלת יהודה;
2. נחלת אפרים;
3. נחלת חצי שבט מנשה;
4. נחלת בנימין;
5. נחלת שמעון (בתוך נחלת יהודה);
6. נחלת זבולון;
7. נחלת יששכר;
8. נחלת אשר;

9. נחלת נפתלי;

10. נחלת דן.

ב. המורה יכין לכל תלמיד בכיתתו את מפת הארץ כשתחומי ההיאחזויות מסומנים בה, אך שמות השבטים אינם רשומים בה עדיין (מפה אילמת).

ג. תמונות נוף מאזורי-הארץ השונים. (תמונות מרהיבות עין לאופי הנחלה של כל שבט ושבט - ראה בספר "פני עולם המקרא", חלק ב', עמ' 44-59 (רצוי להכין מסול תמונות (Opaque Projector) לשם הצגת התמונות בפני כל התלמידים בבית אחת).

ד. עיון מוקדם במקורות הבאים: במדבר כ"ו, נ"ב - נ"ו; וכן ל"ג, כ"ד. בבלי, בבא בתרא קכ"ב, ע"א, ספרי במדבר קל"ב, ופירוש המלבי"ם לחלוקת הארץ, בפרק י"ט פסוק א'.

מהלך השיעור הראשון

1. המורה רושם בצורת כותרת על הלוח את נושא השיעור: "חלוקת הארץ". הוא מצייר את מפת הארץ ושם סימן-שאלה גדול במרכזה.

"חלוקת הארץ"

וכעת באה השאלה: מי רוצה לקבל על עצמו לחלק את הארץ?

כוונת פתיחה זו היא לאפשר לתלמידים השתתפות פעילה בדיוני הכיתה מתוך זווית ראייה אישית. אפשר שנצטרך להביא דוגמאות נוספות מחיי הסביבה, כדי להמחיש את הבעיה של "חלוקת ארץ". בכל אופן, אם מעוניינים אנו במעורבות התלמידים בחומר הנלמד, עלינו לחשוב תמיד כיצד להביא את התלמיד אל הבעיה וכיצד להביא

ול התלמיד (הפגשה מוצלחת של התלמיד עם החומר הנלמד היא ממעשה האמנות המקצוע ההוראה).

התלמידים "מתנסים" בתפקיד של מחלקי הארץ, מציעים את הצעותיהם ומעיינים בפסוקים א' -ב'. מתפתחת שיחה על חלוקה לפי גורל ועל הבעיות העשויות להתעורר כשמחלקים ארץ לפי גורל. המורה מציע לעיין במצוות הנחלת הארץ לפי גורל בספר התורה. המורה קורא לתלמידים את הפסוקים מספר "במדבר" המצווים על חלוקת הארץ לפי הגורל (במדבר כ"ו, נ"ב - נ"ו) ומדגיש את הביסויים: "אך בגורל יחלק את הארץ", ו"על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט". לפי המקורות מתברר שלא היתה כאן הסתמכות על גורל עיוור שהיה משאיר הרבה מרידות בלב אלא "שהגורל התאכזר להם". החלוקה היתה על פי ה' "באורים ותומים" ואחר-כך הטילו גורל, אז התברר לשבטים שנחלתם נקבעה על ידי ה' ועליהם לקבל את רצון ה' (ולא את רצון "הגורל העיוור").

יענ"ד חלוקת הארץ על-פי האורים והתומים ועל-פי גורל באה לחזק את הרעיון של "כי לי כל הארץ". אילו כבשו השבטים לעצמם נחלות היו באים להרגשה של 'כוחי ועצם ידי' וממילא כל שבט שהיה לו יותר כוח היה כובש יותר (השווה ושתלטות המדינות הקולוניאליות על אפריקה וכו'). הגורל נעשה כדי למנוע זרימה אלילית זו וכדי לקבוע שארץ-ישראל אינה כשאר הארצות שבעולם (שום ארץ לא נחלקה לפי גורל); ה' רצה שנדע כי הארץ היא שלו ועלינו לקבל החלטתו ולזכותו של השבט על כל שעל ושעל של הארץ הזאת. את חלוקת הארץ לשבטים ול-פי הנבואה אנו רואים גם מתוך ברכת יעקב אבינו ומברכת משה רבנו. ברכותיהם ובעות את עתיד חלוקת הארץ לפי גורל.

לסיכום בעיית חלוקת הארץ לפי גורל ולפני שנעבור לביצוע החלוקה מציעים אנו לתת לתלמידים דף עבודה לפסוקים א' -ה' (ראה נספח מס' 1).

חלוקת הארץ לשבטים:

המורה מקרין על הקיר את השקף הראשון ומחלק לתלמידים את המפות האילמות. המורה שואל: מי הוא השבט הראשון שמקבל את נחלתו? המורה מפנה את התלמידים לראשית פרק ט"ו. התלמידים מעיינים ומוצאים, שהשבט הראשון הוא יהודה. המורה שואל: באיזה אזור קיבל שבט יהודה נחלה? התלמידים מחפשים סימני זיהוי מפסוק ב' והלאה. המורה מקרין את השקף של שבט יהודה, התלמידים מסמנים במפותיהם את נחלת יהודה. מכאן ואילך

תפקידו של המורה לכוון את התלמידים לפסוקים המתאימים ועל התלמידים להציע למורה את סדר חלוקת הארץ ואת סדר הקרנת השקפים על הלוח עד שבסוף השיעור נקבל את מפת חלוקת הארץ (ראה בנספח). שים לב שיהיה מינימום של מקומות מסומנים במפה – אין להרבות. בכיתה מתקדמת יש לעמוד על שני השלבים בחלוקת הארץ; בשלב הראשון מקבלים שבט יהודה ושבטי בני יוסף את נחלותיהם ובשלב השני, בשילה, מטילים גורל לשבטים הנותרים. (שים לב לוועדה שנתבקשה להכין את מפת הארץ – "כתיבת הארץ").

הצעות לשינון ולחזרה:

- א. התלמידים יצבעו את נחלות השבטים (במפותיהם) בצבעים שונים ובכך יבליטו את נחלת כל שבט ושבט.
- ב. מספר תלמידים יתנדבו להכין מפת-קיר גדולה לכל הכיתה.
- ג. תלמידים אחרים יגזרו מקרטון צבעוני את נחלות השבטים. התלמידים "ישחקו" ויתאמנו בהרכבת הנחלות בצורה הנכונה. (אפשר, כמובן, למספר את הנחלות ולהקל בכך את ההרכבה על התלמידים).

המטרה העיקרית היא שהתלמידים ילמדו בדרך העשייה והמשחק למקם כל שבט ושבט במפת ארץ-ישראל ויתמצאו בציון המקומות המרכזיים על מפת הארץ. התמצאות זאת תביא תועלת רבה מאד בלימוד נביאים ראשונים ובשאר המקצועות הקשורים בידיעת ארץ-ישראל.

הערה לכל השיעור

בבית ספר שאין בו מטול עילי אנו מציעים להכין על נייר-קרטון גדול את מפת הארץ כשרק תחומי ההיאחזויות מסומנים בה. השיעור הוא כפי שהצענו לעיל, והמורה (יחד עם התלמידים) יסמן במפה שלו את שמות השבטים לפי סדר ההתנחלות, וכן יציין מקומות מרכזיים לזיהוי נחלת השבט; יריחו, שילה, באר-שבע, בני ברק (הגדה של פסח), יפו. ראה המפה בנספח.

חידה ט"ו (חלק שני)

(פרקים י"ז - י"ט)

נושא השיעור:

אפיזודות מיוחדות בפרשת חלוקת הארץ, שראוי כי ניתן דעתנו עליהן. כל אפיזודה כשלעצמה חשובה ומכילה מטען של ערכים מוסריים וחינוכיים חשובים. אנו מציעים לעסוק בכל אחת מן האפיזודות דלהלן ולשם כך יהיו דרושים לפחות 2 שעורים שלימים. (אפשר, כמובן, לדלג על חלק מן האפיזודות או להוסיף עליהן מאלה שדילגנו עליהן. הכל תלוי בשיקול דעתו של המורה ולפי רמת הכיתה ותנאי המקום והזמן).

להלן נזכיר את האפיזודות ונעיר הערות פרשניות ודידקטיות לגבי כל אחת מהן. המורה ישתדל לעורר את הבעיה המרכזית שבאפיזודה הנדונה, ימחיש אותה על-ידי דוגמאות אקטואליות מחיי התלמידים וישתף את התלמידים בחיפוש פתרונות צודקים מתוך דיון בעל-פה ועיון בספר.

א. פרשת כלב בן יפונה - פרק י"ד, פסוקים ו' - ט"ו: עוד לפני שניגשו

בני ישראל לחלק את הארץ בא שבט יהודה ותבע את זכותו של כלב לקבל נחלה בלי גורל. זכות הבכורה לא עוררה כל התנגדות בעם. מכאן שהתביעה נתקבלה פה אחד כצודקת. המורה יברר אם יש בין התלמידים מישהו הזוכר את השם "כלב בן יפונה", ובעזרת התלמידים יספר המורה את הרקע לדרישה כלב, לפי ספר במדבר. המורה יצטט את דברי הכתוב: "ויהם כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה" (במדבר י"ג, ל'). וכן יצטט את הבטחת ה'; "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי, והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה" (במדבר י"ד, כ"ד) כל התלמידים כבר למדו על העיר חברון (עיר האבות) בספר בראשית ורצוי לחזור על הפרטים הידועים לתלמידים מן המקור בבראשית. ובכן, כלב מבקש את העיר חברון והוא מוכן להילחם בענקים ולהכריז אותם סופית (אותם הענקים שהפחידו את המרגלים!). לפנינו, איפוא, דוגמה של אדם בעל אומץ-לב, שלא נבהל ממראה עיניו כשאר המרגלים ("ושם ראינו את

הנפילים בני ענק מן הנפילים, ונהי בעינינו כחגבים וכך היינו בעיניהם" – במדבר י"ג, ל"ג). הוא ראה כבר בשעה שביקר בארץ כמרגל, שבעזרת ה' אפשר יהיה להתגבר גם על הענקים האלה – ועכשיו שהגיעה השעה הוא רואה זאת לעצמו כזכות מיוחדת להילחם בענקים אלה ולרשת את עירם ירושה נצחית. אכן, זכות גדולה היא לאדם להיות "מן החולמים ומן המגשימים כאחד". מעשהו של כלב יכול לשמש דוגמה חינוכית. לדרך של קבלת זכויות מיוחדות תמורת שירותים מיוחדים למען העם כולו.

הערה פרשנית:

מפרשים שונים מטפלים בבעיה של כיבוש חברון, הנזכר מספר פעמים בספר. לפי י', ל"ו כובש יהושע את חברון; יתר-על-כן לפי י"א, כ"א מכרית יהושע את הענקים מחברון, ואילו, לפי פרקנו כלב בן יפונה הוא שנלחם למען חברון והוא שמכרית ממנה את הענקים. והרי מספר חשובות אפשריות: יהושע אמנם לכד את חברון בעת מלחמת הדרום. אך מכיון שבני ישראל לא התנחלו מיד באזור, חזרו הכנענים והתבצרו במקום. ולכן היו זקוקים להכרית מחדש את הענקים והכרתה זו נעשית אח"כ על ידי כלב. אמנם, בסיכום מלחמת הכיבוש (פרק י"א) מונה הכתוב את הכרת הענקים כפעולה של יהושע. אך כיון שכלב מנהל מלחמה זאת באישורו של יהושע, הרי היא נחשבת בין מעשי הכיבוש של המפקד הראשי (יהושע). כך נוהגים גם בימינו. כאשר המפקד העליון מודיע "שכבש" מקום מסוים, אין פירוש הדבר שהוא פקד אישית על מיבצע הכיבוש והשתתף בו, אלא מפקדי השדה שכבשו את המקום עשו כן ביזמתו ולפי אישורו של המפקד הראשי. אפשר עוד לפרש, שיהושע לכד את העיר והכרית אמנם חלק מן הענקים, אלא שעדיין נשארו המצודות שבעיר וביניהן זו המרכזית הנקראת "קרית ארבע". האדם הגדול בענקים הוא וכלב ביקש להתמודד גם עם מצודה אחרונה זו. אגב: השם חברון, כנראה, בא משורש "חבר". חברון היתה מחוברת משכונות שונות ובכל שכונה היתה מצודה.

להלן הצעה: "דף לעבודה עצמית" בכיתה אחרי קריאה ושיחה בע"פ על הנושא (נספח מס' 2).

ב. פרשת כיבוש קרית ספר ע"י עתניאל בן קנז ובקשת הברכה של עכסה בת כלב (פרק ט"ו, פסוקים ט"ו - י"ט).

במביצע הכרתת הענקים מערי הדרום בשלהי הכיבוש עולה כלב בן יפונה לכבוש את המצודה הנקראת בשם "קרית ספר" שבעיר דביר. כלב מעודד את הכיבוש על-ידי הבטחה פרטית משלו. הוא מבטיח את עכסה בתו לאשה כפרס לכובש.

שים לב! כלב אינו מבטיח את העיר עצמה (כפי שהובטחה לו העיר חברון); הוא אינו יכול לעשות כן, חלוקת הארץ אינה אלא לפי גורל. הוא מבטיח את בתו. עתניאל, אחיו החורג של כלב, זוכה בפרס, אך הוא רוצה גם שדה מכלב כמתן שילוחים לעכסה. הוא מסית את עכסה לבקש חלקת שדה עם מעינות מים. עכסה עושה כמצות בעלה ומקבלת "גולות עיליות וגולות תחתיות". לפי מפרשים אחדים "ארץ הנגב" כאן אין משמעה שהיא קיבלה חלקת-שדה יבשה שהרי בתחילה לא קיבלה כלום. "ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת אביה שדה", אלא שהיא דברה ברמזים ורצתה לומר: נתת לי "ארץ הנגב", זאת אומרת: לא נתת לי כלום כשילוחים. כלב הבין את הרמז ומילא את בקשתה ובקשת בעלה עתניאל בן קנז.

ג. פרשת התביעות של שבטי בני יוסף לנחלה נוספת (פרק י"ז, פסוקים י"ד-י"ח):

לפנינו משא ומתן מעניין ביותר בין שבטי בני יוסף לבין יהושע. הויכוח הולך ומתפתח מסביב לשתי טענות של שבטי בני יוסף והרי סדר הויכוח: א. הטענה הראשונה של שבטי בני יוסף: אנחנו עם רב והשטח שלנו להתיישבות מצומצם מאד.

תשובת יהושע: עלה לך היערה ובראת לך שם... ("עם רב" מסוגל לבצע פעולה קשה זו).

ב. טענת השבטים: גם אם נברא את היער, לא יספיק לנו. אנחנו זקוקים לעמק ואילו שם יושבים הכנענים החזקים עם רכב-הברזל שלהם.

תשובת יהושע:

הרי אתם "עם רב". אם כן, תוכלו להילחם גם בכנעני, יהושע מציע להם, איפוא, לעשות שתי פעולות משום שהם עם רב".

א. בירוא יערות והכשרת קרקעות נוספות לשדות מיזרע;

ב. לגרש את הכנעני מאדמות-הענק הפוריות.

יש לשחזר את הדיון הנ"ל בכיתה ואפשר עוד להרחיבו לפי דמיון התלמידים. כדאי להעיר לתלמידים שבמשך הדורות נשמדו רוב היערות הטבעיים בא"י, ובימינו הקרן הקיימת לישראל אוספת כספים מן היהודים בכל העולם כדי לנטוע מחדש יערות בארץ (זו הזדמנות מצויינת לעודד את התלמידים להשתתף במיבצע נטיעת יער בא"י. פנה לנציג קק"ל באיזור והוא יציע הצעות מעניינות לפעולה כיתתית). ברם, בהרבה מקומות בעולם עדיין יש צורך לברא יערות, כדי להכין שדות מיזרע לאוכלוסיה ההולכת וגדלה. הלקחים החינוכיים והמוסריים מסיפור זה הם:

א. יהושע דורש את טובת עמו ולא את טובת שבטו. כשהטענה צודקת ומוסרית, הוא מסכים לה (כלב!) וכשהטענה אינה צודקת, גם אם היא באה מבני השבט שלו, הריהו מתנגד לה בתוקף.

ב. "עם רב" מסוגל בכוחות משותפים לעשות מעשים גדולים הן בהתגברות על האויב שבטבע והן בהתגברות על האויב המדיני. הדביקות במטרה. העיקר הוא: לנצל כל שטח אדמה בא"י לטובת תושביה, "עת לנטוע ועת לעקור נטוע". הכל לפי תנאי הזמן והמקום.

הקמת משכן בשילה - המרכז הדתי החדש

פרק י"ח, פסוק א'

לאחר שנכבשה הארץ הגיע הזמן לקבוע את מקום משכן ה' שהיה עד כה בגלגל. שילה, שבנחלת שבט אפרים, נבחרת כמקום למרכז הרוחני (יש אומרים שהשם שילה בא מ"שורש" שלה" "שלוה", מנוחה; ישליו אהבין). המשכן בשילה עמד לפי חז"ל 369 שנה. וכדי לסמל שאין זה בית-המקדש הקבוע,

מספרת הגמרא, שהמשכן בשילה היה בבית-אבנים, אבל לא קירוהו בתקרה אלא חיפיהו ביריעות ובכך סימנו את ארעיותו.

רצוי לעמך בכיתה על חשיבות קביעת המקום המרכזי עוד לפני שבני-ישראל מתפזרים אישלאהליו. מכאן ואילך תצא ההוראה מן המרכז הדתי הזה לכל

בני-ישראל וכבר בפרקנו (פרק י"ח) מדגיש הכתוב את קדושת המרכז

וחשיבותו הדתית והלאומית...! אשליך לכם גורל לפני ה' בשילה". (פסוק ח')

... "ויבואו אל יהושע אל המחנה שילה" (פסוק ט') "וישלך להם יהושע גורל

בשילה לפני ה' ויחלק שם יהושע את הארץ לבני ישראל כמחלקותם" (פסוק י').

ה. פרשת "כתיבת הארץ"

פרק י"ח, פסוקים ב' - י'.

אף-על-פי שהכיתה כבר "חילקה" את הארץ לכל השבטים, רצוי לחזור על קטע

זה ולעמוד על שלושת השלבים בחלוקת הארץ. השלב הראשון נתבצע על ידי

משה לשניים וחצי השבטים בעבר הירדן. בשלב השני קיבלו שבט-יהודה

ושבטי בני יוסף את נחלתם, ובשלב השלישי קיבלו את נחלתם יתר שבעת

השבטים. רצוי לעמוד כאן על האופן בו נעשתה החלוקה. ראשית התהלכו

בארץ "וכתבו אותה" (הכינו מפות!), חילקו את הארץ לשבעה חלקים; יהושע

הטיל גורל והגורל הוא שקבע איזה חלק יקבל כל שבט (וכבר הסברנו שלפי

הגמרא, בבא בתרא קכ"ב, ע"א, נעשתה החלוקה בגורל ברוח-הקודש).

ו. יהושע מקבל נחלה מיוחדת; סיכום הפרשה של הנחלת הארץ

פרק י"ט, פסוקים מ"ט - נ"א.

אנו מציעים לא לדלג גם על קטע קטן זה, לא רק משום שהוא מסכם את

כל הפרשה שלנו, אלא משום שאנו למדים מכאן על אישיותו של יהושע

ועל יחסו של העם אליו.

א. יהושע עצמו אינו נוחל אלא לאחר גמר החלוקה כולה; הוא אחרון הנוחלים

ב. גם יהושע נוחל על פי ה' בלבד ("על פי ה' ניתנה לו העיר אשר שאל")
ואין הוא יוצא מן הכלל בהתנחלות.

- - - - -

נספח ליחידה ט"ו

נספח 1

דף עבודה לתלמיד
(פרק י"ד)

קרא פסוקים א' – ה' וענה על השאלות הבאות:

(1) מי הם האנשים שהנחילו בארץ כנען את בני ישראל

א.

ב.

ג.

(2) איך יחלקו האנשים האלה את הארץ?

(3) לכמה שבטים חילקו את ארץ כנען?

(4) לכמה שבטים חילק משה נחלה? כתוב את שמותיהם.

(5) איזה שבט לא קיבל נחלה לא בעבר הירדן המזרחי ולא בעבר הירדן המערבי?

(6) כתוב את שמות השבטים שקיבלו נחלה בארץ כנען.

1 6

2 7

3 8

4 9

5 חצי שבט

שאלות רשות

(8) עיין בספר "במדבר", פרק ל"ד, פסוקים ט"ז-כ"ט; ספור את מספר "ראשי אבות המטות" (הנשיאים) שהשתתפו בחלוקת הארץ. רשום כאן את המספר הכללי (כולל יהושע ואלעזר הכהן) שהיו אחראיים לחלוקת הארץ.

(9) מה דעתך – מדוע לא קיבל שבט לוי נחלה?

(10) מה דעתך – מדוע נחלקה הארץ לפי גורל דוקא?

נספח מס' 2

דף עבודה לחלמיד

פרק י"ד, פסוקים ו' – ט"ו

א. קרא פסוקים ו' – ט"ו וענה על השאלות הבאות:

1. איש אחד ומשפחתו משבט יהודה מבקש שיתנו לו נחלה בלי גורל –
מה שם האיש?

2. איזו עיר הוא מבקש? (קרא פסוק י"ב ופסוק י"ד).

3. מדוע מבקש האיש הזה דווקא את העיר הזאת? קרא פסוקים ז' – י"א.

4. מדוע מסכים יהושע לתת לאיש הזה נחלה בלי גורל?

5. מה היה שם העיר הזאת לפני?

6. עיר זו נזכרה בספר בראשית פעמים רבות והיא עיר מקודשת עד היום הזה. מדוע?

יחידה ט"ז

(פרק כ' - כ"א)

נושא היחידה: קביעת ערי מקלט וערי הלויים.

חלוקה לשיעורים:

שיעור א'. קביעת ערי המקלט בא"י המערבית (פרק כ')

שיעור ב'. קביעת ערים ללוויים. (פרק כ"א).

בחינות דידקטיות ופרשניות:

(1) המפרשים רואים את שני הפרקים האלה כיחידה עניינית אחת. פרק י"ט מסתיים בחלוקת הארץ הכבושה בין השבטים השונים... "ויכלו מחלק את הארץ". ואילו פרקים כ' - כ"א מספרים על הנתינה שבטי ישראל חייבים לתת מאדמתם (שכבר ניתנה להם לנחלה) ערי מקלט וערים לשבט לוי. שני הפרקים הנ"ל מדגישים את פעולת הנתינה מצד בני-ישראל "תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי עליכם ביד משה".
ה' ציווה ביד משה לתת לנו ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתנו".

כן חוזרים הביטויים "ויתנו" ו"ונתנו" פעמים רבות בפרק כ"א הן לגבי ערי המקלט והן לגבי יתר ארבעים ושתיים ערי הלויים. עד עתה "קיבלו" בני ישראל. מעתה עליהם ללמוד גם לתת.

(2) יתר על כן, שני הפרקים הנ"ל מדגישים, שהמצוות הללו (קביעת ערי מקלט ונתינת ערים ללוויים) הן מצוות שנצטוו בני ישראל על-ידי ה' מפי משה, וכעת הגיע הזמן לקיימן (בקשר למצוות קביעת ערי מקלט בא גם ציווי מיוחד של ה' אל יהושע לקיים את המצווה שנאמרה למשה רבנו בתורה). לפיכך יש לראות בשני הפרקים כ' - כ"א עניין אחד ויחידה לימודית אחת. גם בתורה (במדבר ל"ה) נאמרו שתי המצוות יחד, אלא ששם הסדר הפוך; קודם מסופר על המצוה של נתינת ערים ללוויים, ואח"כ באים דיני הרוצח וערי המקלט.

(3) עד עתה עסקנו בכיבוש הארץ ובחלוקתה. שתי הפעולות האלו הן הבסיס הפיסי בארץ וקיום ההבטחה הפיסית מצד ה'. אולם מעתה עלינו לעסוק ב**ביסוס הרוחני** בארץ. קביעת ערי הלויים בכל חלקי הארץ ו**פיזורם בין כל שבטי ישראל** הם ההבטחה לשמירה הרוחנית על הארץ.

(4) דין רוצח בשגגה, כל הנושא של עיר מקלט מופיע בתורה מספר פעמים (שמות כ"א, י"ג; כל פרק ל"ה בספר במדבר; ודברים י"ט, א' - י'). אם התלמידים למדו ומכירים חלק מן המקורות הנ"ל, יש לחזור עליהם בהזדמנות זו ולבנות את הידיעות החדשות על הידיעות הקודמות. ואם התלמידים טרם למדו את המקורות הנ"ל יש להצביע על המקור בתורה (המורה יקרא פסוקים אחדים). במקרה זה יש להסתפק בדינים העיקריים ואין להיכנס לפרטי הדינים (על כך ילמדו בתורה).

המטרות של החידה:

1. אחרי שגמרו את חלוקת הארץ בא הציווי של קביעת ערי המקלט "ויכלו לחלק את הארץ... וידבר ה' אל יהושע לאמר... תנו לכם את ערי המקלט". לדעת המפרשים באה סמיכות פרשיות זו ללמדנו עיקרון חינוכי חשוב. במשך שנים, בעת המלחמה על כיבוש הארץ, התרגלו בני-ישראל להרוג בני אדם וחיו על החרב. ישנה, איפוא, סכנה, שישתמשו בחרב לפתרון בעיותיהם היום-יומיות במריבות פנימיות, ויתפשט הרצח בישראל. לכן בא כעת הצו לשמור על צלם האדם ועל קדושת החיים. יש להציל את ההורג בשוגג מידיו של גואל-הדם, אולם ההורג בשוגג יצטרך לוותר על החירות שהיתה לו עד כה (גם להורג בשוגג מגיע עונש!) , ומעתה יהיה צמוד לעיר המקלט. דרך אגב מלמד אותנו הפרק הזה, שיש דין ויש דייק בישראל, ולא "איש הישר בעיניו יעשה". עניין חינוכי זה חייבים היו בני-ישראל ללמוד מיד עם חלוקת הארץ. קביעת ערי המקלט, סימון הדרכים לערי המקלט וקביעת ערי הלויים (גם הן קולטות! ועיין מכות י', עמוד א) שימשו הזדמנות נאותה ללמד את דור הכובשים להימנע משימוש בכוח החרב ולהיזהר בשמירה על חיי אדם.

2. נתינת מ"ח ערים ללויים בכל חלקי הארץ - מטרתה כפולה - א. על הלויים להתפזר בין כל השבטים ולהבטיח ביסוס רוחני בכל אזורי א"י; ב. כל שבט חייב להפריש ערים ללויים, אך כל שבט נותן לפי כוחו - "מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללויים" (במדבר ל"ה, ח'). בשני הרעיונות האלה יש רמז לימינו. גם בימינו צריכים לומדי התורה להימצא בכל אזורי הארץ ולהפיץ את התורה בכל מקום ומקום. יש להקים ישיבות קטנות וגדולות בכל חלקי הארץ, כדי שבכל איזור ואיזור יהיו מרכזים רוחניים וממרכזים אלה תתפשט התורה לכל הכפרים והעיירות שבסביבה.
- ג. כל אחד ואחד חייב להפריש מנחלתו (ממונו) ולדאוג לכך שתמצאנה "ערי לויים" בסביבתו, "איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללויים".

פתיחת היחידה:

- המורה רושם על הלוח את המלים "ויכלו מחלק את הארץ" ושואל למקור המשפט הזה. התלמידים נזכרים, שאלה היו המלים האחרונות של פרק י"ט, זעיינים במקור וקוראים את כל הפסוק בקול רם.
- המורה שואל: ובכן, על מה נלמד היום? הארץ כבר חולקה; כל שבט ושבט קיבל את חלקו (הוא מדגיש את המשפט הזה).
- אם אין תגובה מצד התלמידים שואל המורה בתמיהה: האם כל שבט קיבל נחלה? בשלב זה ייזכרו התלמידים ששבט לוי לא קיבל נחלה. ובכן, מה יהיה על שבט לוי? התלמידים נזכרים במקורות קודמים שלמדו, ומציעים ביטויים כמו "אשר ה' אלקי ישראל הוא נחלתו" (יהושע י"ג, י"ד) או "ה' אלקי ישראל הוא נחלתם" (יהושע י"ג, ל"ג). לאחר הסברת המשמעות של הביטויים הנ"ל מתברר שהלויים עדיין זקוקים לערים לשבת בהן.
- זשאלה שלנו היא איפוא: מי יתן ערים ללויים לשבת בהן?
- עתה ימחק המורה את הכותרת "ויכלו מחלק את הארץ" וירשום במקומה את זכותרת: "ערי הלויים".

וכעת נרשמות שאלות שאנו מחפשים תשובות עליהן:

- א. איזה שבט נתן ערים ללויים?
- ב. כמה ערים קיבלו הלויים?
- ג. היכן היו הערים האלה? וכד'.

המורה מודיע שהיום לא נספיק לענות על כל השאלות, כי היום נלמד רק על שש ערים מיוחדות שניתנו ללויים, ושהיה להן תפקיד מיוחד לגבי כל ישראל. את שמ הערים האלו תוכלו למצוא בתחילת פרק כ'. התלמידים מעינים ומציעים את השם:

"ערי מקלט"

(המורה רושם שם זה מתחת לכותרת).

בהתאם לבחינות הדידקטיות והפרשניות שהבאנו לעיל, הרינו מציעים לפתוח את השיעור בדרך זו ולקשר מיד את עניין ערי המקלט עם ערי הלויים (אם כי בפרק כ' לא נאמר עדיין שערי מקלט הן גם ערי לויים). מכאן ואילך יתנהל השיעור בהתאם לשיטת המעגלים שהצבענו עליה במערכים הקודמים.

נקודת לדין (שני השיעורים)

לפרק כ'

- א. פיזור ערי המקלט בכל הארץ (דרום, מרכז, צפון). ובעבר הירדן. שרטוט מפה לידיעת שמותיהן לפי הסדר (ראה בנספח!).
- ב. סימון הדרך לערי המקלט בכל פרשת דרכים.
- ג. מי נס לעיר מקלט ומדוע? (הנוהל).
- ד. מדוע נמשכת הישיבה בעיר המקלט עד מות הכוהן הגדול?
- ה. "עיר מקלט" לעומת "בית סוהר" הנהוג בימינו – מה עדיף? (או במה עדיפה "עיר מקלט" על בית-סוהר שבימינו?)
- ו. למה הושיבו את הלויים בערי המקלט? (מצא תשובה יפה "בכלי יקר", במדבר ל"ה, פסוק ו').
- ז. בעיית העיר חברון: חברון הרי ניתנה לכלב בן יפתה לנחלה וכיצד היא עוברת כעת לידי הלויים? (עיין פרק כ"א, פסוקים י"א – י"ב. אגב, לפי

האברבנאל "אין ספק שנתנו בני יהודה לכלב דבר אחר תמורת עיר
חברון שנתן ללויים".

לפרק כ"א

- א. למה נתפזרו בני לוי בין כל שבטי ישראל? (ראה במבוא של היחידה.)
 - ב. כמה ערים נתן כל שבט ושבט ללויים?
 - ג. לפי מה קבעו כמה ערים צריך כל שבט לתת?
 - ד. כמה ערים (כולל ערי המקלט) קיבלו הלויים בכל א"י?
- (1) לעניין המידות של ערי הלויים עיין במדבר ל"ה וראה רש"י פסוק ד'.
- (2) רצוי להבליט מספר ערים מפורסמות מתוך רשימת 42 הערים, במיוחד ערים שכבר נפגשנו בהן עד כה, לדוגמה: דביר, גבעון, גזר, בית חורון.

סיום היחידה:

מעשה כיבוש הארץ וחלוקתה למעשה לאחר שבני ישראל נתנו את ערי המקלט ואת שאר ערי הלויים, נסתיימו.

פרק כ"א, פסוקים מ"א-מ"ג מסיימים את שתי התקופות האלו (קריאת שלוש
הפסוקים הנ"ל). אבל, כפי שאנו רואים, עדיין לא סיימנו את ספר יהושע.

חידה י"ז

(יהושע פרק כ"ב)

נושא החידה: חלוצי עבר הירדן שבים לביתם; תקרית המזבח.

חלוקת החידה לשיעורים:

שיעור א' (פסוקים א' – י"ב:) ברכת יהושע לשניים וחצי השבטים ובניין המזבח בגלילות הירדן.

שיעור ב' (פסוקים י"ג–כ'): שיגור משלחת לשניים וחצי השבטים לבדיקת הסיבות והמטרות להקמת המזבח (ועדת חקירה).

שיעור ג' (פסוקים כ"א–כ"ט): תשובת שניים וחצי השבטים למשלחת והתרת הסבך שנוצר.

1. בחינות מבחינה חינוכית דידקטית ורעיונית של החידה:

יחידה זו היא מן החשובות ביותר בספר יהושע. הבעיה היא בעיית האחדות הדתית והלאומית של עם ישראל. אנו קוראים בפעם הראשונה על אפשרות של פילוג בתוך העם.

במלחמת הכיבוש ניכרת אחדות העם; כולם נלחמים בעד כולם. אולם אחרי תקופת הכיבוש באה תקופת החלוקה, ואין למנוע את הפירוד הגיאוגרפי בין השבטים, אך הבעיה ביחידה שלנו היא: האם הפירוד הגיאוגרפי עשוי לגרום ביום מן הימים פירוד לאומי-דתי? בפרק זה מובלסת הרגישות הגדולה של שני חלקי העם; שניים וחצי השבטים מצד אחד ושבטי א"י מצד שני. כל צד מעריך את כוונותיו של הצד השני ומתייחס אליהן בחשדנות. השאלה המעסיקה את הצדדים היא: האם הירדן ייהפך לגבול מדיני-לאומי? שני הצדדים חוששים, כנראה, מפני הכרזתו של צד אחד על היתנות והפרדות. דור זה שכבש את הארץ יודע, שאין ארץ זו ככל הארצות, הוא גם יודע את התנאים שבהם ניתנה להם הארץ; כלום ייתכן שחלק אחד מן העם

יבגוד בעקרונות היסוד של העם בלי לפגוע על ידי כך בעם כולו?
(לכן מזכירה "המשלחת" את עניין עכן).
תופעה זאת של
אחדות פעולה ומסירות-נפש מיידית אינה חוזרת הרבה פעמים בתנ"ך. שבטי ישראל
מוכנים לצאת מיד למלחמה נגד חלק אחד של העם כדי לבער את הרעה
בעודה באיבה. אך גם שבטי עבר הירדן חוששים לניתוק שרירותי מן
המרכז הדתי "ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר;
מחר יאמרו בניכם לבנינו:
מה לכם ולה' אלקי ישראל" וכו'.
השאלה שעשויה להתעורר היא: מניין באה להם הדאגה הזאת? הרי לא מצאנו
כל סימן לאפשרות כזאת עד כה.
אולי נוכל לענות על שאלה זו, אם נתבונן בדברי הפרידה של יהושע בדאגה
המיוחדת שהוא מביע לגבי שבטי עבר הירדן. והרי לשון הכתוב מעיד על כך
בבירור:

"רק שמרו מאד לעשות את המצוה ואת התורה אשר צוה אתכם משה עבד ה':
לאהבה את ה' אלוקיכם
וללכת בכל דרכיו
ולשמר מצותיו
ולדבקה בו
ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" (פסוק ה').

אין ספק שדברי יהושע אלה הם הד והמשך לשיחתו של משה רבנו עם
שניים וחצי השבטים אחרי כיבוש הירדן המזרחי (משום כך חוזרים הכתובים
פעמים רבות על שמו של "משה עבד ה'"). הרי משה רבנו חשש לניתוק
ולתוצאות החמורות ממנו לכל העם: "ושחתם לכל העם הזה" (במדבר ל"ב, ט"ו).
גם שניים וחצי השבטים זוכרים חשדות אלה. אך, כאמור, הם חושבים גם
על אפשרות הפוכה בדורות הבאים, כאשר תרומתם לכיבוש הארץ תישכח
אולי – ואז יאמרו בניכם לבנינו: "אין לכם חלק בה" (פסוק כ"ז). וכך הם
מגיעים לרעיון בניית המזבח.

הנקודות החינוכיות שיש להבליט בלימוד היחידה:

א. עם ישראל הוא עם אחד גם אם לא כולם נמצאים בגבולות הגיאוגרפיים

של ארץ-ישראל (רעיון אחדות האומה).

ב. ישראל ערבים זה בזה (הערבות ההדדית של הקיבוצים היהודיים השונים בימינו – יהדות ארה"ב לעזרת יהדות רוס'ה וכד').

ג. שמירת התורה והמצוות מחייבת כל יהודי בכל מקום גם בחו"ל.

ד. ארץ-ישראל שייכת לכל היהודים ולכולם זכות וחובה לעלות אליה ולחיות בה.

ה. הקשרים כיום בין הקיבוצים היהודיים השונים לבין המרכז היהודי בא"י.

1. קשרי משפחה (התכתבות).

2. ביקורים ועלייה לרגל.

3. התפילות למען ארץ-ישראל וירושלים (רצוי להביא

דוגמאות מתפילת העמידה, כל היהודים מתפללים בהתאם

לצרכי ארץ-ישראל. וכן הבקשות לבניין ירושלים ולשיבת ציון).

4. ילדי ישראל בתפוצות לומדים בספרים שבהם לומדים

ילדי ארץ-ישראל, וכן לומדים הם לדבר עברית (שפת העם בישראל).

מה לך השיעורים

שיעור א': פסוקים א' – י"ב.

פסוקים א' – ח' מכניסים אותנו לבעיה המרכזית של היחידה מבחינה כרונולוגית. ולכן ניתן ללמוד קטע זה בדרך אקסטנסיובית ולחסוך על ידי כך זמן לקראת הדיון בקטע העיקרי של השיעור הראשון, והם הפסוקים ט' – י"ב. הצעתנו היא להכין "דף-עבודה" לתלמידים ואחרי פתיחת השיעור וקריאת הפסוקים על-ידי המורה – ילמדו התלמידים את הקטע מתוך "הדף לתלמיד". (ראה הצעה בנספח לשיעור). הקטע אינו מעורר קשיים לשוניים מיוחדים ויש לנצל אותו ללימוד עצמי. הסיפוק שהתלמיד מקבל מלימוד עצמי עולה על הסיפוק שיש

לתלמיד מ"הבנת" דברי המורה ומן היכולת לחזור עליהם בדייקנות.
המורה ידריך את התלמידים החלשים בעת העבודה וכן יעשו התלמידים
המתקדמים, המסיימים את העבודה בדקות ספורות.
ברם, ישנם גם שיקולים, המחייבים ללמד קטע זה לימוד אינטנסיבי.
והרי הצעה ללימוד אינטנסיבי.

תחת השיעור:

מורה פותח את השיעור ברישום על הלוח:

ספר יהושע

1.

2.

אחר ציפיה ורק לאחר שהתלמידים אינם מגיבים הוא שואל: מה הם שני
עניינים הגדולים שבהם עסקנו עד כה בספר יהושע? התלמידים מציעים
צעות. הכיתה בוחנת את ההצעות ולבסוף נרשמים שני הנושאים:

1. כיבוש הארץ;

2. חלוקת הארץ.

מורה מוסיף ורושם מס' 3 ועל ידו סימן שאלה. התלמידים מתבקשים לנסח
ת השאלה: על מה נלמד כעת? "מה יש עוד ללמוד בספר יהושע? התלמידים
נחשים, אך הנבונים שביניהם מעיינים בספר ומציעים הצעות שונות בקשר לנושא
ל השיעור. אחרי דיון קצר בהצעות מגיעים למסקנה שיש לקרוא בעיון את
קטע.

מורה קורא איפוא, את הפסוקים א' - ח' (הקריאה תבליט את העניינים
עליהם מדובר בדף העבודה. עיין בדף הנספח לשיעור). אחרי הקריאה של
מורה מוסרים התלמידים התרשמות כללית (מעגל א') מן התוכן ובוודאי
היינה הפעם הצעות נכונות לגבי תוכן הקטע. אך המורה ישאיר את סימן השאלה

במס' 3 ויעיר, כי אין זה עדיין כל הפרק. אולי נוכל לנסח את הנושא באופן יותר טוב לאחר שנלמד קטע נוסף.

פסוקים א' - ח' (ראשי פרקים):

2. בירור המושג "ארץ אחוזתכם" ובירור שם ארץ האחוזת "עבר הירדן". המורה משרטט מפה על הלוח ורושמים את שמות שני חלקי הארץ.

המורה מבקש מאחד התלמידים לסמן את "הגבול" בין שניים וחצי השבטים לבין שאר שבטי ישראל. התלמידים מסמנים את "הירדן" ומעבירים קו כחול על הירדן, אם הוא מהווה גבול.

3. פסוק ה' יובלט על-ידי קריאה חוזרת ונשנית של התלמידים וכן על-ידי רישומו על הלוח (ראה לעיל).

יתנהל דיון על משמעות הביטויים. התלמידים יציעו, שבעצם אפשר להגיד הכל במשפט אחד. אולם המורה יציע לתלמידים מתקדמים לבדוק מדוע יהושע אומר בכל זאת כל דבר ודבר לחוד. אפשר גם להבליט את הפעלים השונים בדברי יהושע ולהתקרב על-ידי כך להוראתם:

לאהבה....	ולדבקה...
ללכת.....	ולעובדו...
לשמור...	

לאחר בירור בקשת יהושע - יש לשאול: מדוע צריך יהושע להזהיר אותם כל כך? התלמידים מעלים הצעות שונות. המורה מבקש אותם לעיין במפה שעל הלוח. בעיית "הגבול" עולה שוב על הפרק. יהושע רוצה שיהיה כאן עם אחד ונהר הירדן לא יפריד ביניהם לגבי שמירת התורה. (עיין במטרות היחידה).

4. הפרידה מחצי שבט מנשה - פרידה מיוחדת היא כי השבט בעצמו מתחלק כאן לשניים.

רשימת הנכסים (הרכוש) שהשבטים לוקחים אתם ורישומם על הלוח.

כדאי לברר אם התלמידים מבינים למה הכוונה כאשר כתוב שלקחו אתם כסף, והב, ברזל ונחושת. בוודאי אין הכוונה שלקחו אתם "חתיכות ברזל" וכו' אלא כלים שונים העשויים מן המתכות הנ"ל. (כדי לגוון את החזרה אפשר גם למיין את הרכוש לסוגים).

6. דיון בבעיית חלוקת השלל.

אנו מציעים לקבל את דעת המפרשים האומרים, שהוראה זו מתייחסת לחלוקת השלל בין 40 אלף חלוצי הצבא, שהשתתפו בפועל בכיבוש הארץ, לבין אחיהם שעבר הירדן שנשארו לשמור על הנשים, הסף וכל הרכוש בערי עבר הירדן. אפשר שתהיינה שתי דעות בכיתה: אלה שיסכימו עם הוראת יהושע ואלה שיתגדו לה. יתווכחו התלמידים ביניהם (המורה מצידו רק יקרב את הבעיה לדרגת הרלבנטיות ולגיל התלמידים, אך לא יתערב בוויסח) עד שהוראתו של הושע תתקבל כהוראה הצודקת והמוסרית ביותר.

פסוקים ט' – י"ב:

זעזענו היא ללמד קטע זה בהתאם לשלוש ההערות הבאות:

(') לפני קריאת קטע זה אפשר לבקש מן התלמידים לתאר את הרגשות של החיילים, הנפרדים מאחיהם לאחר שנים של מלחמה וחוזרים לארץ אחוזתם. המורה מצידו יכוון את השיחה לאפיק הרצוי: נלחמנו בשביל ארץ-ישראל – האם יהיה לנו חלק בה? האם גם הדורות הבאים יזכרו שהיינו חלוצים בכיבוש ארץ-ישראל? מה לעשות כדי שלא ישכחו אותנו ואת מעשינו בעתיד? וכד'...

(:) הבעיה הפרשנית בקטע שלנו היא: באיזה צד של הירדן בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח? ישנן דעות לכאן ולכן. מבחינה דידקסית נדמה לנו, שיש לקבל את הסברה שהם בנו את המזבח בצד המערבי, סמוך לירדן, ובכך רצו להראות, שגם הם חצו את הירדן וגם הם היו בין כובשי הארץ. אם המורה מקבל גישה זו, עליו להסביר לאחר מכן את כל הפסוקים בהתאם לכך. (המלבי"ם מסביר יפה גם את העניין של "אם טמאה ארץ אחוזתכם" – שבטי א"י חושבים שהמזבח הוא לקרבנות ושניים וחצי השבטים יודעים שאין לבנות מזבח מחוץ לא"י ולכן הם בונים אותו, אמנם, בא"י אך סמוך מאד לגבולם, על-יד הירדן וכו' – עיין פירוש המלבי"ם, במיוחד לפסוקים י" וי"ט).

(3) בניתוח הקטע עם התלמידים יש לעמוד על מהירות התגובה של בני ישראל ועל כוחן של "שמועות". שים לב: פסוקים י"א וי"ב פותחים בביטוי "וישמעו בני ישראל". השמועה פשטה מן הירדן אל המרכז הדתי בשילה ומשם לכל ישראל. מדרכה של "שמועה" שעם התפשטותה היא מקבלת תנופה חדשה וכוחה ההרסני הולך וגדל (רצוי להמחיש ענין זה בדוגמאות התלמידים).

סיום השיעור הראשון והכנה לשיעור השני:

המורה מצביע על הלוח ועדיין סימן השאלה בקשר לנושא השיעור במקומו עומד. התלמידים מציעים למחוק את סימן השאלה ולרשום את הנושא של היחידה: "שבטי עבר הירדן מקימים מצבה". המורה מוסיף בסוגריים סימן-שאלה גדול על-יד הנושא (?) והשאלה, כמובן, היא: מה אין אננו יודעים עדיין בקשר למצבה הזאת? התהיה מלחמה בין שני חלקי העם? המורה שואל לדעת התלמידים: האם יש הצדקה למלחמה? וכד'. ואולי אפשר למנוע את המלחמה בין האחים? כיצד אפשר לעשות זאת? על כך בשיעור הבא.

ש י ע ו ר ש נ י

(פסוקים י"ג-כ')

(1) שליחת המשלחת (ועדת חקירה) לבדיקת המטרות של הקמת המזבח (רצוי לעמוד כאן על המשמעות החינוכית של הקמת ועדות חקירה לפני קביעת פסק דין).

(2) הרכב המשלחת. משלחת מייצגת את כל חלקי העם ואת המרכז הרוחני בשילה. פינחס בן אלעזר הכהן נבחר להיות ראש המשלחת, הן משום שהוא כוהן בשילה ויוכל להסביר את חומרת הדבר מבחינה דתית והן משום שהוא ידוע כאיש אשר קינא לה' בעניין בעל פעור (ואכן מזכירה המשלחת את עניין בעל פעור). ואולי גם משום שקיבל את ברית השלום מאת ה' ובכוח זה יצליח להחזיר את השלום על כנו. (אין להיכנס לנימוקים אלה, אם התלמידים טרם למדו ספר במדבר).

ניתוח דברי המשלחת

בניתוח דברי המשלחת יש לשים לב לטענות השונות שאנשי המשלחת מעלים. אנשי המשלחת רוצים להעמיד את שניים וחצי השבטים על חומרת המעשה שעשו ושאינן למצוא לו הצדקה. עלינו להסביר לתלמידים בשלב זה שהמשלחת מעלה בדעתה שתי אפשרויות לבניית המזבח, ושתיהן עלולות לגרום לאסון (הם אינם מעלים על דעתם אפשרות שלישית).

טענה א': אולי נבנה המזבח כדי לעבוד לאילילים ואם כך, הרי זה מרד בה'.

התוצאה האפשרית: קצף על כל ישראל (חטא בעל פעור).

טענה ב': אולי המזבח הוא לשם ה', ובניתם אותו בצד המערבי של הירדן כי ארץ אחוזתכם היא ארץ טמאה, אך גם זהו מרד בה', כי אסור להקים מזבחות. יש מרכז אחד לכל ישראל ושם מקריבים קרבנות. שני מרכזים בהכרח שיביאו לפילוג העם.

ההצעה האפשרית: היאחזו בתוכנו... (השוואה בין "ארץ אחוזת ה'" לבין

ארץ אחוזת שניים וחצי השבטים).

התוצאה האפשרית: חטא עכן גרם נזק לכל עם ישראל.

על התלמידים להעריך את ההצעה הנדיבה והמוסרית של עשרת השבטים להתחלק עם שבטי עבר הירדן כדי שלא לפגוע באמונת ה'ובאחדות האומה.

סיום שיעור ב'

לאחר סיכום טענות אנשי המשלחת ישאל המורה: אם המעשה של שניים וחצי השבטים הוא כה חמור, מדוע לא הרסו את המזבח מיד? מדוע יש לסכן את כל העם? המורה מסיים את השיעור בשאלה המעוררת מחשבה (אפשר גם להעמיד את השאלה באופן אישי יותר ולשאול את התלמידים: "אילו ראית את המזבח הענק הזה, כיצד היית אתה נוהג?")

שיעור שלישי (פסוקים כ"א - ל"ד)

א. תשובת שניים וחצי השבטים (כ"א - כ"ט).

ב. הסיום המוצלח של תקרית בניית המזבח (ל-ל"ד).

פתיחת השיעור:

השיעור ייפתח בדיון על השאלה שנשאלה בסוף השיעור הקודם. התלמידים מסבירים את עמדותיהם. העמדה המתקבלת היא, שאילו הרסו מיד את המזבח, אין ספק שהיתה פורצת בטעות מלחמת אחים. אך כעת לא רק שלא תפרוץ מלחמה אלא להיפך: הקשר בין חלקי העם יתחזק ויתהדק יותר. השאלה לשיעור שלנו תהיה, איפוא: מה היתה תשובת שניים וחצי השבטים וכיצד נמנעה המלחמה?

מהלך השיעור:

1. ההתרגשות המורגשת בדברי שניים וחצי השבטים, השבועה המשולשת בשם ה' (מה שהם עומדים להגיד כעת דברי אמת הם, התרגשות מורגשת גם בחזרות האחרות לאורך כל הקטע).

2. דחיית ההאשמות

המזבח אינו מסמל מרד בעם או מעל בה' (לא מדינה נפרדת ולא מרכז דתי נפרד).

3. הנימוקים האמיתיים להקמת המזבח.

התלמידים בגיל זה עשויים להתקשות בהבנת המדובר כאן על משפטים שלא נאמרו כלל, והקמת המזבח היא תגובה על אפשרות בלבד. תשובה מופשטת זאת מחייבת את המורה להמחיש היטב עניין זה. (רצוי להביא דוגמאות מהסביבה של התלמידים. התלמידים יציעו הצעה להכין תגובה על פעולה אפשרית שטרם נעשתה) יש לחזור ולקרוא את הקטע הזה (כ"א - כ"ט) פעמים אחדות ובכל פעם להתעמק יותר בהבנת התשובה שנתנו שניים וחצי השבטים. עלינו לשתף את התלמידים בדאגות שניים וחצי השבטים. יש להבליט את השאלות של שניים וחצי השבטים ע"י רישומן על הלוח ועל-ידי בחינת השאלות אם אכן הן צודקות ואפשריות. האם הירדן הוא "גבול" או שאין הוא "גבול"? (רצוי לעמוד על המצב בימינו. הירדן כיום הוא גבול בין שתי מדינות ושני עמים).

הסיום ומוצלח של התקרית:

- א. המשלחת מקבלת את דברי ההסבר של שניים וחצי השבטים (ל-ל"א);
- ב. בני ישראל כולם מקבלים בשמחה את החלטת המשלחת ומודים על כך לה' (ל"ב - ל"ג);
- ג. נתינה השם "עד" למזבח. הפיכה רשמית של המזבח למצבת זכרון לדורות.

לאחר שנסיים את לימוד דברי התשובה של שניים וחצי השבטים יהיה ברור לכל הכיתה שלא תפרוץ מלחמת אחים. על המורה להעמיד בכל אופן את השאלה: מה לדעת הכיתה תהיה החלטת המשלחת? לאחר שמיעת דברי התלמידים יפנה אותם המורה למקור. התלמידים יתגברו בכוחות עצמם על הקטע והמורה יסתפק בהדרכת התלמידים בסדר הענייני של הכתובים (מבנה הקטע). דבר זה ניתן להיעשות על-ידי כך שהמורה מציע לשלשה תלמידים שיחלקו ביניהם את הקטע וכל אחד יקרא בפני הכיתה חלק אחד. תכסים דידקטי זה הוא מן הטובים ביותר לא רק לגיוון הקריאה והחזרה, אלא בעיקר לעיון יסודי ולתפיסת מבנה יחידה רעיונית וחלוקתה ליחידות משניות.

(2) קטע זה נותן לנו הזדמנות נפלאה להעמקת החינוך הדתי והחינוך החברתי.

א. בני ישראל מודים לה' על שנמנעה שפיכות דמים וכל הכרוך בה (השחתת ארץ):

ויברכו אלקים בני ישראל

ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את הארץ

אשר בני ראובן ובני גד יושבים בה.

אנחנו מודים לה' על נצחון בקרב, אך יש להודות לה' עוד יותר על שמצליחים בכלל למנוע מלחמה (השוואה למצבים בימינו). לאחר בקיאות בתוכן הטקסט עצמו תבואנה שאלות השוואה למצב בימינו (המעגל השלישי). השאלה היסודית לדיון היא: האם ישנה אפשרות שיהודי ארץ-ישראל גם הם יגידו ליהודי התפוצות: "מה לכם ולה' אלקי ישראל?" - האם ישנה סכנה של ניתוק א"י מן התפוצות (בעיית הכנעניות) או אפשרות של ניתוק התפוצות מא"י? משא ומתן בין התלמידים יסתיים בסיכום ובמסקנות בהתאם לרשימת המטרות (ראה לעיל).

ב. בזכות ההחלטה הנבונה (לשלוח משלחת) נמנעה מלחמת אחים. ומכאן הלקח שאין למהר "ולתקוע בחצוצרות המלחמה". לעתים אפשר למנוע מלחמה על-ידי בדיקות יסודיות הנערכות לפני פרוץ המלחמה. כך הדבר בחיי יום של המבוגרים והילדים: אין להתנפל על חבר רק מפני שאתה חושב שהוא עומד לעשות לך דבר רע, או שהוא עושה משהו שברגע הראשון אינו מוצא חן בעיניך. שיקול דעת וקור-רוח הם מן

המידות הטובות ביותר של הפרט ושל הציבור (הלוואי שכל המריבות בין העמים ובין חברים תסתיימנה בדרכי שלום).

ג. נתינת שם "עד" למזבח מאפשרת לנו לחזק ידיעות קודמות בקשר למצבות זכרון בספר יהושע וכן המצבה שהקים יעקב אבינו ("גל-עד") במזרח הירדן. אגב, רצוי להשוות את המטרות של שתי המצבות: אצל יעקב המצבה משמשת דווקא כגבול (שום צד לא יעבור את המצבה לרעה - ואילו כשמדובר על שני אחים, הרי המצבה מסמלת את ביטול הגבול בין שני עברי הירדן ובין שני חלקי העם. (ראה פרושו של י. קיל, עמ' רי"א).

סיום היחידה

כיוון שמדובר כעת לא על מזבח להקרבה אלא על מצבת זכרון, הרי רצוי שהתלמידים יציעו את נוסח הטקסט שהיה כתוב על המצבה (תרגיל חזרה טוב לשיעורי בית). רצוי שהתלמידים יעבדו בקבוצות וכל קבוצה תציע את הנוסח שלה, וועדה מיוחדת תבחר בנוסח הטוב ביותר שיקשט ויפאר את קירות הכיתה. (יהיו תלמידים שיציעו גם לצייר את ה"עד" הזה). עבודה כזאת תשמש סיום נאות ליחידה זו.

נספח לחידה י"ז

דף עבודה לתלמיד
(יהושע פרק כ"ב פסוקים א-ח)

קרא את הפסוקים א' - ו' בפרק כ"ב וענה על השאלות הבאות:

1. יהושע אומר (בפסוק ב') ששניים וחצי השבטים שמעו בקול משה ובקולו
ככל אשר ציווה אותם. מצא בספר יהושע את המקור שבו כתוב שיהושע
ציווה אותם משהו...

פרק _____ פסוקים _____

2. מה קוראים לארץ אחוזתם של שניים וחצי השבטים?

3. מי נתן לשניים וחצי השבטים את ארץ אחוזתם?
(מי כבש את הארץ שלהם?)

4. מה מבקש יהושע משניים וחצי השבטים לפני שהוא שולח אותם לארצם?
(פסוק ה').

א. לאהבה את ה' אלקיכם.

ב. ג.

ד.

ה.

קרא פסוקים ז' - ח' וענה על השאלות הבאות:

5. מה שם השבט שקיבל נחלה בשני עברי הירדן?

6. יהושע אומר לשניים וחצי השבטים, שהם חוזרים לארצם ולאחליהם בנכסים
רבים (ברכוש רב, בעושר). מניין היו להם הנכסים (הרכוש) הרבים האלה?

7. ערוך רשימה של הנכסים (רכוש) שהיו להם: (פסוק ח')

א.	מקנה רב.
ב.	ה.
ג.	ו.
ד.	

8. יהושע אומר שהם צריכים להתחלק בשלל עם כל אחיהם, שנשארו בעבר

הירדן ולא השתתפו בכיבוש הארץ;

מדוע מגיע גם להם מן השלל?

9. סמן במפה שקיבלת את נחלת שניים וחצי השבטים (הסתכל בעמוד האחרון

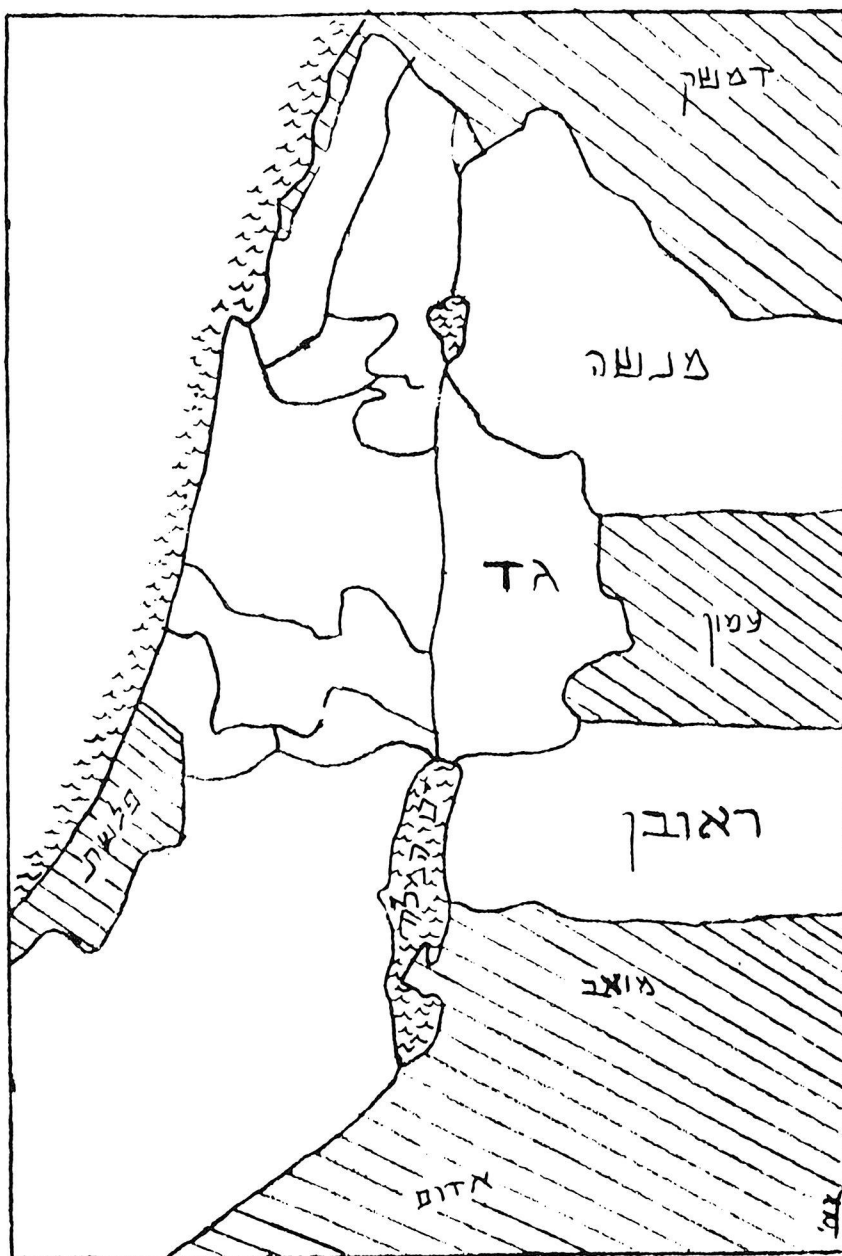
בתרגילון שלך).

10. קרא כעת מחדש את הפסוקים א' - ח' ותן שם לפסוקים שקראת (תן כותרת
- **Headline**).

השם המתאים לקטע זה הוא

מפת שני עברי הירדן

(שטח ההתנחלות של תשעה וחצי השבטים ושל שניים וחצי השבטים).

יחידה י"ח

(פרקים כ"ג – כ"ד, כ"ח)

נושא היחידה: דברי יהושע האחרונים; פרידתו של יהושע מן העם בשתי אסיפות.

חלוקת היחידה:

שיעור א'

האסיפה הראשונה: אזהרה להמשך שמירת התורה ומצוותיה, למניעת התבוללות בעמים הנשארים (פרק כ"ג).

שיעור ב'

האסיפה השנייה בשכם: סקירת תולדות הברית בין ה' לעמו והברירה העומדת כעת בפני העם (פרק כ"ד פסוקים א' – ט"ו).

שיעור ג'

המשך האסיפה: העם בוחר בה' לאלקים; חידוש הברית בשכם (פרק כ"ד פסוקים ט"ז – כ"ח).

בחינה רידקטית:

שני הפרקים האחרונים של ספר יהושע (פרט לפסוקי הסיום) מהווים למעשה יחידה אחת. לאחר שיהושע השלים את מפעלו והוא "בא בימים" – הרי הוא מרגיש חובה להיפרד מן העם ולמסור לו את צוואתו הלאומית (כך מצאנו בתורה, שיעקב אבינו נפרד מבניו לפני מותו ומשה רבנו נפרד מן העם לפני מותו). הצוואה הזאת נאמרת בשני המשכים. אברבנאל מסביר שכנראה נדרשה אסיפה שנייה. הואיל ובאסיפה הראשונה דיבר יהושע לבדו ולא היה ברור מה בלב העם, לכן נאלץ יהושע לערוך אסיפה שנייה. וזו לשון אברבנאל: "ולכן ראה להביא אותם בתוכחה שנית כדי לשאול מהם שאלות, באופן שמפאת ההכרח יצטרכו להשיבו כאשר עם לבבם ויעשו עליו חיזוק וברית וקיום גדול ולזה באה התוכחה הזאת שנית". ואולי לפי הנ"ל נוכל גם להבין מדוע נעשתה האסיפה השנייה בשכם בנוכחות ארון ברית ה', שהובא לשכם לשם מעמד זה בלבד. במעמד זה לפני האלקים ("ויתיצבו לפני האלקים") נחבקשו ראשי העם לענות על שאלות ולהתחייב התחייבות מפורשת (ולא רק הסכמה שבשתיקה כמו במעמד הקודם) לעבוד את

ה' ולחדש את הברית אתו. בגלל הסבר זה אנו מציעים לראות את שני הפרקים כיחידה אחת וללמדה בהתאם לכך.

מבוא פרשני

סכנת התבוללות (1)

לכאורה קשה להבין כיצד אפשרי הדבר שבני ישראל, שזה עתה כבשו את רוב הארץ, יתבוללו בתוך מעוט של העמים הנשואים. בדרך כלל הסכנה היא הפוכה, ואף-על-פי-כן היתה סכנה ממשיה להתבוללות. דור שנולד וגדל במדבר כבש ארץ חקלאית. אין ספק שבני-ישראל נאלצו להיעזר ביושבי הארץ ה"וותיקים" וללמוד מן "הגויים הנשואים האלה". התרבות החקלאית החומרית היתה קשורה קשר הדוק בתרבות האילית של הארץ ("פולחן הבעל"). היתה איפוא סכנה ממשיה שבני-ישראל יסגלו לעצמם את עבודת הבעל יחד עם עבודת האדמה. התורה מזכירה אותנו פעמים רבות מפני ירושת התרבות האילית יחד עם ירושת החומר ולכן היא מצווה אפילו על "איבוד שמם" (ראה דברים י"ב, ג' ועיין ברש"י שם, וכך ראה פסוק ל' בפרק י"ב: "איכה יעבדו הגויים האלה את אלהיהם ואעשה-כן גם אני").

השלמת כיבוש הארץ בדורות הבאים (2)

פרק כ"ג מתאר מצד אחד מצב אידיאלי מושלם "כי לא נפל דבר אחד מכל הדברים הטובים אשר דבר ה' אליכם עליכם, הכל באו לכם לא נפל ממנו דבר אחד". ומצד שני באותו פרק עצמו אנו שומעים "שלא הכל בא", ועדיין ישנם "גויים נשואים" והם מהווים סכנה רוחנית ממשיה. יתר על כן, המעיין בפרק א' ומשווה את גבולות ההבטחה עם הגבולות הריאליים שנכבשו - כיצד יכול הוא לומר: "הכל בא"? והרי הסבר לעניין זה. השלמת כיבוש הארץ על-ידי יהושע איננו בגלל חטא כלשהו מצד יהושע או העם. (החטא היחידי היה חטאו של עכן שגרם לכשלון ולעיכוב בכיבוש העי). בני ישראל היו בטוחים בטחון גמור בהשלמת הכיבוש בדורות הבאים ויהושע גם הזדרז לחלק להם את "הארץ הנשואת" אלא שהתורה עצמה בהבטיחה את כיבוש הארץ אמרה: "מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה

ונחלת את הארץ" (שמות כ"ג, ל', עיין גם בדברים ז', כ"ב). פירוש הדבר שאי-הכיבוש בשלב זה לא היה אלא לטובת בני ישראל עד אשר יתחזקו בחומר וברוח ויוכלו להמשיך במצוות הכיבוש וההתנחלות. לדור זה "לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל – הכל בא" (כ"א, מ"ג), ואילו ההמשך תלוי בדורות הבאים ובאותם התנאים שבהם היה הכיבוש תלוי עד כה. נשווה את דברי ה' ליהושע בראשית הכיבוש לדברי יהושע לעם לקראת המשך הכיבושים.

פרק א'	פרק כ"ג
רק חזק ואמץ לשמור לעשות	וחזקתם מאד לשמר ולעשות
ככל התורה אשר ציוון משה עבדי	את כל הכתוב בספר תורת משה
לא תסור ממנו ימין ושמאל...	לבלתי סור ממנו ימין ושמאל.

המשך הכיבוש תלוי, איפוא, בהמשך שמירת התורה ובשמירה על הייחוד הלאומי בארץ החדשה. ברם, אם לא יעמוד העם בדרישות האלה (כפי שעמד בהם עד כה), הרי לא זו בלבד שלא יוכל להמשיך ולכבוש את כל הארץ היעודה אלא, חס ושלום לא יוכל להחזיק בחלק שנחל.

רעיון זה מובא גם בנאום השני ובמלים ברורות ביותר:

כי תעזבו את ה' ועבדתם אלהי נכר
ושב והרע לכם וכלה אתכם
אחרי אשר היטיב לכם (כ"ד, כ').

פתיחת השיעור הראשון (פרק כ"ג)

הצעה א (לכיתה מתקדמת)

–נתחיל היום את השיעור ביהושע בחידות אחדות. החידה הראשונה היא מן התורה. ארשום על הלוח שתי פרשיות שבוע (שתי סדרות). הבא נראה מי ימצא מה משותף לשתי הפרשיות האלה?
1. פרשת "ויחי יעקב"
2. פרשת "וזאת הברכה".

התלמידים מעלים הצעות ומגיעים למסקנה ששתי פרשיות אלה מסיימות שני ספרים בתורה, שבשתיהן כלולות ברכות פרידה, "נאומי פרידה". יעקב נפרד

מבניו ומשה רבנו נפרד מכל עם ישראל (התלמידים הזוכרים משהו מתוכן הברכות יורשו לצטט משפטים אחדים).

- וכעת החידה השנייה - מה עניין שתי הפרשיות הנ"ל לשיעור שלנו?

אין ספק שרוב התלמידים "ינחשו" מיד שלפנינו גם כן "נאום פרידה". גם יהושע נפרד מעמו.

נפתח את הספרים ונקרא את שני הפסוקים הראשונים ונדאה מה לפנינו. קריאה בקול של שני הפסוקים ומציאת הוכחות שלפנינו "נאום פרידה". נסגור את הספרים (המורה סוגר את ספרו ורומז לכל התלמידים לעשות כן). ועכשיו החידה ~~מש~~ לישית והיא הקשה בכולן: מה אמר יהושע לעמו בנאום הפרידה שלו? כל אחד מכם הרי הכיר את יהושע לפי כל הפרקים שלמדנו וכן הכרתם את העם ואת כל הבעיות שלו. יחשוב כל אחד ואחד לרגע שהוא יהושע - והוא רוצה כעת להיפרד מן העם. "מה היית אתה אומר לעם בנאום הפרידה שלך?"

רישום נושא השיעור על הלוח:

יהושע נפרד מבני ישראל (נאום פרידה).

כפי שציינו לעיל, יש להקדיש מחשבה רבה לפתיחת השיעור. פתיחה טובה היא ערובה להמשך מוצלח. להצעת הפתיחה שלנו מטרה משולשת:

א. אנו מעוניינים לגרום להתעניינות מירבית בנושא הנדון על ידי כך שאנו מבקשים מהתלמידים "לפתור חידות". כל התלמידים, כידוע, מוכנים להתמודד עם חידות, אך לא כולם מוכנים "לענות על שאלות סתם של המורה".

ב. אנו מעוניינים להביא להזדהות מקסימלית עם החומר הנלמד ולכן נשתף את תלמידינו בבעיותיו של יהושע ונפנה לכל אחד ואחד (בלשון "אתה!") ונעמיד אותו במקומו של יהושע. בדרך זו יזדהה יותר עם הדמות וגם יתאמץ יותר למצוא את הפתרון המבוקש.

ג. אנו מעוניינים לעורר סקרנות למה שכתוב בספר, ואנו רוצים להרגיל את התלמיד להתמודדות מתמדת עם עצמו ועם יכולתו. התמודדות מוצלחת תתן סיפוק אינטלקטואלי לתלמיד ורצון להמשיך וללמוד בכח עצמו. יתכן שתלמידים אחדים יוותרו על ההתמודדות הזאת "ויציצו בגניבה" בספר, כדי

להציע לכיתה את הפתרון הנכון, שהספר מציע, ולזכות על-ידי כך בדברי העידוד של המורה. אין לגעור בתלמידים אלה כי הם, כנראה, זקוקים מאד לדברי העידוד, והרי גם הם הפעילו כוחות רוחניים כדי למצוא תשובה (אלא שקיצרו את הדרך).

הצעה ב' (לפתחת השיעור):

- בשיעור שעבר סיימנו פרק כ"ב. נותרו לנו עוד...
התלמידים מעיינים ועונים: "עוד שני פרקים".

- הארץ נכבשה, גם חולקה, שניים וחצי השבטים חזרו לנחלתם ונמנעה מלחמה בין בני-ישראל. על מה אנו צריכים עוד ללמוד בספר יהושע.
מה יספרו לנו שני הפרקים האחרונים?
התלמידים מעיינים בשני הפסוקים הראשונים של פרק כ"ג ומציעים את הצעותיהם. מתגבשת הצעה והיא נרשמת על הלוח.

"יהושע נפרד מבני-ישראל"

(נאום פרידה).

- יהושע לא היה הראשון שנפרד לפני מותו, הוא למד לעשות כן מאנשים חשובים מאד מן התורה שקדמו לו.
התלמידים מציעים הצעותיהם כנ"ל (יש לקבל כתשובה נכונה גם את ברכת יצחק לבניו).
- הבה נקרא מה אמר יהושע לבני ישראל לפני מותו.

נקודת לדיון בהמשך מהלך השיעור

1. את מי אסף יהושע כדי לדבר אליהם? (שים לב לכלל ולפרטים, שאחריהם לא צויין מקום האסיפה. יש חושבים שהאסיפה נערכה בנחלתו של יהושע בתמנת חרס).
2. ה' אלקיכם הוא הנלחם לכם (פסוק ג'). דוגמאות מספר יהושע. וכן עיין בפסוק י' בפרקנו.

3. מדוע אמר ה' ליהושע להפיל בנחלה גם את ארצות הגויים הנשארים?
4. הבטחת ה' להמשיך כיבוש הארץ תלויה בתנאי - מהו התנאי? (פסוק ו').
5. על מה במיוחד הזהיר יהושע את העם שלא יעשו? (ערוך רשימה!).
6. מדוע היה יהושע צריך להזהיר אותם על הדברים האלה במיוחד? (עיין במבוא הפרשני של היחידה וערוך השוואות למצב בימינו, במיוחד בקשר לסכנת ההתבוללות בתפוצות. "ובאתם בהם והם בכם").
7. מהו העונש אם בני ישראל לא ישמעו לדברי יהושע?

- שים לב לדירוג בהפעלת העונש.
- א. לא יוסיף ה' אלקיכם להוריש את הגויים האלה מלפניכם;
 - ב. והיו לכם לפח ולמוקש וכו' (דהיינו: הגויים הנשארים יגרמו לנו צרות וינצלו כל הזדמנות כדי "לעקוץ" אותנו);
 - ג. עד אבדכם מעל האדמה הטובה וכו'.
8. מדוע מזהיר יהושע את העם כעת דווקא? (פסוק י"ד).
- יש לעמוד על הביטוי "והנה אנכי הולך היום בדרך כל הארץ". ומכאן - למושג צוואה. "דברי הצוואה של יהושע".
- רצוי להצביע על העובדה שיהושע אומר דברים אלה רק סמוך למיתתו ולאחר שהוא יכול להצביע שמצד ה' קויימו כל ההבטחות עד כה: "כי לא נפל דבר אחד מכל הדברים הטובים אשר דבר ה' אלקיכם עליכם הכל באו לכם". הוא למד לעשות כן ממש רבו (ראה דברים א', ד' רש"י).

סיום השיעור:

- למדנו היום את הצוואה של יהושע. אילו נתבקשתם לציין את הפסוק החשוב ביותר בצוואה זו, באיזה פסוק הייתם בוחרים? (כל הפסוקים חשובים, אבל לפעמים יש פסוק המביע את הדבר המרכזי ואפשר להרגיש זאת).

התלמידים מציעים הצעות. כל תלמיד בוחר בפסוק לפי טעמו. המורה מבקש נימוקים לדעתו. הצעתנו היא לבחור בפסוק ו', שהוא מסכם את התנאי בדרך החיוב:

"וחזקתם מאד לשמר ולעשות
את כל הכתוב בספר תורת משה
לבלתי סור ממנו ימין ושמאל".
אפשר כמובן לבחור גם בפסוק ז' או בפסוק ח'.

יחידה י"ח

שיעור שני: פרק כ"ד, א' – ט"ו.

שיעור שלישי: פרק כ"ד, ט"ז – כ"ו.

שני השיעורים דלהלן מתחלקים מבחינה ספרותית לשני סוגים; למונולוג ולדיאלוג. השיעור הראשון הוא נאום ארוך של יהושע ואילו השיעור השני הוא דו-שיח דרמאטי בינו לבין העם. עלינו לנצל גיוון זה ולהכין את השיעורים בהתאם לכך. השיעור הראשון יקבל אופי של ניתוח הנאום (ראה להלן). והשיעור השני יוצג ויומחש באופן חי בכיתה. המחשה זו תיעשה הן על ידי "קריאה בתפקידים" בכיתה והן על ידי "דיון חופשי בין יהושע" (אחד התלמידים) ובין "העם" (הכיתה). אין צורך לחזור על כל הנאום של יהושע. רצוי להתחיל בפסוק י"ד.

הערות למהלך השיעור:

1. במבוא ליחידה הבאנו את דעתו של אברבנאל, המסביר את הצורך בנאום השני של יהושע. נאום זה מפורט יותר ומעמיד את השומעים בפני ההכרח להשיב תשובה חיובית או שלילית. על המורה להמחיש דבר זה בדוגמאות מחיי הילדים (כגון: המורה הזהיר את הכיתה לפני טיול על מספר הגבלות. הכיתה לא הגיבה על ההגבלות. המורה רצה לברר את משמעות השתיקה הזאת, ולכן חזר וביקש לשמוע את תגובת התלמידים להגבלותיו ולאזהרותיו. כעת לא יהיו תלמידים שיוכלו לטעון: "לא ידענו" או "לא הבנו מה שאמר המורה, וכד').
2. השיעור הזה מצריך חזרה קצרה על תולדות ישראל ויש לנצל הזדמנות זו. ולאפשר לתלמידים להוסיף פרטים ל"ראשי הפרקים" של יהושע. יהושע, כמובן, מקצר בסיפור העבר, כי מגמתו העיקרית היא להוכיח שה' בחר בישראל והתייחס אליו ביחס מיוחד. שים לב לפעלים המציינים את פעילותו

של ה' (ואקח, ואתן, ואשלח, ואציא, ואביא וכו'...) מכאן שעל ישראל להחליט כעת בקשר להמשך שלהם בארץ-ישראל; אם ימשיכו בדרך האבות או "יסתגלו" לתנאים החדשים ויעבדו את אלהי האמורי אשר הם יושבים בארצם".

רצוי לערוך על הלוח את רשימת ראשי הפרקים שיהושע מזכיר ולברר מדוע הוא מזכיר את הדברים האלה. ומדוע אינו מזכיר דברים אחרים. (אינו מזכיר פורענויות כלל). ראשי הפרקים הם:

- (1) אבות האומה ומוצאם.
- (2) פרשת מצרים (כולל כל הפרטים הנזכרים).
- (3) כיבוש עבר הירדן.
- (4) הקללה שהפכה לברכה.
- (5) מעבר הירדן וכיבוש הארץ.

כל הנ"ל, כאמור, התגשם בעזרת ה' בלבד. ולכן על בני ישראל לבחור כעת בה' ואם הם לא יעשו כן, הרי תתבטל גם בחירת ה' בישראל.

(.) יהושע משתמש בריטוריקה ומציע, כביכול, בחירה חופשית לישראל. יתר על כן, הוא כביכול גם מדבר על לב העם שלא יבחר בה' כי "א-ל קנוא הוא... וכו'". כל זה בא רק כדי לעורר יחס רציני מצד העם וכדי להביא אותם לתשובה האפשרית היחידה מתוך רצון עמוק להמשיך בדרך האבות שכבר הוכיחה את עצמה (עיין מצודת דוד פסוק י"ט). רצוי גם כאן להמחיש צורת דיבור זו בפני התלמידים.

(.) בחירת העיר שכם כמקום האסיפה השנייה מוסברת אולי על ידי כך שעם ראשית הכיבוש הביא יהושע את העם למקום זה (בין הר גריזים והר עיבל) וכאן כרת אתם את ברית הקללה והברכה. רד"ק מזכיר אפשרויות נוספות, כגון: בשכם נתעכב אברהם אבינו בתחילה כשנכנס לארץ ועוד. (בהזדמנות זו רצוי לחזור ולשנן את כל העניינים מספר בראשית, הידועים לתלמידים והקשורים לעיר שכם).

(.) מפרשים שונים ניסו כוחם בהסברת פסוק י"ב. הקושי הוא בכך שהמונח "שני מלכי אמורי" מתייחס בדרך כלל למלכי האמורי מעבר לירדן (סיחון ועוג). ברם, לפי סדר העניינים היה צריך להזכיר עניין זה לפני שהזכיר

את מעבר הירדן וכיבוש הארץ. לפיכך נוטים פרשנים שונים לקשר את עניין הצרעה עם מקום הכינוס הזה, דהיינו בשכם. שניים ממלכי האמורי בסביבות שכם גורשו לא בחרב ולא בקשת אלא על-ידי "הצרעה". לפי פירוש זה נצטרך לומר שהצרעה עזרה לישראל בכיבוש הארץ, אך במיוחד עזרה בכיבוש איזור שכם. לפי מפרשים אחרים הביטוי "לא בחרב ולא בקשתך" מתייחס לא לשני מלכי האמורי בלבד אלא לכל הכיבוש (פרטים נוספים וציון כל המקורות ראה בפירושו של י. קיל ועיין בהערותיו, מספרים 40-43).

המורה יבחר באחד מן הפירושים שנזכרו לעיל בלי להתעכב על טיפם; במקום זה יעמוד על הדרכים שה' עשוי לעזור בהן לעמו, ועל כך שכל הבטחה שה' מבטיח סופה להתקיים. השאלה היא תמיד: האם בני-ישראל מסוגלים לעמוד בהתחייבויות שלהם?

(6) בכיתה מתקדמת רצוי לקרוא לפני התלמידים מספר תקנות שהתקין יהושע לטובת הכלל. במסכת בבא קמא דף פ', ע"ב; ופ"א ע"א-ע"ב נמצאת הרשימה של 10 התנאים, שהתנה יהושע עם מתנחלי הארץ, ונזכיר כאן לדוגמה אחד מהם: "ומעין היוצא בתחילה בני העיר מסתפקין ממנו". הגמרא בערובין כ"ב, ע"ב, מספרת לנו: "יהושע אוהב ישראל היה, עמד ותקן להם דרכים וסרסא כל היכא דניחא תשמישתא מסרה לרבים, כל היכא דלא ניחא תשמישתא מסרה ליחיד". הגמרא, בבא בתרא דף נ"ו, ע"א, מספרת שיהושע גילה מין עשב בשם "חצובא". שרשי עשב זה מעמיקים ישר לתוך האדמה בלי להתפצל לצדדים, ולפי רב יהודה בשם רב, בעשב זה תיחם יהושע לישראל את הארץ. (ועיין עוד במסכת ברכות מ"ח וביבמות ע"ט).

כפי הנראה הוציא יהושע גם מטבעות חדשות מיד אחר הכיבוש והמדרש מספר שמצד אחד היתה תמונת שור ומן הצד השני תמונת ראם. (ראה השקפה מעניינת בנידון בספרו של הרב ד"ר ראובן פרבר "משה ויהושע", עמ' 87-88; השקפה זו מבוססת על מדרש אחד בבראשית רבה, פרשה ל"ט).

7. נתרבו הפירושים על תוכן כריתת הברית, על כתיבתם בספר תורת אלקים ועל הקמת אבן גדולה תחת האלה במקדש ה'. גם במקרה זה אין להיכנס לדיון בכל הבעיות הקשורות בעניינים אלה. נראה לנו שפירושו של רלב"ג הוא הפחות מסובך והמתקבל ביותר מכולם. והרי דברי רלב"ג. ד"ה, ויכרת יהושע ברית לעם; "על זה להיות עובדים את ה' ולהשאיר זכר לזה המעשה למען יבושו ישראל אם יסורו מאחרי ה' כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלקים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש ה', להיות לזכר ולעדות על זה המעשה, כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על בריתם את ה'".
- ונוסיף עוד שהביטוי "מקדש ה'" מתייחס למקומו הזמני של הארון בשכם, שכאמור הובא לשכם לפי בקשתו של יהושע למטרת כריתת הברית (עיין ברד"ק).

יחידה י"ט

(פרק כ"ד, כ"ט-ל"ג)

נושא היחידה: חתימת ספר יהושע ושיחת סיכום על יהושע וספרו.

שיקול דעת דידקטי:

החלטנו לייחד לפסוקים האחרונים שיעור שלם משתי סיבות:

- א. פסוקים אלה מהווים יחידה עצמאית והם נכתבו אחרי מותו של יהושע.
- ב. אילו צירפנו פסוקים אלה לשיעור שלפניו היינו נאלצים למהר ולסיים את השיעור מתוך חפז כדי להגיע לסופו. ברם, מבחינה חינוכית רצוי לסיים כל ספר מתוך התלהבות וחדוות הלמידה. רצוי לערוך חגיגת סיום קצרה כשהדגש הוא על הסיום ולא על החגיגה. ועדה מיוחדת של תלמידים תיבחר בסוף השיעור שלפני האחרון והיא תהיה אחראית להכנת הצד החומרי של החגיגה. השולחנות יהיו ערוכים בצורת ח"י"ת (או בכל צורה אחרת – העיקר הוא השינוי בסדר הישיבה, המשפיע כידוע, מיד על האווירה שבכיתה). המפות תהיינה פרושות על השולחנות, אך אין לשים שום כיבוד על השולחן לפני הקריאה של "חזק" (הקריאה הזו תהיה הסימן לתורנים שייקבעו להגיש את הכיבוד ואז נשיר שירים הקשורים בנושא החגיגה, כגון "ארץ זבת חלב ודבש", "ושבו בנים לגבולם", וכד'). רצוי להזמין את מנהל ביה"ס לסיום (אולי גם אחד ההורים) והוא יאמר משפטים אחדים, לקראת סיום החגיגה, בשבח לימוד התנ"ך ויעודד את התלמידים להמשיך וללכת מחיל אל חיל, וכשם שזכו ללמוד ולסיים ספר ראשון של הנביאים, כך יזכו ללמוד ולסיים שאר ספרי הנביאים.

מהלך השיעור האחרון

1. בשיעור האחרון נפרד יהושע מאתנו (המורה קורא את הפסוק האחרון מן השיעור הקודם "וישלח יהושע את העם איש לנחלתו" כ"ד, כ"ח). הגיע הזמן שגם אנו ניפרד מיהושע ומספרו.
- יהושע הספיק לפעול הרבה מאד בחייו וזכה להרבה דברים. אולי נתבקשתם לתת תואר ליהושע, מהו לדעתכם התואר המתאים ביותר? התלמידים יציעו בוודאי הצעות מעשיות כגון: שר צבא, כובש הארץ, יהושע הגדול וכד'. המורה יעודד תשובות אלה, אך יבקש מהם לעיין בפסוק כ"ט ולגלות מהו התואר שבו מכנה אותו הכתוב? "יהושע בן נון עבד ה'" (רושם על הלוח).

2. מי עוד זוכר היכן מצאנו את התואר הזה בספרנו בקשר למישהו אחר? התלמידים מגלים שבראשית הספר נקרא רק משה רבנו בשם זה, ואילו יהושע נקרא "משרת משה". והנה כעת זוכה יהושע בן נון וגם הוא מקבל את התואר הגבוה "עבד ה'". מתנהלת שיחה קצרה על המשמעות של התואר ומדוע תואר זה הוא ההולם ביותר את יהושע?

3. מיהושע האיש נעבור עכשיו לספר יהושע. למדנו דברים רבים ויפים בספר יהושע. מהו לדעתכם הפרק היפה ביותר או הסיפור היפה ביותר בספר?

כוונת שאלה כללית זו היא להעלות חוויות לימודיות מן הספר. התשובות של התלמידים תהיינה בוודאי מגוונות. יש להסכים לבחירתו של כל תלמיד, גם אם אינן הוא מסוגל לנמק את בחירתו, העיקר הוא שהתלמידים יביעו את רחשי לבם ויעמדו על הגיוון הרב בתשובות השונות. יפרנסו התלמידים זה את זה ויתפרנסו זה מזה.

4. הבה נסיים את ספר יהושע. קראו בשקט את הפסוקים האחרונים ונראה מה כתוב בהם (אחר-כך נקרא כולנו יחד בקול רם ונסיים את הספר בקריאת "חזק"). התלמידים קוראים בשקט ומתנהלת שיחה קצרה על התוכן: מדובר כאן בשלושה אנשים שנקברים בהר אפרים: יהושע, אלעזר בן אהרן ועצמות יוסף (בשכם). אפשר לעמוד על הקשר בין יהושע ואלעזר בן אהרן. יהושע היה ממשיכו של משה ואלעזר היה ממשיכו של אהרן. ובכך נפרדים אנו משני גדולי הדור.

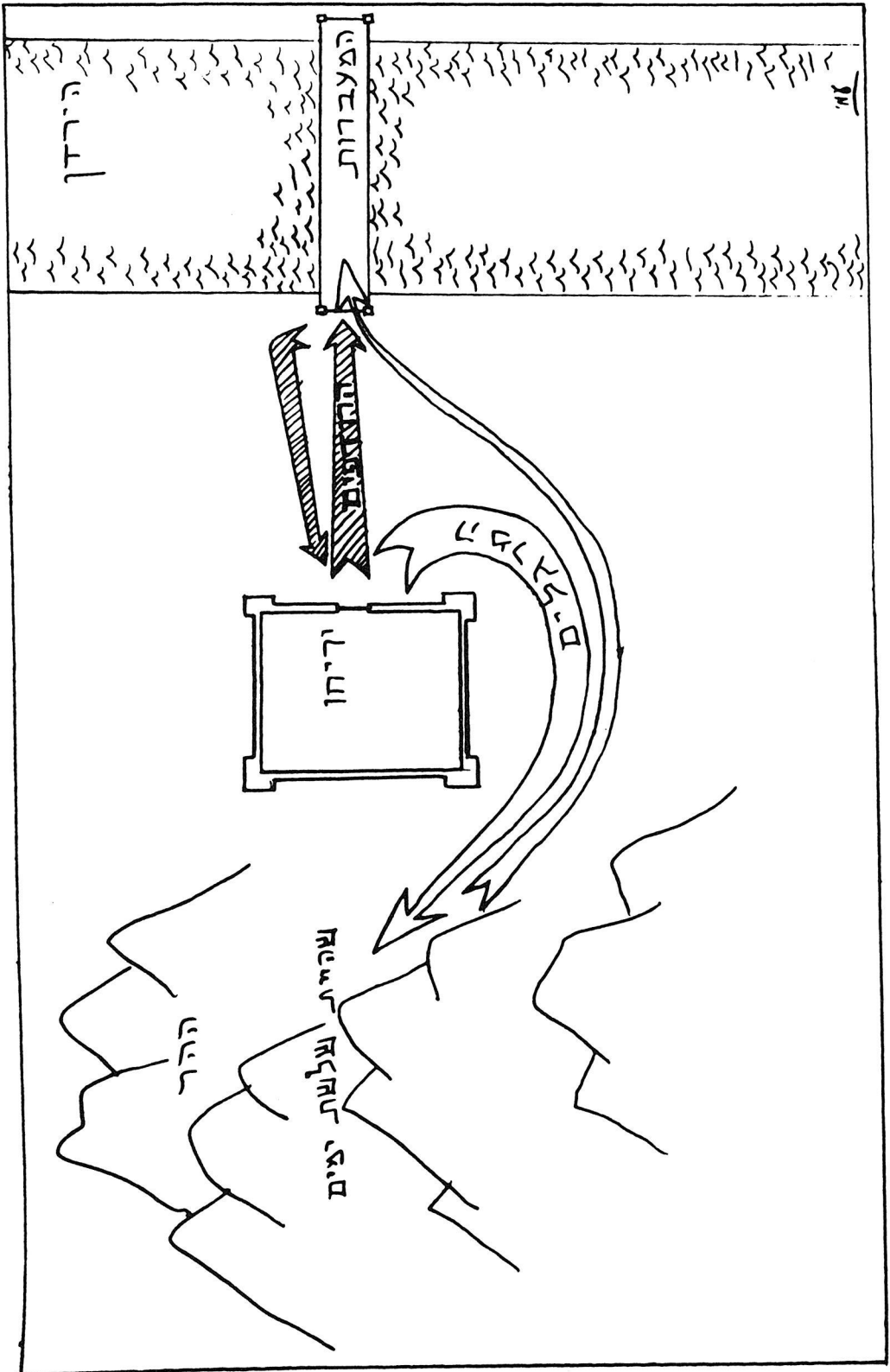
אפשר לעמוד גם על פרשת קבורת עצמות יוסף הצדיק בשכם, במקום שקנה יעקב אבינו מבעלי המקום (ראה רש"י "משכם גבבוהו ולשכם החזירוהו"). וכך – על חשיבות קיום ההבטחה של האחים ליוסף בסוף ספר בראשית.

5. קראו כעת עוד פעם "בעיניי" את הפסוקים האחרונים כדי שקריאתנו

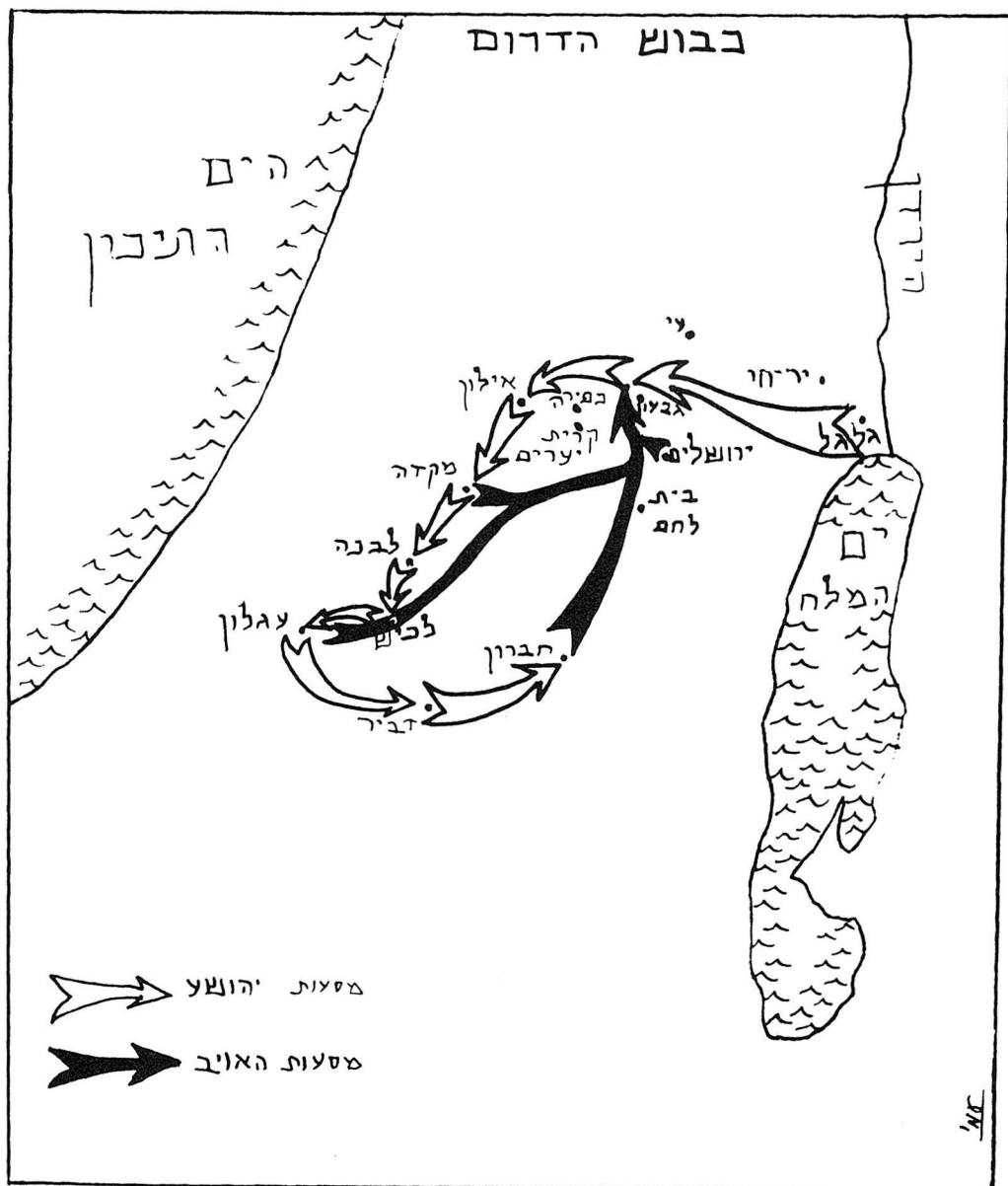
המשותפת תהיה רהוטה ויפה.

לאחר צפייה קצרה קוראים התלמידים יחד עם המורה בעמידה את
פסוקי הסיום (כ"ט - ל"ג) ומסימים בקריאת

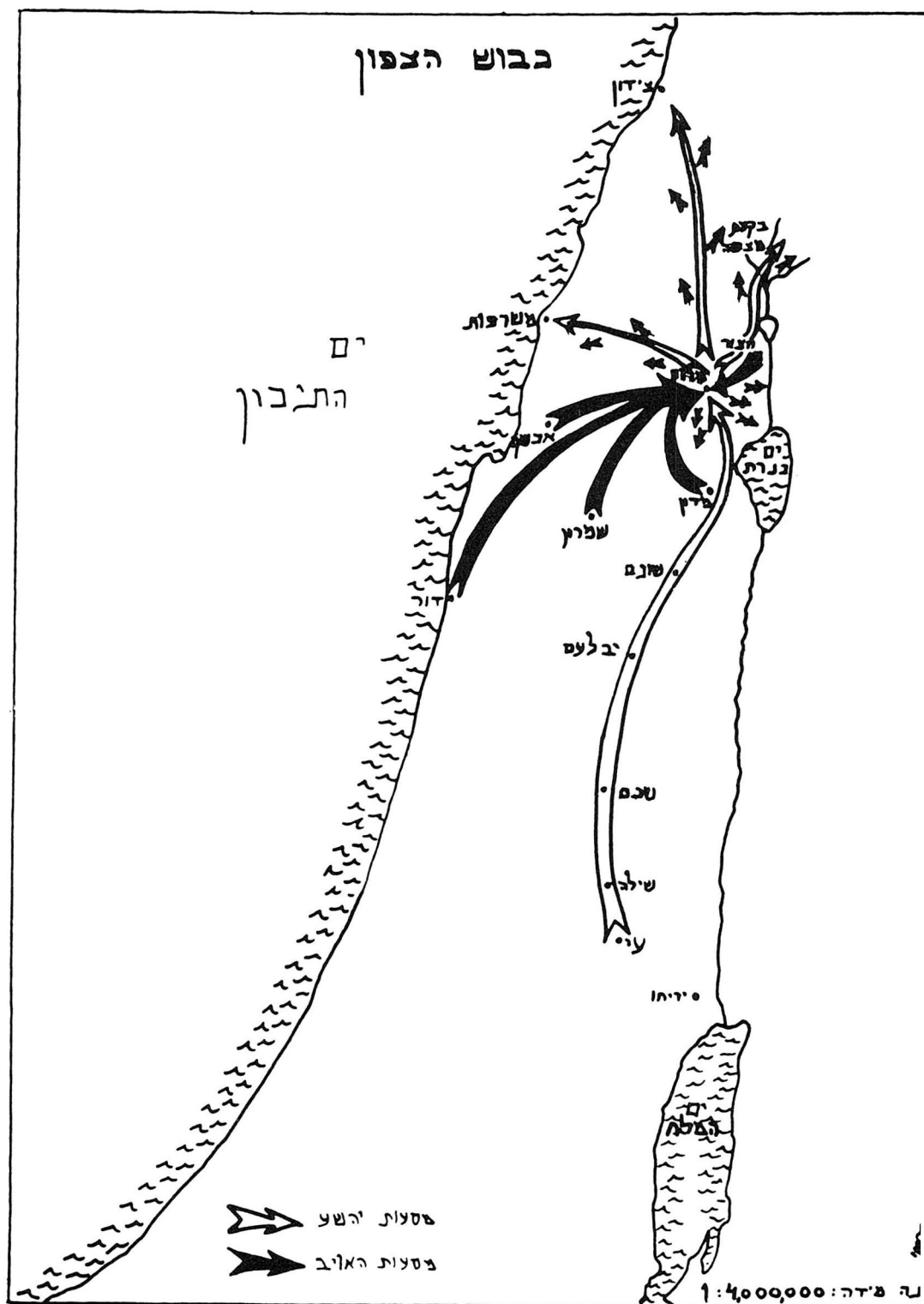
ח ז ק ח ז ק ו נ ת ח ז ק

מפה לעמוד 57

מפה לעמוד 140

מפה לעמוד 144

